

Főszerkesztő: Mohay Ágoston (PTE ÁJK)

**Szerkesztők: Csoknya Tünde (PTE ÁJK) Békési Gábor
(PTE ÁJK), Hengl Melinda (PTE ÁJK), Kis Kelemen Bence (PTE ÁJK)**

A szerkesztőbizottság elnöke: Szalayné Sándor Erzsébet (PTE ÁJK / AJBH)

**A szerkesztőbizottság tagjai: Cseporán Zsolt (Budapesti Metropolitan Egyetem), Jorn van Rij (The Netherlands National Police), Hornyák Szabolcs (PKKB), Kokoly Zsolt (Sapientia – EMTE), Csink Lóránt (PPKE JÁK), Farkas Csaba (SZTE ÁJK), Pozsonyi Norbert (SZTE ÁJK), Szomora Zsolt (SZTE ÁJK), Tóth Norbert (NKE ÁNTK),
Mészáros Bence (NKE RTK)**

**Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Óriás Nándor
Szakkollégiuma.**

Felelős kiadó: Mohay Ágoston, dékán

A kiadó székhelye és postacíme: 7622 Pécs, 48-as tér 1.

Email: szakkollegium@ajk.pte.hu

Tartalom

Krónika	4
----------------------	----------

Tanulmányok

Balogh Katalin Kitti: Lehetőség és ellehetetlenítés: A generatív mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra az EU-ban	6
Frank Sára: Mozaikok a magyar vadászati jog problémái köréből, különös tekintettel a fenntarthatóság kérdésére.....	19
Gombolai Nóra Kata: A kollektív szerződéses lefedettség növelésének lehetséges eszközei az 2022/2041/EU minimálbér irányelvre tekintettel.....	31
Győri Petra: Fiatalkorúak mediációja a büntetőeljárásban: szabályok, garanciák és hatékonyság egy gyakorlati eset tükrében.....	43

Reflexió

Böhm Patrik: Megélhetési bűnözés jellemzői és bírói gyakorlata	57
Kis Rebeka: Észrevételek az élethez való jogról: az abortusz szabályozásának összehasonlító jogi elemzése	68
Kovács Virág: Állatkárok és felelősség a római jogban. Az <i>actio de pauperie</i>	78
Ványik Paszkál Adrián: GDPR és AI Act viszonya a mesterséges intelligencia korában.....	86

Krónika

A 2025/2026-os tanév őszi félévét tekintve az Óriás Nándor Szakkollégium ugyancsak egy eredményes szemesztert tudhat maga mögött. Számos tudományos, szakmai és közösségépítő rendezvény került megvalósításra, amelyek egyaránt szolgálták a hallgatók szakmai fejlődését és a szakkollégiumi közösség erősítését. A félév során a Mohácsi Vízi Határátkelőhelyen szakmai kirándulást is tettünk, ahol megismerkedhettünk a schengeni határforgalom szabályozásával, az adminisztratív folyamatokkal, valamint a rendőrség szerepével és a SIS II rendszer működésével.

Sikeres felvételi eljárásunk keretében 5 új taggal bővült a Szakkollégium. A Bűnügyi Tagozat Zámbo Armanddal és Vida Krisztián Márkkal gyarapodott, a Civilisztika Tagozatba Szpisák Anna Bozsena nyert felvételt, míg az Elméleti-Történeti tagozatba Borsodi-Nagy Barnabás és Szabó Márton Dániel pályázott eredményesen.

A félév első eseményére a Kutatók Éjszakája programsorozat keretében került sor, melyen három szakkollégista – Martin Míra, Csordás Gergely és Saly Attila – tartott előadást „Disney mesék jogász szemmel” címmel. Az előadások során klasszikus Disney-történeteket elemeztek jogi szempontból, szakmai megvilágításba helyezve a jól ismert narratívákat. A program jelentős érdeklődést váltott ki, a Molnár Kálmán előadóterem megtelt hallgatósággal, ezáltal az esemény hozzájárult a szakkollégium szakmai arculatának és ismertségének erősítéséhez. Az est kötetlen csapatépítéssel zárult.

A Bűnügyi Tagozat büntetőjogi témájú vitaestet szervezett, amelyen szakkollégisták és külsős hallgatók háromfős csapatokban mérték össze érvelési készségüket. A moderált vitát oktatómentorokból álló zsűri értékelte, különös figyelmet fordítva a vitakultúra és a gyakorlati készségek fejlesztésére. A rendezvény a Civilisztika Tagozat csapatának győzelmével zárult, miközben külsős résztvevők bevonásával tovább erősödött a szakmai párbeszéd.

Másnap egy kötetlenebb, de ismeretterjesztő jellegű programra került sor: pálinkakóstolón vehettek részt tagjaink. Az esemény során a résztvevők betekintést nyerhettek a pálinkakészítés és kóstolás szakmai hátterébe, amelyet egy játékos kvíz is színesített.

Október 31-én szakmai kirándulás keretében Mohácsra látogatott a Szakkollégium. A vízi határátkelőhelyen a hallgatók megismerkedhettek a schengeni határforgalom szabályozásával, az adminisztratív folyamatokkal, valamint a rendőrség szerepével és a SIS II rendszer működésével. A program elméleti részében Kalmár Ádám r. alezredes adott elő a határrendészeti tevékenységről, amelyet gyakorlati bemutató, egy dunai hajózás követett. A nap csapatépítő vacsorával zárult Mohácson.

Novemberben több program, szakmai előadás és kerekasztal-beszélgetés valósult meg. Az Elméleti-történeti Tagozat szervezésében „Borítékolt érdekek” címmel került sor egy edukatív

előadássorozatra a korrupció történeti és elméleti kérdéseiről. A programot Dr. habil. Jusztinger János nyitotta meg egy ókori római jogeset elemzésével, majd a hallgatók különböző korszakok korrupciós jelenségeit mutatták be.

Ezt követte a devizaperekről szóló kerekasztal-beszélgetés, amelyen Dr. Tóth András bíró ismertette az Európai Unió Bíróságának vonatkozó ítéleteit és a magyar bírói gyakorlatot. A Közjogi Tagozat hallgatói a devizahitelek helyzetének történeti hátterét és statisztikai összefüggéseit mutatták be. Nagy örömünkre szolgált, hogy jelenlegi tagjaink mellett Alumni tagok is részt vettek az eseményen.

Az ÓNSZ és az Accace Hungary együttműködésbe kezdett a szemeszter során. Ennek keretében dr. Petrovits Roberto tartott előadást a vállalat működéséről és szolgáltatásairól, majd interaktív jogeset-elemzésre került sor. Külsős hallgatóságot is köszönthettünk a rendezvényen.

A félév december 4-én a félévzáró közgyűléssel zárult, ahol sor került az abszolutóriumot szerző tagok búcsúztatására és az új alelnökök – Saly Attila és Martin Míra – megválasztására. Az est szakmai előadásokat követően csapatépítő programmal és közös vacsorával ért véget.

Szakkollégistáink kitűnő tanulmányi- és versenyeredményeinek köszönhetően a tavaszi szemeszterben is számtalan különböző ösztöndíjat nyertek el. Kis Rebeka, Kovács Virág, Magyar Kata és Pohl Petra elnyerték a Nemzeti Felsőoktatási Ösztöndíjat. A Szakkollégium az idei évben is meghirdette kiválósági ösztöndíjpályázatát a Hallgatói Szolgáltatási Központ támogatásával, így a legkiemelkedőbb tagjaink ÓNSZ Kiválósági Ösztöndíjban is részesültek.

Összességében a félév rendezvényei sikeresen ötvözték a szakmai fejlődés elősegítését, a gyakorlati tapasztalatszerzést és a közösségépítést, hozzájárulva az ÓNSZ aktív és összetartó szakmai közegének fenntartásához.

ÓNSZ Elnökség

Balogh Katalin Kitti

joghallgató (PTE- ÁJK), az ÓNSZ Közzjogi tagozatának tagja

Lehetőség és ellehetetlenítés: A generatív mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra az EU-ban

I. Bevezetés

A generatív mesterséges intelligencia (továbbiakban: generatív MI) fejlődése, térnyerése globális szinten új kihívásokat állít a modern társadalmak és a jogrendszerek elé. Ezek a kihívások számos területen próbára teszik az államok jogrendszerét (ilyen például az online térben elkövetett jogsértések átalakulása, adatvédelmi aggályok az algoritmusok sokaságában, személyiségi jogok megsértésének fokozódása a tartalomgenerálás következtében, az orvos-diagnosztikai alkalmazásból adódó hozzájárulási nehézségek, és még számos egyéb problémás jelenség). Ebből következően, a generatív MI megjelenése egy-egy jogterületen számos esetben jogalkalmazási, vagy épp jogalkotási feladatot jelent. Ezek a modern államokat érintő problémák a legtöbb esetben jelenleg is megoldásra, a jogalkotók és jogalkalmazók lépéseire várnak.¹

Ilyen kihívással telített terület a szerzői jog is, ahol a generatív MI megjelenése és elterjedése ugyancsak számos új kérdést vet fel. Az egyik ilyen nagy kérdéskör az MI generált tartalmak vonatkozásában felmerülő esetleges szerzői jogi védelem, illetve ennek egyéb vonatkozási, mint a szerző, továbbá a jogosult személye. Másik nagy kérdéskör e téren a védett művek jogosulatlan felhasználása az MI szoftverek betanító adatbázisaiban. Mindkét esetben érdemes az Európai jogi szabályozásra, illetve az európai álláspontra, továbbá az egyes szereplők és kutatók véleményére tekintettel megvizsgálni a kérdéseket és az azokra adható lehetséges válaszokat.

II. Generatív MI a szerzői jogi gyakorlatban és a szabályozásban

A generatív MI modellek, azok betanításával összefüggő kérdések, illetve az általuk generált tartalmak, sok más jogterület mellett, megjelentek a szerzői jogban is. Mind az alkotó folyamatokban, mind a szerzői művek felhasználása, illetve ez utóbbival összefüggésben, a jogsértések területén is. Ez utóbbit mi sem bizonyítja jobban, mint a közelmúltban egyes MI szolgáltató vállalatokkal szemben, a szerzői jogok megsértése tárgyában, szerzők és szerzői szervezetek által indított peres eljárások. Érdemes röviden ismertetni néhány, az utóbbi időben

¹ *Ld. Halász Csenge: A deepfake-technológia személyiségi jogi hatásai. Magyar Jog 2025/12. sz. 773. o., Marcelo Pasetti – James William Santos – Nicholas Kluge Corrêa – Nythamar de Oliveira – Camila Palhares Barbosa: Technical, legal, and ethical challenges of generative artificial intelligence: an analysis of the governance of training data and copyrights. Discover Artificial Intelligence. 2025/5. sz. 20. o., Onyekachukwu R. Okonji – Kamol Yunusov – Bonnie Gordon: Applications of Generative AI in Healthcare: algorithmic, ethical, legal and societal considerations. 2024. 5-8. o.*

lezárult vagy jelenleg is folyamatban lévő pert.² Francia szerzők áprilisban indítottak pert a Meta ellen, arra hivatkozva, hogy a cég jogosulatlanul használta fel műveiket az MI modelljének betanításához.³ Egy német szerzői szervezet novemberben pedig pert nyert az OpenAI ellen.⁴ Az eljárás tárgya ebben az ügyben is a vállalat MI modelljének betanítása során megvalósított szerzői jogsértés volt, jogosulatlanul használták fel német szerzők védett műveit.⁵ Az ügyben a bíróság azt a megállapítást tette, hogy a védett dalszöveg többszörözése (és a modell általi memorizálása) nem felel meg a szöveg- és adatbányászat kivételszabályának.⁶

Az Európai Unió (EU) Mesterséges intelligencia rendeletének (továbbiakban: AI Act)⁷ hatását (valójában annak hiányát) az uniós szerzői jogi védelemre, több szerző, szervezet is sérelmezte.⁸ Európai szerzői szervezetek nyilatkozatából is az derül ki, hogy a rendelet sem nyújt védelmet, megoldást a szerzők sérelmére elkövetett jogsértések ellen.⁹ Műveiket jogosulatlanul, engedély és jogdíj fizetése nélkül, legtöbbször a jogosult tudomása nélkül használják fel MI modelljeik betanításához a vállalatok.¹⁰ Ezzel kapcsolatban, szerzői jogainak védelme érdekében írt levelet az Európai Bizottságnak több európai kulturális szervezet.¹¹ Szerintük az AI Act és az uniós szerzői jogi szabályozás jelenlegi formájukban nem biztosítják jogaik érvényesülését, védelmét.¹²

Az AI Act-nek, habár nem a szerzői jog áll a fókuszában, vannak ebből a szempontból is releváns rendelkezései.¹³ Követelményt támaszt egyrészt arra vonatkozóan, hogy az MI modell betanításához használt tartalmakról (így beleértve a védett műveket is) összefoglalót kell készítenie

² Molnár Anna: Képlöpés, AI és szerzői jog - A digitális képek háborúja. Jogászvilág.

<https://jogaszvilag.hu/szakma/keplopas-ai-es-szerzoi-jog-a-digitalis-kepek-haboruja/> (2025. 12. 05.).

³ Kelvin Char: French publishers and authors sue Meta over copyright works used in AI training. The Associated Press. <https://apnews.com/article/france-meta-artificial-intelligence-lawsuit-copyright-168b32059e70d0509b0a6ac407f37e8a> (2025. 12. 01.).

⁴ Deborah Cole – Philip Oltmann: ChatGPT violated copyright law by ‘learning’ from song lyrics, German court rules. The Guardian. <https://www.theguardian.com/technology/2025/nov/11/chatgpt-violated-copyright-laws-german-court-rules> (2025. 12. 03.), 42 O 14139/24. LG Munich. 2025.

⁵ Uo.

⁶ 42 O 14139/24. LG Munich. 2025.

⁷ 2024/1689 (EU) rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) [HL 2024 L 1689] (továbbiakban: AI Act).

⁸ Anna Desmarais: Tiltakozik több európai művészcsoport az uniós AI-törvény életbe lépése után. Euronews. <https://hu.euronews.com/next/2025/08/02/unios-ai-torveny-muvesz-szerzoi-jog> (2025. 10. 30.).

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ Jennifer Rankin: EU accused of leaving ‘devastating’ copyright loophole in AI Act. The Guardian. <https://www.theguardian.com/technology/2025/feb/19/eu-accused-of-leaving-devastating-copyright-loophole-in-ai-act> (2025. 10. 30.).

¹² Uo.

¹³ Grad-Gyenge Anikó – Tomasovszky Edit: Az AI és a szerzői jogi kihívás. Wolters Kluwer, Budapest 2024. 13. o.

és közzé tennie a szolgáltatóknak.¹⁴ Majd ezt követően rögzíti azt is, hogy rendelkezései nem érintik a szerzői jogi szabályok érvényesítését.¹⁵ Továbbá az általános célú MI modellek szolgáltatóira vonatkozóan olyan kötelezettséget fogalmaz meg, hogy vezessenek be a szerzői jognak megfelelő politikát.¹⁶ Ennek érvényesülése viszont bizonytalan, e kötelezettségeik betartását segítő Gyakorlati Kódex (erről ld. lentebb bővebben) önkéntes alapon követendő, így a rendelkezés gyakorlati jelentőségéről egyelőre nem beszélhetünk. Előírja továbbá a rendelet, hogy a szolgáltatóknak biztosítaniuk kell, hogy egyes autentikus generált tartalmak esetén fel legyen tüntetve azok MI-generált volta.¹⁷ Ennek az átláthatósági követelménynek a téma vonatkozásában az MI felhasználásával előállított eredmény potenciális szerzői jogi elismerése esetén lehet jelentősége, további feltételként szolgálhat a védelemhez. Emellett pedig fogyasztóvédelmi célt szolgál,¹⁸ mivel az MI generált tartalmak valódi felvételektől történő megkülönböztetése egy átlagember számára már napjainkban is kihívást jelenthet, így kiemelten fontos a generált kimenetek beazonosíthatóságának biztosítása, vagyis a beazonosítás kikényszerítése.

Az AI Act nem kizárólag az Unió országokban fejlesztett MI modellekre vonatkozik, bármely az EU piacon megjelenő MI-nek meg kell felelnie a szabályainak.¹⁹ Erről maga az AI Act rendelkezik,²⁰ hiszen az “uniós piacon forgalomba hozó” szolgáltatóknak írja elő a kötelezettségeit, ezáltal nemzetközi jelentőségűvé emeli a rendeletet. Ez az ún. “Brüsszel effektus” egyik megnyilvánulási formája, amely a világpiac egyoldalú szabályozásának képessége az EU részéről.²¹ Ennek eszköze az uniós szabályoknak való megfelelés követelménye, aminek a piac különböző szereplői (így a harmadik országokban működő, de az Unió piacán forgalmazó cégek is) meg kell feleljenek.²² Az AI Act maga is rögzíti, hogy az MI modellek szolgáltatóinak meg kell felelnie az uniós szerzői jognak, különös tekintettel a 2019/790 (EU) irányelvre (továbbiakban: DSM irányelv).²³ A DSM irányelvben mesterséges intelligenciára vonatkozó rendelkezés nincs, így ennek az alapvető szerzői jogi szabályok vonatkozásában van relevanciája a témában. Ezen belül is, a tanulmány szempontjából kiemelt jelentősége a szöveg- és adatbányászatra vonatkozó szabad

¹⁴ AI Act (107), 53. cikk, *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 13. o.

¹⁵ AI Act. (106), (108).

¹⁶ AI Act. 53. cikk (1) c).

¹⁷ AI Act (134), *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 13. o.

¹⁸ European Parliament legislative resolution on AI Act. 2024. [P9_TA(2024)0138] (133).

¹⁹ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 14. o.

²⁰ AI Act (106).

²¹ *Hobmann Balázs – Kis Kelemen Bence*: Is There Anything New Under the Sun? A Glance at the Digital Services Act and the Digital Markets Act from the Perspective of Digitalisation in the EU. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 2023. 229. o.

²² Uo.

²³ AI Act. (104) - (106), 53. cikk (1) c)., *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 13-14. o.

felhasználást lehetővé tevő kivételszabálynak van.²⁴ Az irányelv kivételszabálya került átültetésre a magyar szerzői jogról szóló törvénybe (továbbiakban: Szjt.).²⁵

III. Generatív MI felhasználásával generált eredmény, mint szerzői jogilag védett mű?

Generatív MI segítségével történő alkotás esetén több kérdés is felmerül a szerzői jogi elismerés vonatkozásában. Védett műnek tekinthető-e bizonyos feltételek megvalósulása esetén a generált tartalom? Különbözik az előbbi kérdésre adható válasz a szerző hipotetikus differenciálódása esetén (természetes személy vagy maga az MI)? Lehet-e egyáltalán az MI szerző a generált eredmény tekintetében, vagy csak eszköz szerepét töltheti be? E kérdések vizsgálatát a maguk komplexitásában, összefüggéseik tükrében látom célravezetőnek, így az alábbiakban erre teszek kísérletet.

Hasonló a témában kutatók álláspontja abban a kérdésben, hogy eszköz szerepét vajon betölthetné-e a generatív MI a szellemi alkotások folyamatában. Viszont ahogy az az MI körüli kérdésekben megszokott, jelenleg határozott válasz e kérdésre sem adható, ebből következően a kutatók részéről sem fogalmazódtak meg biztos állítások. Az megállapítható, hogy kétségtávolan nagyobb rációt látnak abban, hogy a generatív MI korlátozott mértékű, eszközként történő igénybevétele a mű létrehozásához jobban beleillene a szerzői jogi gondolkodásba, mintsem, hogy az így létrejövő művet az MI szoftver alkotásaként részesítsék védelemben.²⁶ Ez utóbbihoz ugyanis a generatív MI modell jogalanyiséggal történő felruházására lenne szükség, amely jelenleg teljesen elképzelhetetlen, nem csak a szerzői jogi, de alapvetően a magánjogi gondolkodásban is.²⁷

A modern technológia valamely innovációjának eszközként történő használata és elismerése nem számítana elképzelhetetlen újdonságnak a szerzői jog világában, viszont a generatív MI elfogadhatósága, sajátos tulajdonságai miatt mégis megkérdőjelezhető.²⁸ Mivel a generatív MI modell saját “döntésekkel” (általánosan levont, gyakran visszakövethetetlen következtetések alapján történő tartalom-generálással) vesz részt az alkotó folyamatban, így az ebben betöltött szerepe nem feleltethető meg egy passzív eszköznek.²⁹ Az alkotás bizonyos pontjain részben vagy egészben helyettesíti a természetes személy alkotót.³⁰ Így felmerül az a kérdés, hogy a generatív MI felhasználásával létrehozott művek (egyáltalán a természetes személy szerzőként történő elismerése

²⁴ 2019/790 (EU) irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról. [HL 2019 L 130] (továbbiakban: DSM irányelv) 4. cikk.

²⁵ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban: Szjt.) 35/A § (1) bekezdés, *Grad-Gyenge - Tomasovszky*: i. m. 13. o.

²⁶ *Ld. Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 6-7. o.

²⁷ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 7. o., *Kálmár*: i. m.

²⁸ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 6. o.

²⁹ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 6. o.

³⁰ Uo.

esetén is) élvezhetnének-e azonos szerzői jogi védelmet, mint a teljes egészében emberi erővel készült alkotások? Az elutasító hozzáállás nem teljesen indokolatlan, a “*prompt*” alapján történő generálás során a természetes személy szerepe passzív, az így létrejött mű legtöbb esetben nem vagy alig tükrözi kreatív gondolatait, ebből adódóan ilyenkor hiányzik az egyéni-eredeti jelleg.³¹ 2013-ban még például egy német bírósági határozat indokolása szerint önmagában a pornográfia sem élvezhetett szerzői jogi védelmet, mivel “kizárólag primitív módon ábrázol szexuális cselekményeket”, hiányzik belőle a személyek szellemi tevékenysége, vagyis az egyéni-eredeti jelleg is teljes egészében, így nem minősülhetett szellemi alkotásnak.³² Tehát ez alapján, ha egy harmadik személy szellemi tevékenységéből fakad a pornográf felvétel koncepciója, de az eredményt *de facto* megvalósító személyek, mint az ábrázolás létrehozásának “eszközei”, nem járulnak hozzá kreatív tartalom létrehozásához saját gondolataikkal, ez utóbbi következtében az eredmény nem minősül szerzői műnek. Vagyis ennek analógiájára, azt a megállapítást kéne tenni, hogy hiába a “*prompt*”-ot adó személy szellemi munkája, a generatív MI eszközként történő használata következtében, mivel az MI nem képes önálló szellemi tevékenységgel részt venni az alkotás folyamatában, ez esetben sem jöhetne létre szerzői jogi szempontból értékelhető eredmény.³³ Ennek ellenére, mivel a szerzői jog nem magát az alkotás folyamatát védi (jelen esetben az adott tartalom MI általi generálását), hanem a létrejött eredményt,³⁴ így az sem elképzelhetetlen, hogy a szerző egyedi gondolatait, kreativitását kellőképpen tükröző, de MI által generált eredményt a szerzői jog védelemben részesítse a szerző javára (annak ellenére, hogy a valódi létrehozás mozzanatát az MI végezte, a szerző erre irányuló, konkrét utasításai alapján). Vagyis annak ellenére, hogy az MI felhasználásával létrejött eredmények esetén feltehetően a gépies, kreatív gondolatokat mellőző (vagy nagy mértékben hiányoló) generált tartalmak vannak többségben, nem kizárt, hogy olyan művek is létrejöjjenek, amelyek megfelelnek a szerzői mű kritériumainak.³⁵ Ennek oka, hogy habár az utasítást adó személy kreatív gondolatai nem közvetlen módon rajzolódnak ki az így létrejött eredményben, közvetett módon mégis elképzelhető és megvalósítható olyan határozott utasítási folyamat, ami meghatározott keretek között szerzői jogilag értékelhető eredményre vezethet.³⁶

Viszont, ha azt az eshetőséget vizsgálnánk, aminek végkimenetele maga az MI szerzőként történő elismerése lenne, egyelőre az előbbivel ellentétes választ kellene kapnunk. Habár a generatív MI képes következtetéseket levonni a betanított adatok és minták alapján, kreativitása nem közelíti

³¹ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 8. o.

³² 7 O 22293/12. Malibu Media LLC kontra Telefonica Germany GmbH & Co. OHG. 2013.

³³ Legjobb tudomásom szerint a hivatkozott bírósági döntést később a fellebbviteli fórum felülbírálta (*overturned*).

³⁴ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 4. o.

³⁵ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 8.-9. o., Bálint Anita: a mesterséges intelligencia és a szerzői jogok kérdése az Európai Unióban. Miskolci Jogtudó 2024/1. sz. 15. o.

³⁶ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 8-9. o.

meg az emberi alkotót.³⁷ Az így létrejött mű az egyéni-eredeti jelleg jelenlegi értelmezésének nem tudna megfelelni, mivel az MI egyéni, “személyiségéhez” kötődő, kreatív gondolatai nem fejeződnek ki benne. Továbbá a jelenlegi magyar, illetve európai uniós szerzői jogi szabályozással, annak elveivel és szellemiségével sem összeegyeztethető a generatív MI szerzőként történő elismerése.³⁸ Nem véletlen tehát, hogy jelenleg ezt a koncepciót (részben erre hivatkozva) a témában kutatók is elvetik.³⁹ Összességében tehát a kutatók nem valószínűsítik az MI felhasználásával létrejött mű és az azt “megalkotó” (tehát az utasítást adó) szereplő (természetes személy vagy maga az MI) szerzői jogi elismerését, de elképzelhetőségét nem vitatják.⁴⁰

Ettől eltérő helyzet kialakításához tehát a szerzői jogi szabályozás módosítására lenne szükség (hazai és uniós viszonylatban). Ugyanis kizárólag a természetes személy szerzői jogállását ismeri el, mind az uniós, mind a hazai szabályozás.⁴¹ Ennél valamivel egyszerűbb helyzet állna elő (legalábbis az eljárási oldalt tekintve) a szerzői jogi jogosult vonatkozásában, hiszen e fogalom meghatározását a tagállamok maguk végezhetik.⁴² Érdekes e kérdéskör kapcsán, hogy a *Star Trek: Voyager* című sci-fi egyik epizódjában⁴³ az egyik karakter, aki egy programozott entitás, ún. “orvosi hologram”, szerzői művet hozott létre (ami párhuzamba állítható a generatív MI szoftver által megalkotott művel), a mű felett gyakorolható szerzői jogok tárgyában indult per eredményeként pedig bizonyos (alapvetően organikus élőlények számára biztosított) szerzői jogokat kapott. Azt tehát biztosan meg lehet állapítani, hogy a sorozat gondolatmenetétől kevésbé állt távol az MI szoftver szerzői jogi jogosultként történő elismerése, mint a jelenleg fennálló európai szerzői jogi gondolkodástól. Ha hipotetikusán azt feltételezzük, hogy a generatív MI felhasználásával létrehozott eredmény szerzői jogi elismerést, egyes generatív MI modellek pedig jogi személyiséget kapnának, az MI szerző továbbra sem lehetne, viszont a magyar Szjt. szerint szerzői jogi jogosult már igen.⁴⁴ Ebben az esetben, habár a szerzők számára biztosított jogosultságok kimerítő jelleggel nem érvényesülnek, a jogosultat megilletik bizonyos vagyoni jogosultságok a mű felett, mint a például a felhasználás joga. Ez utóbbit leszámítva viszont a generatív MI modellek jelenlegi fejlettségét tekintve nincs létjogosultsága e megoldásnak. Illetve a jogalanyiságot érintő probléma ugyanúgy fennáll a jogosult kérdéskörében, mint a szerzőség esetén. Vagyis, hogy a közeljövőben elképzelhetetlen olyan

³⁷ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 8. o.

³⁸ *Molnár*: i. m., *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 7. o., *Kálmán Kinga*: Valóban a szerzői jog a legalkalmasabb eszköz a mesterséges intelligencia produktumainak védelmére? - Mezei Péter előadása a pesszimista álláspontról. TK Jogtudományi Intézet. <https://jog.tk.elte.hu/blog/2022/02/valoban-a-szerzoi-jog-a-legalkalmasabb-eszkoz> (2025. 10. 30.), *Bálint*: i. m. 15. o.

³⁹ Uo.

⁴⁰ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 8-16. o., *Kálmán*: i. m.

⁴¹ *Molnár*: i. m., *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 7. o.

⁴² *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 2-6. o.

⁴³ *Star Trek: Voyager*: Author Author.

⁴⁴ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 2-6. o.

reform, ami magában foglalná a generatív MI jogi személyiséggel történő felruházását vagy új jogalanyként történő elismerését, nem csak a magánjogi felfogásból adódóan, de a technológia jelenlegi állása miatt is. Egy fokkal kevésbé elrugaszkodott gondolatként felmerülhetne a szerzői jogi jogosultak körében az MI modell fejlesztője is.⁴⁵ Esetében, habár nem a jogalanyiség megléte jelentené a problémát, viszont (ellentétben a generatív MI modellel) a szerzői mű létrejöttéhez és az ahhoz vezető kreatív alkotói folyamathoz érdemben nem járul hozzá, így ő nem részesülhetne jogosultként sem szerzői jogi védelemben.⁴⁶

Az MI generált művek szerzői jogi elismerésének feltételezése esetén, szükséges megemlíteni azt az álláspontot, amit néhányan a témában kutatók közül is kifejeztek, miszerint az MI felhasználásával létrehozott eredmény szerzői műként történő elismerése a teljes mértékben emberi erővel létrehozott alkotások és az azokat létrehozó szerzők ellehetetlenítéséhez vezetne.⁴⁷ Véleményem szerint ennek nem feltétlenül kellene megvalósulnia. Megfelelően körülhatárolt és konkrét szabályok mentén beemelhető lenne a szerzői jogi alkotó folyamatokba a generatív MI. Ezen túlmenően pedig új lehetőségeket is jelent a szerzők számára, megkönnyítheti a természetes személy alkotók munkáját, hozzájárulhat a szerzők szellemi erőforrásainak kihasználásához, rövidítheti az alkotói munkafolyamatokat, ezáltal pedig egyenesen a kreatívipar fellendüléséhez vezethet,⁴⁸ vagyis nem érdemes elzárkózni attól a potenciáltól, amit generatív MI felhasználása jelenthet a kreatív folyamatokban, a szerzői alkotások terén.

IV. A generatív mi modellek betanítása, avagy nyomon követhetetlen szerzői jogi jogsértések?

Szintén vitatott kérdéskör, hogy a generatív MI modellek betanítása, potenciálisan szerzői jogi védelem alatt álló művekkel megvalósít-e szerzői jogsértést vagy sem? Az e kérdésre adható válaszok természetesen esetenként differenciáltak. Viszont mielőtt a szerzői jog megsértéséről lehetne beszélni, annak a kérdésnek a megválaszolása szükséges, hogy minek minősül a védett mű generatív MI modellbe táplálása, engedélyköteles vagy esetleg szabad felhasználásnak?⁴⁹ Alapállításként megfogalmazható az a gondolat, hogy bármilyen felhasználás körébe is esik (jelenleg létező vagy új felhasználási módként szabályozás) a védett mű MI betanító adatbázisába táplálása, főszabályként engedélyköteles felhasználásnak minősül (amely alól vannak potenciálisan

⁴⁵ Bálint: i. m. 17. o., Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 6. o.

⁴⁶ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 6. o.

⁴⁷ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 8-9. o.

⁴⁸ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 8-9. o., Kálmán: i. m.

⁴⁹ Grad-Gyenge – Tomasovszky: i. m. 4-5. o.

alkalmazható kivételek).⁵⁰ Az említett főszabály alól képezhet kivételt (a DSM irányelv implementációja következtében) az Sztj.-ben szabályozott szöveg- és adatbányászat.⁵¹ Ennek (mint a szabad felhasználásoknak általánosságban) eredeti rendeltetése, hogy a korlátozott privát használat célját szolgálja, legfőképpen különböző társadalmi érdekek érvényesülése érdekében (például oktatási, kutatási célokra).⁵² Ehelyett a gyakorlati érvényesülése e kivételszabálynak, hogy a nagy technológiai vállalatok használják eszközül a szellemi alkotások gazdasági célú kiaknázásához.⁵³ Ez az üzletszerűség általában a szabad felhasználások körét kizárja, mivel azok rendeltetésével nehezen összeegyeztethető, e rendelkezés esetében viszont van rá lehetőség, de annak megengedhetősége jelentősen korlátozott.⁵⁴ A témában kutatók közül mégis többen vizsgálódásuk egyik fókuszába helyezik a szöveg- és adatbányászatra vonatkozó kivételszabály alkalmazhatóságát (feltételeinek érvényesülését) a generatív MI modellek betanítása kapcsán. Ez utóbbi vizsgálódáson belül különösen a második követelményre, a jogosult tiltakozásának elmaradására⁵⁵ érdemes kitérni. Ugyanis a gyakorlatban úgy tűnik, hogy nem biztosított az érintett szerzők részére a tiltakozás lehetősége, főként előzetesen nem. E tekintetben jelentős probléma mutatkozik meg abban is, hogy legtöbb esetben a szerző tudomására sem jut, hogy műve MI modell betanításához lett felhasználva.⁵⁶ Vagyis hiába rendelkezik arról a szöveg- és adatbányászati kivételt biztosító szabály, hogy a szerzőnek joga van “tiltakozni” (*opt-out*) a felhasználás ellen, e jogának érvényesítéséhez nem áll rendelkezésére megfelelő eszköz.⁵⁷ Habár vannak olyan törekvések a betáplált védett művek utólagos megismerhetőségének biztosítása érdekében, mint például a témában kutatók által hivatkozott, e célra létrehozott keresőmotor,⁵⁸ véleményem szerint ez megközelítőleg sem nyújt valódi megoldást a problémára. Az adatok erre történő felvezetése alapvetően nem kötelezettség, de, ha ennek ellenére sor kerül a feltöltésre, nincsenek arra vonatkozóan alaki vagy határidőbeli követelmények, ezáltal nem biztosított sem a keresőmotorban fellelhető információk kimerítő jellege, sem az, hogy a felhasználást megelőzően vagy annak

⁵⁰ *Grad-Gyenge – Tomaso*vszky: i. m. 4-5. o., *Békés Gergely – Grad-Gyenge Anikó – Horváth Péter: Művészet a platformokon - A generatív mesterséges intelligencia elterjedésének hatása a szerzőkre, az előadóművészekre és a művészetoktatásra az AI Act tükrében.* 2024. 11. o. <https://onlineplatformok.hu/files/19506ae6-ed01-49b2-8fea-d12b48569d55.pdf> (2025.11.19.), Copyright and Generative AI: Opinion of the European Copyright Society. https://europeancopyrightsociety.org/wp-content/uploads/2025/02/ecs_opinion_genai_january2025.pdf (2025. 11. 19.).

⁵¹ Sztj. 35/A § (1) bekezdés, *Grad-Gyenge – Tomaso*vszky: i. m. 12. o.

⁵² *Rankin*: i. m.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Nicola *Lucchi* – Serra *Hunter*: Generative AI and Copyright - Training, Creation, Regulation. 2025. 30. o. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IUST_STU\(2025\)774095](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IUST_STU(2025)774095) (2025.11.19.)

⁵⁵ Sztj. 35/A § (1) bekezdés b) pont, *Grad-Gyenge – Tomaso*vszky: i. m. 12. o., *Békés – Grad-Gyenge – Horváth*: i. m. 15. o.

⁵⁶ *Rankin*: i. m.

⁵⁷ *Grad-Gyenge – Tomaso*vszky: i. m. 12. o., *Desmarais*: i. m., *Lucchi – Hunter*: i. m.

⁵⁸ *Grad-Gyenge – Tomaso*vszky: i. m. 11. o.

megtörténteikor feltöltésre kerüljenek az oldalra. Egy másik ilyen megismerési forrást eredményezhet az Európai Unióban tevékenységet folytató MI szolgáltató vállalatoknak az a kötelezettsége miszerint a betanításhoz használt adatokról utólag összefoglalót kell nyilvánosságra hozniuk.⁵⁹ Viszont ez sem járul hozzá kellőképpen a szerzők jogainak védelméhez. Amennyiben ténylegesen betartásra kerülnek az AI Act erre vonatkozó rendelkezései, ezek az összegzések csak annyiban segítenék a szerzőt tiltakozási jogának érvényesítésében, hogy ezáltal utólag tudna tudomást szerezni az MI modellbe már betáplált, felhasznált műveiről. Az AI Act rendelkezéseinek betartására tartalmaz iránymutatásokat az Általános célú MI-re vonatkozó Gyakorlati Kódex, aminek követése viszont önkéntes az MI szolgáltató vállalatok számára, így ez érdeemben nem járul hozzá a szerzők érdekének és jogainak védelméhez.⁶⁰ Különösképp, mivel olyan nagy vállalatok is elutasítják az alkalmazását, mint a Meta.⁶¹ És hasonlóan az e célt szolgáló weboldal által nyújtott megoldáshoz, ebben az esetben is a szerzőre helyeződik át a folyamatos tájékozódás terhe.⁶² Vagyis amennyiben nem böngésmi ezeket az összefoglalókat, internetes keresőmotorokat annak érdekében, hogy megtudja műveit felhasználták-e MI modellek betanításához, nincs lehetősége e tevékenységek ellen tiltakozni sem.⁶³ Továbbá mindkét esetben megállapítható, hogy az adatbázisba táplálás előtt semmi lehetősége nincs az információk megismerésére, ezáltal ellenzése kifejezésére sem. Ezek alapján az állapítható meg, hogy a szabályozás és a gyakorlat is lemaradt a gyorsan fejlődő MI technológiával szemben.⁶⁴ Jelenleg a szerzők e tekintetben elsősorban (sok szempontból megfelelőbb) proaktív védekezési lehetőségekre támaszkodhatnak. Ilyen lehetőség a szerzői jogi megjegyzés vagy figyelmeztetés (melyben az MI betanításához történő felhasználás elleni tiltakozás szerepel) beillesztése a mű elejére, vagy olyan formátum alkalmazása, ami az internetről táplálkozó AI szoftverek számára olvasható, specifikus tilalomként szolgál (*robots.txt*).⁶⁵ Továbbá már olyan megelőző jellegű védekezési lehetőség is a szerzők rendelkezésére áll, hogy “megfertőzzék” a művet egy program segítségével, amely következtében az nem lesz olvasható az AI modellek számára.⁶⁶

⁵⁹ Grad-Gyenge – Tomaszewski: i. m. 14-15. o., Desmarais: i. m., Marcelin Tristan Jacques *Marvel*: AI and copyright: The training of general purpose AI.

[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2025\)769585](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2025)769585) (2025. 12. 05.).

⁶⁰ Desmarais: i. m., Az MI általános célú gyakorlati kódexe.

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/hu/policies/contents-code-gpai> (2025. 12. 03.).

⁶¹ Cynthia Kroet – Amandine Hess: Vitatják az EU mesterséges intelligenciáról szóló gyakorlati kódexét a webóriások. Euronews.

<https://hu.euronews.com/my-europe/2025/07/23/vitatjak-az-eu-mesterseges-intelligenciarol-szolo-gyakorlati-kodexet-a-weboriasok> (2025. 12. 03.).

⁶² Grad-Gyenge – Tomaszewski: i. m. 15. o.

⁶³ Desmarais: i. m.

⁶⁴ Molnár: i. m.

⁶⁵ Practical Tips for Authors to Protect Their Works from AI Use. <https://authorsguild.org/news/practical-tips-for-authors-to-protect-against-ai-use-ai-copyright-notice-and-web-crawlers/>. (2025. 12. 05.), Holly Rhiannon: How to protect your writing from AI scraping. https://www.stygiansociety.com/post/how-to-protect-your-writing-from-ai-scraping?srltid=AfmBOorURK9Yy5aV_ZxhqQsfY_dgMzridp8Hrm3Y6qlLD1AWEUTfaIpr (2025. 12. 05.).

⁶⁶ <https://nightshade.cs.uchicago.edu/faq.html> (2025. 12. 05.).

Viszont, amiért mégsem érdemes e kérdéskörnek a túl hosszas feltárásába bocsátkozni, abból az okból fakad, hogy egyre inkább jellemző a témában történő kutatások eredményeként megszülető tanulmányokban,⁶⁷ hogy arra a következtetésre jutnak a szerzők, hogy a generatív MI modellek betanítása mégsem feltétlenül minősül szöveg- és adatbányászatnak.⁶⁸ Ez ugyanis egy automatizált adat, illetve információ kinyerést magában foglaló tevékenység, és mint a felhasználás kivételszabályait általában, ezt is szigorúan kell értelmezni.⁶⁹ Ennek értelmében pedig olyan tevékenység, ami valamilyen “kifejező” (elsősorban a bemeneti adattal való hasonlóságot) kimeneti tartalom generálását célozza (végső soron a generatív MI modellek betanítása is erre irányul), nem feleltethető meg e kivételnek.⁷⁰ Egy az Európai Parlament Jogi Bizottságának felkérésére elkészült tanulmány is ezt az álláspontot támasztja alá.⁷¹ Ebben az esetben pedig nincs a védett mű MI adatbázisába történő betáplálására alkalmazható kivételszabály. Következésképp az állapítható meg, hogy a generatív MI betanítása során, a védett művek engedély nélküli felhasználásával szerzői jogi jogsértést valósítanak meg.⁷²

Tehát, ha felételezzük, hogy a szabad felhasználás jelenleg vizsgált esetköre (annak egyéb típusaival együtt) kizárható az MI modellek betanításának vonatkozásában, viszont az megállapítható, hogy ez a tevékenység felhasználásnak minősül (tehát nem a szerzői jog körén kívül esik), akkor megállapítható, hogy engedélyköteles. A védett műveknek engedély hiányában történő felhasználása egyértelműen jogsértést valósít meg az érintett szerzők sérelmére, viszont a jogsértéssel összefüggésben egyéb kérdések merülhetnek fel. A generatív MI következtetéseket a modell adatbázisába táplált adatok alapján tud levonni. Az általa felismert összefüggések, minták szerint tudja meghozni a döntését, létrehozni az utasításnak megfelelő kimeneti tartalmat. Így az MI által “önállóan” (vagyis nem közvetlenül egy védett műből merítve, hanem a megtanult adatok alapján) generált eredmény is végső soron az adatbázisba betáplált szerzői műveken alapul. Ennek következtében a védett művek betanításával kapcsolatban felmerülhet az a kérdés, hogy a bemeneti adattal megvalósított visszaélés (tehát az MI adatbázisába jogosulatlanul betáplált védett mű) kimeneti adatként újra megjelenhet-e? Ennek egyik módja lehet, hogy az MI által generált tartalom teljes egészében egy adott (a betanító adatbázisba került) műre vagy adott szerző műveire jellemző

⁶⁷ Study Reveals: AI Training is Copyright Infringement. Initiative Urheberrech. <https://urheber.info/diskurs/ai-training-is-copyright-infringement> (2025. 10. 05.), *Lucchi – Hunter*: i. m. 31-50. o., *Marvek*: i. m.

⁶⁸ *Grad-Gyenge – Tomasonszky*: i. m. 13. o., *Tim W. Dornis*: The training of generative ai is not text and data mining. European Intellectual Property Review 2025/2. sz.

⁶⁹ *Lucchi – Hunter*: i. m. 42-43. o., *Dornis*: i. m. 9. o., Copyright and Generative AI: Opinion of the European Copyright Society. https://europeancopyrightsociety.org/wp-content/uploads/2025/02/ecs_opinion_genai_january2025.pdf (2025. 11. 19.).

⁷⁰ *Lucchi – Hunter*: i. m. 42-43., *Dornis*: i. m. 10. o.

⁷¹ *Lucchi – Hunter*: i. m. 31-50. o.

⁷² *Rankin*: i. m., Study Reveals: AI Training is Copyright Infringement. Initiative Urheberrech <https://urheber.info/diskurs/ai-training-is-copyright-infringement> (2025. 11. 19.).

vonásokat másolja le, ezáltal megtevesztésig hasonlít a szerző által használt jellegzetes stílusra.⁷³ Viszont mivel önmagában a szerzőnek, a szerző műveinek stílusát kifejezetten nem védi a szerzői jog, ennek jelenleg a szerzői jogsértés szempontjából érdemi jelentősége nincs, a szerző személyiségi jogai kerülnek megsértésre ezáltal.⁷⁴ Így a jogosulatlan felhasználáshoz csak súlyosító tényezőként kapcsolódik, de mindenképp aggodalomra okot adó a visszaélés vonatkozásában, hiszen tovább súlyosbíthatja annak hatását a sérelmet elszenvedett szerzőre nézve. Viszont abban a kontextusban felmerülhet, hogyha az így létrejött (másik művet vagy szerzőt “imitáló”) eredmény szerzői jogi védelmét vizsgálánk, ez esetben az egyéni-eredeti jelleg vonatkozásában lehetne jelentősége.⁷⁵ Másrészt pedig felvethető az a helyzet, amely során a kimeneti adatban részben vagy egészben megjelenik ugyanaz a betanításhoz jogosulatlanul felhasznált mű. A témában kutatók véleménye ennek kapcsán is differenciált. Egyes szerzők szerint a védett művek MI modellbe történő betáplálása ellenére, a kimeneti adatban azok nem jelenhetnek meg felismerhető formában.⁷⁶ Ezzel ellentétes álláspontot képviselő kutatók szerint viszont, mivel az MI tanulmányozza (és elraktározza) a betanító adatot, abban megismert információkat, amennyiben erre irányuló, megfelelő utasítással látják el, újra megjelenítheti a generált tartalom formájában a betanításhoz felhasznált művet.⁷⁷ Ez utóbbit igazolja az is, hogy a fent említett német ügyben például védett dalszöveget képes volt a generatív MI a felhasználói (tehát a kimeneti) oldalán ismét visszaadni.⁷⁸

Lényegét tekintve tehát, amennyiben általánosan elfogadottá válik az az álláspont, hogy a generatív MI modellek betanítása nem feleltethető meg a szöveg- és adatbányászat kivételszabálynak, ezáltal egyértelműen megállapítható lesz az ilyen felhasználások esetén a szerzői jog megsértésének ténye. Ez esetben természetesen további megválaszolandó kérdések eldöntése is indokolt lesz, mint például, hogy kit lehetne felelősségre vonni, ha az MI védett mű jogosulatlan felhasználásával jogsértést követ el?⁷⁹ Hogy jut egyáltalán a szerző tudomására a jogsértés ténye, ha nyomon követhetetlen a betanító adatbázisban felhasznált mű? Hogyan kivitelezhető jogszerűen a védett művek felhasználása a betanításhoz, rendelkezésére áll ehhez a szolgáltatóknak, illetve szerzőknek egy egyszerű és átlátható engedélyeztetési forma? Ezek megválaszolása a jövő kérdése, hiszen előbb arra a feloldatlan érdekellentétre kell választ találni, ami szerzők védett műveikhez

⁷³ *Ld. Dornis*: i. m. 14-15. o.

⁷⁴ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 5. o., *Dornis*: i. m. 14. o.

⁷⁵ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 8. o.

⁷⁶ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 11. o.

⁷⁷ Study Reveals: AI Training is Copyright Infringement. Initiative Urheberrech <https://urheber.info/diskurs/ai-training-is-copyright-infringement> (2025. 11. 19.).

⁷⁸ 42 O 14139/24. LG Munich. 2025.

⁷⁹ *Grad-Gyenge – Tomasovszky*: i. m. 7. o.

fűződő engedélyeztetési joga és az szolgáltatók minél gördülékenyebb MI fejlesztési érdeke között húzódik.

V. Összegzés

Összességében elmondható, hogy habár a generatív MI korlátozott mértékben, eszközként történő használata lehetőséget nyújthat a szerzők számára, hogy kreatív gondolataik kifejezésére az alkotói folyamat során akár egyszerűbb, időhatékonyabb vagy éppen komplexebb megoldás álljon rendelkezésükre. E lehetőség kihasználásához viszont egy teljes egészében a természetes személy alkotó által vezérelt alkotói folyamat eredményeként létrejött mű szükséges, annak érdekében, hogy az megfeleljen a szerzői jog elveinek. Árnnyoldala azonban a generatív MI felhasználásnak és az ebből fakadó lehetőségeknek, hogy nem csak javára válhat a szerzőknek, hanem egyenesen ellehetetlenítheti alkotói tevékenységüket, jogaik védelmét. Ez utóbbi vonatkozásában indokolt a kiemelése annak a szerzői jogsértésének, amely során a szerző védett műveit jogosulatlanul használják fel a generatív MI modellek betanításához. E tekintetben különösen szükségesnek mutatkozik (fent említettek alapján), hogy a problémát elsősorban az uniós (és nemzeti) jogalkotó vagy új jogi norma alkotásával, vagy pedig meglévő szabályok módosításával orvosolja. Mivel ez az összetett, ellentétes érdekeket tömörítő probléma egyértelmű szabályozást igényel annak érdekében, hogy a jogosulatlan felhasználások elkerülhetőek legyenek, de mégse álljon a tilalom a technológiai fejlődés útjába. Egyensúlyt kell ugyanis teremteni a szerzők, illetve a kreatív ipar védelme és a generatív MI technológia további fejlődésének elősegítése között. A védett művek generatív MI modellek betanításához történő felhasználása (amennyiben a fent említett kivételszabály nem alkalmazható) annak engedélyezésétől függ, ez kétféleképpen alakulhat. Az esetek többségében valószínűsíthetően a szerző nem kíván hozzájárulni ahhoz, hogy művét a betanításhoz használják, ehhez viszont szükséges a tiszta jogi környezet megteremtése (amiből egyértelmű a tartalmat felhasználni kívánó vállalat számára az engedélykérés szükségessége) és optimális esetben egységes engedélykérési formák kidolgozása is segíteni tudná a szerzőket, a formai egyszerűsítés pedig a generatív MI technológia fejlődéséhez (fejlesztéséhez) is segítséget nyújtana. Egyes esetekben pedig előfordulhat, hogy a szerző hozzá kíván járulni a műve felhasználásához (valószínűleg megfelelő jogdíj ellenében), amihez ugyanezen feltételek fennállása szükséges (egyértelmű jogszabályi környezet és lehetőleg egyszerűsített, egységes engedélyezési eljárás). Mindennek pedig előkérdése a szöveg- és adatbányászat kivétel generatív MI modellek betanításához történő alkalmazhatóságának megválaszolása, aminek állása jelenleg a kutatók között is kétirányú (épp úgy, mint a szerzők és a technológiai vállalatok között). Ez utóbbi a szabálynak vagy a jogalkotás, vagy a jogalkalmazáson belüli értelmezés körében történő egyértelművé tétele

szintén feltétlenül szükséges. A jövőben a szabályozásnak, illetve a jogalkalmazásnak fejlesztése, alakítása során érdemes a fókuszba helyezni egyrészt a szerzők generatív MI általi ellehetetlenítésének megelőzését, megakadályozását, Másrészt pedig azt a lehetőséget, amit a generatív MI jelenthet a szerzői alkotásokra és a szerzői jogra nézve, ha annak az alkotó folyamatokba történő becsatornázása irányítottan, különböző tényezők mérlegelésével és meghatározott keretek között történik

Frank Sára

joghallgató (PTE-ÁJK), az ÓNSZ Civilisztika tagozatának tagozatvezetője

Mozaikok a magyar vadászati jog problémái köréből, különös tekintettel a fenntarthatóság kérdésére¹

I. Bevezető gondolatok

A vadászok folyamatos felelősséggel tartoznak a vadgazdálkodás lebonyolításában. Ennek eszköze a konzervációs vadgazdálkodás: „*a konzervációs vadgazdálkodás (bölcs hasznosítás) nem más, mint a természetben élő vadállomány használatának olyan menedzselése, amely a legnagyobb fenntartható hozamokat biztosítja a mai nemzedékek számára, úgy, hogy közben fennmarad a jövő generációk szükségleteinek és igényeinek fenntartását biztosító potenciál is.*”² A definícióban említett „menedzselés” értelmezésem szerint magának a vadászatnak és a vadászok felelősségének központi eleme: a vadászok egész évben felügyelik a vadállományt és megfigyeléseik alapján döntéseket hoznak arra irányulóan, hogy hogyan lehetne annak minőségét minél magasabb szintre emelni. Tanulmányomban olyan, fenntarthatósággal kapcsolatos problémákat vetek fel, amelyek elsősorban tapasztalt vadászok, valamint jogászok szerint a legégetőbbek, és olyan megoldási javaslatokat kapcsolok hozzájuk, amelyek megvalósítása elősegítené, hogy a magyar vadászati jog még inkább a fenntarthatóság irányába haladjon.

II. A magyar vadászati jog problémái és az ezekre irányuló lehetséges megoldási javaslatok

II.1. A vadászati jog hasznosítása: a vadászati jog haszonbérbeadása és kényszerhasznosítása

A vadászati jog gyakorlásának eszközei a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (továbbiakban: Vtv.) 10. § (1)-(2) bekezdései alapján a saját tulajdonban álló vadászterületen való vadászat, a haszonbérlet területén történő vadászat (a vadászatra jogosult személy által), a vendégvadászat és a bérvadászat.³ A vadászati jog hasznosításának célja a vad- és élőhelyének megőrzése, valamint a vadkár megelőzése.⁴ A következő pontban elsősorban a vadászati jog haszonbérbeadásának és kényszerhasznosításának szabályait

¹ A cikk a szerző „*A magyar vadászati jog fejlődése és aktuális helyzete, különös tekintettel a fenntarthatóság kérdéskörére*” című szakdolgozata alapján íródott.

² Royal *Hunting*. Fenntartható vadgazdálkodás, vadvédelem, és vadászat. https://szarvasszalami.hu/?page_id=465 (2025. 10. 05.).

³ A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (továbbiakban: Vtv.) 10. § (1)-(2) bekezdés.

⁴ Jean Kornél – Tóth Blanka: A vadászati jog hasznosítása II. – A kényszerhasznosítás szabályai. Jogadó Blog. <https://www.jogado.hu/a-vadaszati-jog-hasznositasa-ii-a-kenyszerhasznositas-szabalyai/> (2025. 10. 10.).

mutatom be, majd a gondolatmenet végén következtetéseket vonok le, hogy ezek az intézmények milyen módon és mértékben járulnak hozzá a fenntartható vadászathoz.

A vadászati jog hasznóbérletére vonatkozó szabályokat a Vtv. 15-18. §§-ai tartalmazzák. Két alapvető szabály, hogy a vadászati jog hasznóbérletére a mezőgazdasági hasznóbérletre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a Vtv. -ben foglalt eltérésekkel, illetve, hogy a vadászati jog alhasznóbérletbe adása tilos (kivéve a vadászterület részét képező vadaskert alhasznóbérletére kötött szerződés).

Véleményem szerint kijelenthetjük, hogy a vadászati jog hasznóbérleti szerződésére vonatkozó szabályok viszonylag átfogóak, szigorúak és jól tükrözik a fent említett célt, amely összefoglalva a fenntarthatóság szolgálata. A szigorú és célszerű szabályozás fő pontjait a következőképpen foglalom össze:

A hasznóbérlő természetes személy nem lehet, és egy hasznóbérlő kizárólag egy vadászterület vadászati jogára köthet hasznóbérleti szerződést.⁵ Felmerülhet a kérdés, hogy mi történik abban az esetben, ha valaki a korlátozás megszegésével kettő vagy több vadászati hasznóbérleti szerződést köt. A Vtv.-hez fűzött Kommentár szerint ilyenkor az időben elsőként kötött szerződést kell érvényesnek tekinteni, – amennyiben az egyéb feltételek teljesülnek – az időben később kötött hasznóbérleti szerződéseket pedig érvénytelennek kell tekinteni.⁶ Az EBH2001.528. elvi határozat rögzíti, hogy a hasznóbérlő a törvény által biztosított teljes körű vadgazdálkodási tevékenységet folytathat.⁷ A törvény taxatív felsorolást ad arról, hogy ki köthet vadászati hasznóbérleti szerződést.

„16. § (1) A vadászati jog hasznóbérlője lehet:

- a) vadászjeggyel rendelkező tagokból álló egyesület (a továbbiakban: vadásztársaság);
- b) a vadásztársaságok érdekképviseleti szerve;
- c) a természetvédelmi kezelésért felelős központi költségvetési szerv, a mezőgazdasági, erdészeti, vadgazdálkodási oktatást folytató középiskola és felsőoktatási intézmény, a mezőgazdasági, illetve erdőgazdálkodás ágazatba sorolt, Magyarországon bejegyzett gazdasági társaság, szövetkezet, erdőbirtokossági társulat, feltéve, ha a vadászterület legalább 25%-át, vagy a vadászterületből legalább 300 hektárt mezőgazdasági, erdőgazdálkodási vagy természetvédelemmel összefüggő tevékenység céljából használja.”⁸

⁵ Jean Kornél – Tóth Blanka: A vadászati jog hasznosítása I. – A hasznóbérbeadás szabályai. Jogadó Blog. <https://www.jogado.hu/a-vadaszati-jog-hasznositasa-a-haszonberbeadas-szabalyai-i/> (2025. 10. 10.).

⁶ Mikó Zoltán – Vajai László – Cs. Nagy Anikó: A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló törvény; Útmutató és kommentár a vadászati jog gyakorlásához, hasznosításához. Agrocent Kiadó, Budapest 1996. 169-170. o.

⁷ EBH2001. 528.

⁸ Vtv. 16. §

A felsorolásból, különösen a c) pontból látszik, hogy a jogalkotó rendkívüli figyelmet fordított arra, hogy a vadászatot ne gyakorolhassa olyan személy, aki nem rendelkezik szakértelemmel, továbbá, a törvényi indokolás alapján a rendelkezés hozzájárul a vadászati jog spekulatív haszonszerzés céljából, vagyis visszaélésszerűen történő gyakorlásának korlátozásához is.⁹

A vadászati haszonbérleti szerződés a haszonbérlő által a haszonbérleti díj 90%-ának megfelelő előleg fizetésével kezdődik, ám a Vtv. haszonbérleti díjak megállapítására vonatkozó bekezdésének megfogalmazását vita előzte meg, melyben három álláspont merült fel: az első elv szerint a haszonbérleti díj mértékét a vadászati hatóság által megállapított alsó és felső értékhatár figyelembevételével a feleknek kell megállapítani. A második elképzelés az volt, hogy a haszonbérleti díj mértékét a szerződő felek állapítják meg, állami tulajdon esetében mindez nyilvános pályázat alapján, árverésen történik. A harmadik vélemény pedig úgy alakult, hogy állami tulajdon esetén a haszonbérleti szerződést nyilvános, közjegyző jelenlétében lebonyolított árverésre kell bocsátani, és a szerződést azzal a jelentkezővel kell megkötni, aki a licit során a legmagasabb haszonbérleti díjat vállalja.¹⁰ A Vtv. hatályos állapota szerint a haszonbérleti díj megállapításakor figyelembe kell venni az adott vadászterület vadállományának összetételét és a terület hasznosítási módját.¹¹ A szakasz indokolása szerint a haszonbérleti díj mértékének meghatározása tekintetében nincs jelenleg olyan általános elfogadott, objektív mérce, útmutató, határérték, osztályozás, szabályozás, amely minden esetben irányadó lenne, és amelyet a haszonbérleti szerződés megkötése során a feleknek figyelembe kellene venniük, haszonbérleti díj mértékét számos tényező befolyásolhatja.¹² Úgy gondolom, hogy egy objektív mérce megállapítása hátrányos lenne a fenntarthatóság szempontjából, hiszen minden vadászterület más adottságokkal rendelkezik, és a jelenlegi szabályozás alapján a feleknek lehetősége van egy számukra kedvező összeg kiszabására. A Vtv. 17. § (1) bekezdéséhez fűzött Kommentár felveti azt a kérdést, hogy a vadászati haszonbérleti díjakkal kapcsolatban, hogy ugyanazon vadászterületen belül a haszonbérleti díjat lehet-e úgy differenciálni, hogy a vadászati szempontból értékesebb területekre magasabb, a kevésbé értékes területekre pedig alacsonyabb haszonbérleti díjakat állapítsanak meg. A Kommentár választ is ad a kérdésre: nem lehet, hiszen a vadászati haszonbérleti díjat mindig a vadászterület egészére kell megállapítani¹³, illetve hivatkozik a Vtv. 12. §-ára, amelynek (2) bekezdése kimondja, hogy a földtulajdonosok a vadászterület összes területe – ideértve a medret is

⁹ A Vtv. 16. §-hoz fűzött indokolás.

¹⁰ Mikó – Vajai – Cs. Nagy: i. m. 178. o.

¹¹ Vtv. 17. § (2) bekezdés.

¹² A Vtv. 17. §-hoz fűzött indokolás.

¹³ Mikó – Vajai – Cs. Nagy: i. m. 177. o.

– összes tulajdonosának a tulajdoni hányada arányában viselik a vadászati jog gyakorlásával vagy hasznosításával kapcsolatos terheket, valamint részesednek annak hasznaiból.

A Vtv. fent említett Kommentárja alapján a haszonbér mérséklését, bizonyos esetekben akár annak elengedését is lehetne kérni akkor, ha állategészségügyi ok miatt hatósági határozat alapján a vadállományt olyan mértékig kellene apasztani, hogy a kilövési terveket több évig nem lehet teljesíteni. Azonban a Kommentár hozzáteszi, hogy ez a kezdeményezés nem lehet eredményes, ha a vadállomány csökkenés azért következett be, mert rövid időn belül túlhasznosították a terület vadállományát. Így tehát a haszonbérleti díjak összegének megállapításánál *„realitásokhoz igazodó önmérsékleletet kell tanúsítani”*.¹⁴

A vadászati haszonbérleti szerződések hozzájárulnak a vadászati jog hasznosításának lehetőségéhez (a haszonbérlet a vadászati jog hasznosításának kizárólagos módja, a bérvadászat és vendégvadászat már a vadászati jog gyakorlásának kategóriájába tartozik¹⁵), amely, mint már említettem, a fenntarthatóság fontos tényezője. Minél kedvezőbb lehetőségeket biztosít a törvény a vadászati haszonbérleti díjak megállapítására, annál kívánatosabb az ilyen szerződések megkötése.

A haszonbérleti szerződésekre vonatkozó jogszabályi rendelkezések olyannyira összhangban állnak a fenntartható vadászattal, hogy vadászati haszonbérleti szerződés eleve létre sem jöhet (a vadászati hatóság azt nem hagyja jóvá), ha nem biztosított a vadgazdálkodási üzemtervben foglaltak végrehajtása. A szakasz külön kiemeli a természetvédelmi előírásokat is, tehát ez a jogintézmény a fenntarthatóságot szolgálja.

A Vtv. 17. § (1) bekezdésében található a vadászati haszonbérleti szerződés kötelező tartalmi elemei. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:349. § (2) bekezdése csak annyit rögzít, hogy a haszonbérleti szerződést írásba kell foglalni, a Vtv. ettől sokkal terjedősebb:

„17. § (1) A haszonbérleti szerződésnek tartalmaznia kell:

- a) becslés alapján a haszonbérbe adás időpontjában a vadászterületen élő vadállomány faj- és darabszámát;*
- b) a vadászterületen található vadgazdálkodási és vadászati létesítmények leírását, azok tulajdoni, illetőleg használati viszonyait, a létesítési, illetőleg fenntartási költségek viselését;*
- c) a haszonbérelő kötelezettségvállalását arról, hogy a haszonbérleti szerződés időtartama alatt a vadállományt a jóváhagyott vadgazdálkodási üzemtervnek megfelelő szinten tartja;*
- d) a haszonbérleti díj mértékét.”*¹⁶

A haszonbérleti szerződéseket írásba kell foglalni, de erre nincs konkrét minta, csak a törvény által meghatározott kötelező tartalmi elemek mutatnak irányt a feleknek. Egyetértek Dr. Bezdán Anikó Judit javaslatával, amely szerint célszerű lenne a vadászati haszonbérleti szerződések

¹⁴ Mikó – Vajai – Cs. Nagy: i. m. 167. o.

¹⁵ Mikó – Vajai – Cs. Nagy: i. m. 169. o.

¹⁶ Vtv. 17. § (1) bekezdés.

megkötésénél mintaszerződést alkalmazni a joggyakorlás szabályosságának elősegítése érdekében, amelyet a Vtv. melléklete tartalmazna.¹⁷

Jól látszik, hogy a szakasz különös figyelmet szentel a vadállomány és a vadgazdálkodási üzemterv fenntartásának biztosítására. Ez azt jelenti, hogy vadászati haszonbérleti szerződés a törvény alapján nem is jöhet létre a fenntarthatósági szempontok figyelembevétele nélkül. Ezt bizonyítja a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet (továbbiakban: 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet) 15. § (2)-(3) bekezdése is, mely alapján, ha a haszonbérleti szerződés időtartama alatt a haszonbérelő jogutód nélkül megszűnik, a Vtv. 17. §-ának (6)-(7) bekezdéseiben meghatározott átmeneti időszakban a földtulajdonosok kötelesek a vad- és élőhelyének védelméről gondoskodni, és ez kiterjed arra az esetre is, amikor a haszonbérleti szerződés időtartama alatt a szerződés a felek közös megegyezésével, vagy a szerződés felmondásával szűnik meg.¹⁸

A szerződés jóváhagyása szintén a vadászati hatóság feladata. Amennyiben a vadászati hatóság a szerződést nem hagyja jóvá, a bizonyítási teher rá száll: szakmai indokolás mellett kell bizonyítani az elutasítási ok tényleges fennállását.¹⁹ Jóváhagyás esetén pedig a haszonbérlelőt nyilvántartásba veszik, mint vadászatra jogosult. Amennyiben a haszonbérelő a Vtv. 15. § (3) bekezdésében meghatározott határidőn belül elmulasztja megfizetni a haszonbérleti díjat, és ezt a hatóság felszólítása ellenére sem teszi meg, akkor a vadászati hatóság törölni fogja a vadászatra jogosultak nyilvántartásából.

Emellett, a Vtv. 17. § (9) bekezdés alapján a vadászati hatóság jogosult arra, hogy a haszonbérleti szerződésben foglaltak teljesülését bármikor vizsgálja, de erre legalább 7 évenként sor kell, hogy kerüljön. A Vtv. 17. § (9) és 18. § (4) bekezdés alapján, amennyiben a haszonbérelő nem tesz eleget a vadgazdálkodási üzemtervben foglaltaknak, beleértve a környezetvédelmi szempontokat is, akkor a vadászati hatóság törli a vadászatra jogosultak nyilvántartásából, tehát egy fontos fenntarthatósági szempont biztosításának elmulasztása a törvény szerint a vadászat jogosultságának elvesztéséhez is vezethet.

A Vtv. 27. § ismeri a kényszerhasznosítás intézményét arra az esetre, ha a föld tulajdonosa vagy a vadászatra jogosult nem tesz eleget a hasznosításra vonatkozó alapvető kötelezettségeinek²⁰:

¹⁷ *Bezdán Anikó Judit*: A vadászati jog, annak gyakorlása és a vadásztársaságok. PhD értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 221. o. 10. pont.

¹⁸ 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól (továbbiakban: 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet) 15. § (2)-(3) bekezdés.

¹⁹ *Mikó – Vajai – Cs. Nagy*: i. m. 185. o.

²⁰ *Jean Kornél – Tóth Blanka*: A vadászati jog hasznosítása II. – A kényszerhasznosítás szabályai. Jogadó Blog. <https://www.jogado.hu/a-vadaszati-jog-hasznositasa-ii-a-kenyszerhasznositas-szabalyai/> (2025. 10. 10.).

„27. § (1) Amennyiben a vadászterületnek minősülő föld tulajdonosa, illetőleg a vadászatra jogosult a vadászati jog gyakorlási vagy hasznosítási kötelezettségének a vadászati hatóság figyelmeztetését követően sem tesz eleget, vagy a vad- és élőhelyének védelmére előírt kötelezettségeit megszegi, és ezáltal az adott vadászterület vadlétszámának, nem vadászható állatfaj egyedének és más élő szervezetnek – beleértve a természetvédelmi oltalom alatt álló élő szervezeteket is – a fennmaradását közvetlenül vagy súlyosan sérti, illetve veszélyezteti [...]”²¹

A Vtv. 27. §-hoz fűzött Kommentár rögzíti, hogy „a vadászati jog kényszerhasznosítása egy olyan kivételes lehetőség, amelyet csak akkor lehet alkalmazni, ha a törvénynek azon szabályai az érintettek között megállapodáson, illetve az önkéntes jogkövetésen alapulnak, nem működnek. A vadállomány védelme, valamint a vadkárok megelőzése ugyanis olyan közérdekű indokok, amelyek esetében az eljáró hatóságnak biztosítani kell a gyors és hatékony intézkedés lehetőségét.”²²

A fenti bekezdésben foglaltak megvalósulása esetén a vadászati hatóság közhírré teszi határozatát, melyben a következő intézkedéseket teszi:

- megállapítja a vadászterület határát, (melynél fő szempont a vad életfeltételeinek biztosítása)
- kötelezi a tulajdonost, hogy nyilvános pályáztatás útján haszonbérleti szerződést kössön,
- megállapíthatja a vadászterület vadgazdálkodási üzemtervét vagy éves vadgazdálkodási tervét,
- kijelöli azt a jogi személyt (esetlegesen annak képviselőjét), aki a vadászterületen a vadgazdálkodási és vadászati tevékenység ellátására jogosult,
- hatósági vadászatot rendel, és
- eltiltja a vadászatra jogosultat a vadászati és vadgazdálkodási tevékenység végzésétől maximum 5 évre.^{23; 24}

Ismét jól látszik, hogy a kényszerhasznosítás szabályai is a fenntarthatóságot, mint célkitűzést tükrözik. A szakasz nem tartalmazza a kényszerhasznosítás elrendelésével kapcsolatos részletszabályokat. Ezeket a 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletben lenne célszerű szabályozni, de a végrehajtási rendelet a Vtv. 27. §-hoz kapcsolódó ilyen jellegű rendelkezéseket nem tartalmaz. Ismét az átfogó és egyértelmű szabályozást segítené elő, ha Dr. Székely László álláspontja alapján a 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet pontosan meghatározná, hogy a szerződésből fakadó kötelezettségek nem teljesítése esetén kit kell a vadászati hatóságnak felszólítania, kinek a kötelezettsége a vad- és élőhelyének védelme, hol kell a vadászati hatóságnak a nyilvános pályázatot

²¹ Vtv. 27. § (1) bekezdés.

²² Mikó – Vajai – Cs. Nagy: i. m. 203. o.

²³ Jean Kornél – Tóth Blanka: A vadászati jog hasznosítása II. – A kényszerhasznosítás szabályai. Jogadó Blog. <https://www.jogado.hu/a-vadaszati-jog-hasznositasa-ii-a-kenyszerhasznositas-szabalyai/> (2025. 10. 10.).

²⁴ Vtv. 27. § (1) bekezdés.

közzétenni a vadászati jog haszonbérbe adásáról, azt meddig kell kifüggeszteni, amennyiben több pályázó van, és milyen szempontok alapján kell dönteni.²⁵

Reflektálásképp, az első kérdésről a 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet valóban nem rendelkezik, és a Vtv. -ből sem derül ki az, hogy a vadászati hatóság a vadászati jog haszonbérbe adóját vagy haszonbérelőjét szólítja fel a kötelezettségszegés észlelését követően. A Vtv. 27. §-hoz fűzött Kommentár is csak annyit rögzít, hogy a vadászati hatóság szigorú és érvényes eljárásának egyik érvényességi feltétele az, hogy az „*érintetteket*” a kényszerhasznosításról rendelkező határozat megelőzően fel kell szólítania arra, hogy kötelezettségeiknek tegyenek eleget.²⁶ A második kérdésre szintén nem találunk konkrét választ, csak a Vtv. alapján annyi támaszunk van, hogy mivel a szerződés eleve csak úgy jöhet létre, és úgy maradhat érvényben, ha a haszonbérelő vállalja a vadgazdálkodási üzemtervben foglalt előírásokból adódó kötelezettségeket, annak természetvédelmi előírásait is beleértve, ezért a vad- és élőhelyének védelme véleményem szerint a szerződés megkötését követően az ő feladata, a szerződés megkötését közvetlenül megelőzően pedig a haszonbérbe adó felelőssége, hiszen ő dönt arról, hogy kivel köt szerződést, továbbá szerintem a vadászati hatóságnak a felelőssége pedig e kérdés tekintetében az ellenőrzési jogköréből adódóan folyamatosan fennáll, tehát három személy is felelhet a vad- és élőhelyének védelméért. A pályázatokkal kapcsolatban a Vtv. csak annyit rögzít, hogy a nyilvános pályázat kifüggesztését követően a vadászati hatóság által megállapított határidőben kell szerződést kötni a pályázat alapján kiválasztott haszonbérelővel, részletszabályokat a 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet sem tartalmaz.

II.2. Az éjjellátó keresőtávcsövek alkalmazásából adódó, fenntartható vadászatra és vadgazdálkodásra kiható problémák

Az első probléma a vadászat során használt eszközökkel kapcsolatos. Már a bekezdés elején leszögezném, hogy a tiltott vadászati eszközök használatának büntetőjogi következményeit a kutatás magánjogi jellege miatt nem fejtem ki, sokkal inkább a vadgazdálkodásra kiható szempontból közelítem meg ezt a témát, és kizárólag az éjjellátó keresőtávcsövek használatával foglalkozom a dolgozat ezen részében, amelyek bár a Vtv. szerint nem minősülnek tiltott eszköznek, alkalmazásuk vitát vált ki a vadásztársadalomban.

A Vtv. 37/A § (1) bekezdés 11. pont alapján tiltott vadászati eszköznek minősülnek az elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök; a Vtv. 37/A § (2) bekezdés szerint azonban a hivatásos vadász munkaköri feladatainak ellátásakor,

²⁵ I. Nemzetközi Halászati, Vadászati, Erdészeti, Vízjogi Konferencia (HA- VA- ER- VI), Tata, 2017. október 20-21. Média- Press Kreatív Nyomda Könyvkötészet, Tatabánya 2018. 89. o.

²⁶ Mikó – Vajai – Cs. Nagy: i. m. 204. o.

illetve a vadász a vadászat során éjjellátó keresőtávcsövet is használhat. A 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet a Vtv. ezen szakaszához nem fűz semmiféle megjegyzést.

A gyakorlatban számos félreértés és probléma származik az éjjellátó keresőtávcsövek szakszerűtlen alkalmazásából. Sokak szerint a szakaszt módosítani kellene úgy, hogy az éjjellátó keresőtávcső birtoklása és használata kizárólag a hivatásos vadászok privilégiuma legyen, a sportvadászok számára pedig az se legyen engedélyezett, hogy a vadászat során birtokukban tarthassák az eszközt. Dr. Székely István korábban megfogalmazott álláspontja szerint az éjjellátó keresőtávcsőre is ki kellene, hogy terjedjen az alkalmazás tilalma.²⁷ Sokan azzal cáfolták ezt a felvetést, hogy biztonsági okokból igenis hasznos az éjjellátó keresőtávcső használata.

Egy további álláspont inkább az éjjellátó keresőtávcsövek előnyeit emeli ki. Fontos megjegyezni, hogy ezek az eszközök nagyban hozzájárulhatnak a konzerváló vadászathoz, ezt a következő gyakorlati példán keresztül mutatnám be: tegyük fel, hogy egy vadász vadkárelhárítás céljából kiül egy frissen vetett kukoricaföldre (tehát azt őrzi). Az őrzést a vadászok vagy késő este/éjszaka, vagy pedig hajnalban végzik, ami azt jelenti, hogy sokszor sötétben kell dolgozniuk. Régen a fényforrást az úgynevezett fegyverlámpa adta, amellyel nagyjából 30-50 méter távolságot tudott a vadász belátni. Így amikor érzékelte a vaddisznók jelenlétét, minél közelebb kellett hozzájuk cserkennie, ami természetesen a testi épségét veszélyeztette, illetve nehezen tudta megállapítani azt is, hogy melyik egyedre adjon le lövést. Az éjjellátó keresőtávcsővel azonban a vadász ma már képes nagyobb, biztonságos távolságból belátni nagy területeket, ráadásul azt is meg tudja állapítani, hogy melyik vaddisznót lenne célszerű lelőni, hiszen a fenntarthatóság szempontjából nem mindegy az, hogy egy malacokat vezető kocát vagy pedig egy süldőt lő le. Tehát az éjjellátó keresőtávcsövek igenis hasznos eszköznek minősülhetnek a konzervációs vadászat tekintetében, de egy dolgot le kell szögezni: trófeabírálatra nem alkalmasak, hiszen ehhez nem adnak elég éles képet ahhoz, hogy a trófeás vad adottságait a vadász megfelelően felmérhesse. Ezek alapján a rendelkezést akár úgy is ki lehetne egészíteni, hogy az éjjellátó keresőtávcsövek használata csak vadkárelhárítás céljából engedélyezett.

Összegezve, a Vtv. 37/A § (2) bekezdés hatályos állapotában nagy teret ad egy olyan tevékenység folytatására, amely a vadászatot elterelheti a fenntarthatóság útjáról, de akár kisebb terjedelmű kibővítéssel olyan rendelkezés lehetne, amely egyértelműen a fenntarthatóságot szolgálja. A probléma megoldásának folyamatában véleményem szerint már az is előrelépést jelentene, ha a szakaszt indokolását kibővítenék úgy, hogy nem csak a vadász testi épségének biztosítására hivatkozna, hanem kitérne a fenntarthatósági, vadgazdálkodási aspektusra is, hiszen a

²⁷ I. Nemzetközi Halászati, Vadászati, Erdészeti, Vízjogi Konferencia (HA- VA- ER- VI), Tata, 2017. október 20-21. Média- Press Kreatív Nyomda Könyvkötészet, Tatabánya 2018. 87. o.

Vtv. számos másik rendelkezése is kifejezetten utal fenntarthatósági szempontokra, így még nagyobb összhangba kerülne a törvény szövege és célja.

II.3. Az elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök alkalmazásával kapcsolatos kérdések

Az elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök alkalmazásáról a Vtv. 37/A § (1) bekezdés 11. pont alapján tiltott vadászati eszköznek minősülnek.²⁸ Azonban az egyes törvényeknek az agrárminiszter feladatkörét érintő módosításáról szóló 2023. évi XLIV. törvény 11. § (2) bekezdése megállapította, hogy ezen eszközök alkalmazása az Vtv. végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott vadfajok esetében és előírt időszakban a vadállomány hatékony szabályozása érdekében vagy állategészségügyi indok fennállása esetében – a Vtv. végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott esetekben a vadászati hatóság engedélyével – éjszakai vadászat során is használhatók.^{29 30} A Vtv. 37/A § (4) bekezdése részletezi, hogy mely esetekben, milyen célból adja meg a vadászati hatóság az engedélyt ezen eszközök használatára,³¹ az (5) bekezdés szerint pedig ezek az eszközök nappali vadászat esetében kizárólag egyéni vadászat során használhatók.³²

Az új szabályozás megosztotta a vadásztársadalmat. Sokan nem értettek egyet a rendelkezéssel, arra hivatkozva, hogy az éjjellátó célzóeszközök etikus használatára nem mindenki alkalmas, félnek a visszaélésektől. Népszerű indokolás az is, hogy a vadat éjszaka hétköznapi kifejezéssel élve „békén kell hagyni”, megvan a napnak azon szakasza, amikor a vadászat éjjellátó eszközök nélkül is megvalósítható, nem szabad a természet rendjébe ily módon beavatkozni. Azonban számos vadász örömmel vette a tilalom tulajdonképpen megszűnését, és fontos megjegyezni, hogy a legtöbben az engedélyhez hozzájutnak.

Bár ezen eszközök alkalmazása a 2023. évi XLIV. törvény hatályba lépése előtt főszabály szerint tilos volt, az Országos Főállatorvos 2/2021. számú határozatának 2.3.2.4.3. pontjában elrendelte, hogy azokon a területeken, ahol az afrikai sertéspestis (továbbiakban: ASP) fertőzőöttség magas, ott állomány szabályozásra van szükség, amelyet diagnosztikai kilövésrel kell megvalósítani. Az állománygyérítés sikeres végrehajtása céljából pedig a diagnosztikai kilövéshez speciális eszközök (éjjellátó céltávcső és keresőtávcső, hőkamera céltávcső és keresőtávcső és hangtompító) használata engedélyezett, de csak a tájegységi fővadászok, az erdészeti zrt.-k szakszemélyzete, az

²⁸ Vtv. 37/A § (1) bekezdés 11. pont.

²⁹ Az egyes törvényeknek az agrárminiszter feladatkörét érintő módosításáról szóló 2023. évi XLIV. törvény 11. § (2) bekezdés.

³⁰ Vtv. 37/A § (3) bekezdés.

³¹ Vtv. 37/A § (4) bekezdés.

³² Vtv. 37/A § (5) bekezdés.

erdészeti zrt.-k hivatásos vadászai és a fegyveres testületek tagjai számára, az OJK vezetőjének rendelkezése alapján kapott engedéllyel.³³

Úgy gondolom, hogy az új szabályozás a tilalom megszüntetése ellenére továbbra is szigorú, hiszen a vadászatra jogosult (azaz a vadásztársaság) csak a vadászati hatóság engedélye után jogosíthatja fel a vadászt az elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök használatára. Továbbá, a törvény egyértelműen a vadállomány hatékony szabályozását tűzi ki az eszközök alkalmazásának céljául. A fent említett érvekkel szemben fontosnak tartom kiemelni, hogy a fenntarthatóságot szem előtt tartva, időnként indokolt lehet a természet rendjébe beavatkozni a tudomány fejleményeinek (esetünkben az éjjellátó céloptika fejlődésének) kihasználásával, amennyiben ezzel például a vadak fertőzések következtében történő tömeges pusztulása megelőzhető. Ezt támasztja alá a Vtv. 37/A § (3) bekezdésének szövege, amikor a vadállomány hatékony szabályozására és állategészségügyi szempontokra hivatkozik, valamint az Országos Főállatorvos 2/2021. számú határozata is (bár az utóbbi csak a vaddisznóállomány gyérítésére vonatkozik). A vadállomány hatékony védelme szempontjából pedig evidens, hogy mivel a vad éjszaka aktív, ezért ilyenkor nagyobb esély van a szabályozás sikeres megvalósítására, ehhez pedig az éjszakai lövésre alkalmas céloptika képes segítséget nyújtani. A tudomány fejlődésének nem etikus kihasználása, az ezzel való visszaélés pedig sajnos az élet szinte minden területén megjelenik, de ez nem indokolhatja azt, hogy a jogalkotó minden olyan jogszabálmódosítástól elzárkózzon, amely a tudomány előrehaladására alapoz.

Összegezve, a Vtv. számos jogintézménnyel biztosítja azt, hogy a vadászati jog folyamatos gyakorlás és hasznosítás alatt álljon. Mindez pedig lehetővé teszi a fenntartható vadászat, vadgazdálkodás megvalósítását, míg e jog nem gyakorlása pangást eredményezne, márpedig a fenntarthatóság jog általi megvalósítása folyamatosságot igényel. Amint már utaltam rá, a vadászati jog hasznosítására és kényszerhasznosítására vonatkozó szabályok, bár helyenként kiegészítésre szorulnak, mégis jól tükrözik a fenntarthatóságra törekvést.

II.4. Az éves vadgazdálkodási tervek problémája

A gyakorlatban megjelenik azonban egy nagyon fontos kérdés, amely magába foglalja mindannak a lényegét, amire utaltam: a harmónia, egyensúly fenntartása a vadászat és a mezőgazdaság között. De lege ferenda javaslatom a Vtv. 47. §-ával, valamint a 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet erre vonatkozó, 29-31. §§-aival, tehát az éves vadgazdálkodási tervvel kapcsolatos: a Vtv. 47. § (1) szerint a vadászatra jogosult a vadgazdálkodási üzemterv alapján elkészíti a vadászterület éves vadgazdálkodási tervét és azt legalább a tárgyév február hónapjának tizenötödik napjáig a vadászati

³³ Az Országos Főállatorvos 2/2021. számú határozata. Földművelésügyi Értesítő LXXI./8. sz. 272. o.

hatósághoz jóváhagyás céljából benyújtja.³⁴ Véleményem szerint a további rendelkezések nagyon nagy figyelmet fordítanak a fenntarthatóságra, illetve a szakasz indokolásában szerepel az Országos Vadgazdálkodási Tanácsról, valamint a területi vadgazdálkodási tanácsokról szóló 1380/2013. (VI. 27.) Korm. határozat, amely „*a Kormány a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény 10. §-a alapján a vad védelmét és a fenntartható vadgazdálkodást érintő kérdések megtárgyalásához, a vadgazdálkodás széles körű társadalmi és tudományos, szakmai megalapozása, valamint az állami tulajdonú vad védelméhez fűződő érdekek közti összhang megteremtése érdekében 14 tagú, véleményező, javaslattevő tevékenységet ellátó Országos Vadgazdálkodási Tanácsot (a továbbiakban: OVT) hoz létre.*”³⁵

A gyakorlatban azonban felmerül az a probléma, hogy a vadászati hatóság a vadászatra jogosult által benyújtott éves vadgazdálkodási tervet nem hagyja jóvá, a kilövési terveket sok esetben akár megduplázza. A benyújtott terv elutasítását vagy módosítását a vadászati hatóság határozatában közli a vadászatra jogosulttal, ez a határozat azonban olyan jellegű indokolást nem tartalmaz, amelyből a vadászatra jogosult számára egyértelművé válna, hogy az általa benyújtott éves vadgazdálkodási terv miért nem felel meg a fenntarthatóság követelményeinek. De lege ferenda javaslatom egy olyan, megfelelő időközönként vizsgált és a természeti adottságoknak megfelelően frissített szempontrendszer kialakítása, amely rögzíti, hogy pontosan mit jelent a fenntarthatóság, és amelyre a vadászati hatóságnak a benyújtott éves vadgazdálkodási terveket elutasító vagy módosító határozataiban hivatkoznia kellene. Ez a fajta indokolási kötelezettség elősegítené azt is, hogy a mezőgazdasági lobbis ne lehessen negatív hatással a vadállományra. A mezőgazdászok nem titkolt (és érthető) érdeke a vadállomány csökkentése, és véleményem szerint a hatályos vadászati törvény és annak végrehajtási rendelete jelenlegi állapotában -bár rendszeresen hivatkozik a fenntarthatóság szem előtt tartásának fontosságára, - rejtett módon mégis némi lehetőséget ad a már sokszor említett egyensúly felborítására.

Mindez arra utal, hogy jelenleg a vadászati hatóság jelentős hatást gyakorol a vadászatra jogosultakra, amely nem minden esetben jó. Úgy gondolom, hogy a vadászatra jogosultak kontrollja mindenképpen szükséges, de az tagadhatatlan, hogy egy adott vadászterület adottságait a helyi vadászatra jogosult látja át igazán. A 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 29. § (1) bekezdés rögzíti, hogy éves vadgazdálkodási tervet legalább középfokú vadgazdálkodási képesítéssel, valamint ötéves szakmai gyakorlattal rendelkező személy készíthet,³⁶ amely képzettségét a 31. § (2) bekezdés alapján a terv benyújtásakor igazolnia is kell, amennyiben első alkalommal készít vadgazdálkodási tervet.³⁷ Tehát a jogszabály alapján olyan személy készíti el az adott vadászterületre vonatkozó éves

³⁴ Vtv. 47. § (1) bekezdés.

³⁵ 380/2013. (VI. 27.) Korm. határozat az Országos Vadgazdálkodási Tanácsról, valamint a területi vadgazdálkodási tanácsokról 1. pont.

³⁶ 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 29. § (1) bekezdés.

³⁷ 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 31. § (2) bekezdés.

vadgazdálkodási tervet, aki szakértelemmel rendelkezik. Ez alapján feltételezhető, hogy a vadászati hatósághoz benyújtott éves vadgazdálkodási terveket olyan szakértelemmel rendelkező személy készíti el, aki tisztában van a helyi adottságokkal. A vadászati hatóságnak csak abban az esetben lenne indokolt beavatkoznia (a törvényi feltételeknek egyébként megfelelő vadgazdálkodási tervek esetén), amennyiben a vadászatra jogosult nem képes a rá vonatkozó vadgazdálkodási tervet fenntartani, például, ha az aránytalanul nagy vadállomány következtében már nincs kapacitása a vadkárt a károsultaknak megtéríteni. Javaslatom nem a vadászati hatóság jogköreinek korlátozására irányul, hanem a kommunikáció javítására a vadászati hatóság és a vadászatra jogosultak között.

III. Záró gondolatok

Kutatásom során végig azok a szempontok vezettek, hogy választ adjak arra a kérdésre, hogy mit is jelent a fenntarthatóság a vadászati jog tükrében. A vadászati jog nézetem szerint akkor tükrözi a fenntarthatóságot, ha a vadászatról szóló törvény rendelkezései, azok indokolása újra- és újra hivatkoznak olyan szempontokra, mint például a természetvédelem, a vad- és a vad élőhelyének védelme, illetve, ha nem adnak lehetőséget arra, hogy a vadászati jog ne legyen elég hatékony. Másképpen, a természet folyamatos változása miatt a vadászati jog folyamatos megújítása elengedhetetlen. A jogalkotónak mindig arra kell törekednie, hogy a természet és a vadászat közötti egyensúly fennmaradjon, ennek egyik eszköze a fenntartható vadászati jog.

Tanulmányomban igyekeztem az olyan normákat kiemelni, amelyeket egyértelműen a fenntarthatóság szelleme hat át. Véleményem szerint a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény összességében egy átfogó, fenntartható törvény, a korábbi fejezetekben részletezett hiányosságait leszámítva, és hasonlóképpen értékelem a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletet.

Összegezve tehát úgy gondolom, hogy a hatályos magyar vadászati jog egyre nagyobb hangsúlyt helyez a fenntartható vadászatra és vadgazdálkodásra. Mint minden joganyag esetében, a magyar vadászati jog szabályozásában is merülnek fel felméréstlen hiányosságok, de e problémák megoldására folyamatosan születnek javaslatok. A Vtv. módosításainak száma és tartalma is tükrözi, hogy a jogalkotó mindezt figyelembe veszi és törekszik a vadászatot szabályozó jogszabályok folyamatos és hatékony „javítására” annak érdekében, hogy Magyarországon olyan vadászati jog legyen hatályban, amely elősegíti a harmónia fenntartását a természet, a vadászat, a vadgazdálkodás és az hazánkban tagadhatatlanul meghatározó mezőgazdaság között.

Gombolai Nóra Kata

joghallgató (PTE-ÁJK), az ÓNSZ Civilisztika tagozatának tagja

A kollektív szerződéses lefedettség növelésének lehetséges eszközei az 2022/2041/EU minimálbér irányelvre tekintettel

I. Bevezető gondolatok

A munkaügyi kapcsolatok, amelyek a munkavállalók szociális és gazdasági érdekeinek védelmét hivatottak szolgálni,¹ a legtöbbünk életében fontos szerepet játszanak. A munka világában a kollektív szerződésnek, mint a kollektív érdekérvényesítés egyik eszközének hosszú időre visszanyúló hagyománya van. Tanulmányom célja, hogy betekintést nyújtson a kollektív szerződéses lefedettség hazai helyzetébe és a kollektív szerződéses lefedettség növelésének potenciális lehetőségeit feltárja. A 2012. július 1-én hatályba lépett munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) számos változást hozott a magyar munkajogi szabályozásba. A törvény létrehozásakor többek között kitűzött cél volt a munkaerőpiaci rugalmasság megerősítése, a kollektív tárgyalások elmozdítása. A kollektív szerződésekre vonatkozó rendelkezések is ennek fényében alakultak. Az Mt. hatálybalépése óta eltelt több, mint tíz év, így azt gondolom érdemes megvizsgálni a jelenlegi helyzetet Magyarországon. A téma aktualitását erősíti, hogy az Európai Parlament és a Tanács 2022-ben elfogadott, az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről szóló 2022/2041/EU irányelve kötelezettséget ró hazánkra a kollektív tárgyalások előmozdítása tekintetében is. A kollektív szerződések szerepének vizsgálata különösképp indokolt lehet egy olyan felgyorsult társadalomban, ahol a jogalkotásnak lépést kell tartania az élet minden területét érintő modernizációval, a munkaerőpiaci változásokkal.

II. A kollektív szerződés fogalma, jogi természete

A kollektív szerződés intézménye az Mt. külön fejezetében² került szabályozásra. Fogalmának explicit meghatározására a törvényben nem került sor, azonban lényegét tekintve a kollektív szerződés a munkáltató és a kollektív szerződéskötésre jogosultsággal rendelkező szakszervezet között megkötött szerződés, amely a felek kapcsolatrendszerét és a hatálya alá tartozó

¹ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) 230. §: *A munkavállalók szociális és gazdasági érdekeinek védelme, továbbá a munkabéke fenntartása érdekében e törvény szabályozza a szakszervezet, az üzemi tanács és a munkáltatók, vagy érdek-képviselői szervezeteik kapcsolatrendszerét. Ennek keretében biztosítja a szervezkedés szabadságát, a munkavállalók részvételét a munkafeltételek alakításában, meghatározza a kollektív tárgyalások rendjét vagy a munkaügyi konfliktusok megelőzésére, feloldására irányuló eljárást.*

² Mt. XXII. fejezet: A kollektív szerződés.

munkavállalók munkaviszonyát szabályozza.³ Szakszervezet alatt az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény rendelkezései alapján működő szervezetet értjük, amelynek célja tagjai gazdasági és szociális érdekeinek védelme, előmozdítása.⁴ Az új Mt. létrehozásakor a jogalkotó kialakította, hogy annak rendelkezéseitől kollektív szerződés eltérhessen, tehát a törvény és a kollektív szerződés viszonya főszabály szerint diszpozitív jellegű. Az új Mt. ezen szabályozási szemlélete a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvényhez (régi Mt.) képest bővíti a munkáltatók és szakszervezetek munkaerőpiaci szerepét.⁵ A törvény szabályozási rendszerében megtalálhatóak kógens, relatív diszpozitív és diszpozitív szabályok. A kógens szabályok esetében a törvény az eltérést kifejezetten tiltja, a relatív diszpozitív szabályoktól a kollektív szerződés csak a munkavállaló javára térhet el, míg a diszpozitív rendelkezések esetében kollektív szerződés akár a munkavállaló javára, akár terhére is eltérhet. A jogalkotó ezen eltérésekre az egyes fejezetek végén megtalálható alfejezetekben felsorolt rendelkezések körében biztosít lehetőséget.⁶

Fontos rögzíteni, hogy a „közférában” a kollektív szerződés intézménye másként alakul. Itt a munkaadó nem magánfélként, hanem a közérdekért működő állami szervként látja el feladatát. E tekintetben a közjogi elemek kidomborodnak, külön törvényi szabályozás szabja meg a közszolgálat munkajogának sajátosságait.⁷ Ezen eltérés természetéből fakadóan a kollektív érdekérvényesítés lehetősége szűkebb, eltérő mechanizmusok alapján lehetséges. Tanulmányom fókusza elsősorban az Mt. hatálya alá tartozó „magánszféra” kollektív szerződéses jogára koncentrál, így a későbbiekben a közszolgálati jogviszonyra vonatkozó eltérő szabályokat, valamint kérdéseit nem tárgyalom.

A kollektív szerződés intézménye alapvetően a kollektív érdekérvényesítés eszköze. A koalíciós szabadság megnyilvánulásaként is értelmezhető, tekintettel arra, hogy a szerződéskötést feltételezi az erre jogosult szakszervezet megléte.⁸ Célja, hogy mind a munkavállalók közösségének, mind a munkáltatónak lehetőséget teremtsen olyan megállapodás megkötésére, amely mindkét fél érdekeit szem előtt tartva a törvényben foglaltaknál kedvezőbb szabályokat állapít meg. Ebből fakadóan a felek közötti viszony egyensúlyát hivatott megtartani, megelőzve és elkerülve ezzel az

³ Szabó Imre Szilárd: A kollektív szerződések szerepe a megújult munkajogi szabályozásban. Magyar Munkajog E-folyóirat 2015./1 sz. 1. o.

⁴ Berke Gyula – Bankó Zoltán – Szabó Imre Szilárd: Prevenció. A tanácsadás lehetősége a Munkaügyi Tanácsadó és Vitarendező Szolgálat keretében. In: A kollektív megállapodások. ÁFEOSZ-COOP Szövetség, Budapest 2017. 10-11. o.

⁵ A Munka Törvénykönyvéről szóló T/4786. számú törvényjavaslat indokolása. Általános Indokolás. 10.pont.

⁶ Kozma Anna – Lőrincz György – Pál Lajos: A Munka Törvénykönyvének magyarázata. (szerk. Petrovics Zoltán). ORAC Kiadó, Budapest 2025. 288. o.

⁷ Gyulavári Tamás – Horváth István – Hős Nikolett – Kártyás Gábor – Petrovics Zoltán – Takács Gábor – Tanczos Rita: Bevezetés a közszolgálati munkajogba. (szerk. Kártyás Gábor). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2015. 17. o.

⁸ Puskás Ágnes: A kollektív szerződés jogi természetéről. Pro Futuro 2019/1. sz. 2. o.

esetleges munkaügyi konfliktusokat. Mindemellett rugalmasabb keretet biztosít a felek érdekeinek érvényesítésére, hiszen a kollektív alkufolyamaton keresztül lehetőség van a feltételek megtárgyalására. Az individuális érdekérvényesítéssel szemben a munkavállalók kollektívja nevében történő fellépés hatékonyabb tárgyalási pozíciót tud biztosítani.⁹ Nem meglepő, hogy nemzetközi téren, különösen a Nyugat- Európai országokban széles körben elterjedt a kollektív szerződések alkalmazása, példaként említve Németországot, ahol mélyen gyökerező hagyományai vannak.

A hatályos Mt. alapján a kollektív szerződés hatálya kiterjed a szerződést megkötő munkáltatóra, vagy arra a munkáltatóra, amely a szerződést megkötő munkáltatói érdekképviselői szervezet tagja. A szerződés munkaviszonyra vonatkozó rendelkezéseinek hatálya a munkáltatóval munkaviszonyban álló valamennyi munkavállalóra kiterjed.¹⁰

A kollektív szerződés megkötésére természetéből fakadóan nem az egyes munkavállalók jogosultak, hanem speciális alanyi köre van. Kollektív szerződés megkötésére jogosult a munkáltató, vagy a tagok felhatalmazása alapján a munkáltatói érdekképviselői szervezet, valamint a szakszervezet vagy szakszervezeti szövetség. Fontos megjegyezni, hogy szakszervezet kizárólag akkor jogosult a szerződés megkötésére, ha az adott munkáltatónál munkaviszonyban álló tagjainak száma eléri a munkáltatónál munkaviszonyban álló munkavállalók létszámának tíz százalékát.¹¹ A létszámküszöbnek kiemelt jelentősége van, hiszen a nem reprezentatív szakszervezetek nem szerzik meg a szerződéskötéshez szükséges jogosultságot, hiába rendelkeznek az adott munkáltatónál tagokkal.

A kollektív szerződés kettős természetű és szerkezetű jogintézmény.¹² Normatív és kötelmi részre osztható, amely részek a szerződés tartalmi elemeit is meghatározzák. A normatív része munkaviszonyból származó vagy ezzel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket, kötelmi része pedig a felek kapcsolatrendszerét, azaz a szerződés megkötésével, annak teljesítésével, megszüntetésével, jogaik gyakorlásával, kötelezettségeik teljesítésével kapcsolatos magatartását szabályozza. Alapvetően a munkaviszony feltételeivel kapcsolatos kikötéseket tartalmaz, a

⁹ Nádás György – Prugberger Tamás: Európai és magyar összehasonlító kollektív munkajog. Akadémiai Kiadó, Budapest 2016. I. fejezet 1. A munkaügyi kapcsolatok. <https://doi.org/10.55413/9789632956190> (2025. 12. 21.).

¹⁰ Mt. 279. §: (1) *A kollektív szerződés hatálya kiterjed arra a munkáltatóra, amely*

a) a kollektív szerződést kötötte, vagy

b) a kollektív szerződést kötő munkáltatói érdekképviselői szervezet tagja.

(2) A kollektív szerződésnek a felek kapcsolatát szabályozó rendelkezése hatálya a kollektív szerződést kötő felekre terjed ki.

¹¹ Mt. 276. §: (1) *Kollektív szerződést köthet*

a) a munkáltató, a tagok felhatalmazása alapján a munkáltatói érdekképviselői szervezet, továbbá

b) a szakszervezet vagy szakszervezeti szövetség.

(2) A szakszervezet kollektív szerződés kötésére jogosult, ha a munkáltatónál munkaviszonyban álló tagjainak száma eléri

a) a munkáltatóval munkaviszonyban álló,

b) munkáltatói érdekképviselői szervezet által kötött kollektív szerződés esetében a kollektív szerződés hatálya alá tartozó munkavállalók létszámának tíz százalékát.

¹² Szabó: A kollektív szerződések szerepe... 14. o.

munkaidő, pihenőidő, szabadság kiadása, juttatások, illetve a bérpótlékok szabályozása jellemző. Tartalmazhatja - a már említett relatív diszpozitív és diszpozitív szabályokra tekintettel - a törvény meghatározott rendelkezéseitől munkavállalók javára, illetve a munkavállalók hátrányára eltérő kikötést. A munkavállalók javára történő eltérésre kiváló példa, ha a munkáltató a törvényi minimumnál több szabadságot biztosít munkavállalójának. A diszpozitív szabályokra tekintettel viszont a munkáltató - például a leltárhányért való kártérítési felelősség mértéke¹³ körében – akár a munkavállalók hátrányára is eltérhet a törvény rendelkezéseitől.

Kollektív szerződés köthető határozott, illetve határozatlan időre. Ennek megfelelően vagy a határozott idő lejártával (határozott), vagy a felmondási idő leteltével (határozatlan) megszűnik.¹⁴ Amennyiben a kollektív szerződést több szakszervezet kötötte, bármelyik jogosult felmondani.¹⁵ A több munkáltató, vagy munkáltatói érdekképviselői szervezet által kötött szerződés esetén pedig a szerződés csak a jogutód nélkül megszűnt munkáltató, vagy munkáltatói érdekképviselői szervezet tekintetében veszti hatályát.¹⁶ Felmerül a kérdés, hogy mi történik akkor, ha a szerződés megkötésére való jogosultságot jelentő tíz százalékos küszöböt a munkáltatónál munkaviszonyban álló tagok száma idő közben nem éri el. A törvény kimondja, hogy a szerződés hatályát veszti, ha a szakszervezet elveszti a szerződés megkötésére irányuló jogosultságát. E tekintetben a gyakorlatban problémát jelenthet annak a meghatározása, hogy kinek a feladata, ezáltal kinek a felelőssége, hogy a tagok számát napról napra számontartsa. A munkáltatónak erről ugyanis minél előbb tudomást kell szereznie, hiszen a szerződés hatályvesztése befolyásolja munkavállalói jogait és kötelezettségeit.¹⁷ Jelentősége van például akkor, amikor kollektív szerződés alapján elrendelt munkaidőkeret alapján történik a foglalkoztatás, hiszen a szerződés megszűnésétől számított legfeljebb három hónapig még alkalmazható a kikötött munkaidőkeret.

Kollektív szerződés megkötésére lehetőség van eltérő szinteken. Magyarországon jellemzően a munkahelyi szintű, decentralizált kollektív szerződések vannak jelen. Az Mt. rögzíti, hogy a munkáltató egy kollektív szerződést köthet, azonban egy kollektív szerződést több munkáltató is megköthet. Ebben az esetben - a kollektív szerződés felhatalmazása szerint - munkáltató rá

¹³ Mt. 191. §: (1) *Kollektív szerződés e fejezet rendelkezéseitől – a leltárhányért való kártérítési felelősség mértékét kivéve – csak a munkavállaló javára térhet el.*

¹⁴ Mt. 280. §: (1) *A kollektív szerződés három hónapos felmondási idővel felmondható. Több szakszervezet által kötött kollektív szerződést bármelyik szakszervezet jogosult felmondani.*

(2) *A felmondási jog a kollektív szerződés megkötésétől számított hat hónapon belül nem gyakorolható.*

(3) *A határozott időre kötött kollektív szerződés a határozott idő lejártával megszűnik.*

¹⁵ *ld.* 14. jegyzet.

¹⁶ Mt. 281. § (2) bekezdés: *Több munkáltató vagy több munkáltatói érdekképviselői szervezet által kötött kollektív szerződés esetén, a kollektív szerződés csak a jogutód nélkül megszűnt munkáltató vagy munkáltatói érdekképviselői szerv tekintetében veszti hatályát.*

¹⁷ Szabó Imre Szilárd: A szakszervezet jogállása a magyar munkajogban. Novissima Kiadó, Budapest 2022. 179. o.

kiterjedő hatállyal köthet kollektív szerződést.¹⁸ Az egyes iparágak, különböző szektorok sajátosságaiból fakadó eltérésekre reagálva létrehozták az Ágazati Párbeszéd Bizottságokat. Külön törvény szabályozza a bizottságok működését, amelyek célja a kollektív tárgyalások hatékonyabb előmozdítása.¹⁹ Ágazati szinten kollektív szerződés megkötésére jogosultsággal ezen bizottságok rendelkeznek, emiatt szükséges, hogy az adott munkáltató valamely munkáltatói érdekképviselési szervezet tagja legyen.²⁰ Lehetőség van az ágazati kollektív szerződések hatályának kiterjesztésére is közigazgatási aktus keretében, amely által bizonyos feltételek mellett érvényes lesz az ágazat egészében jelen lévő összes munkáltatóra. Ezt az adott ágazatban jelen lévő érdekképviselési szervezetek kezdeményezhetik a társadalmi párbeszédért felelős minisztertől²¹, amelyért jelenleg a nemzetgazdasági minisztérium felelős.²²

III. A 2022/2041/EU minimálbér irányelvről

A 2022/2041 európai minimálbér irányelv megjelenése újra aktuálissá tette a lefedettség kérdését és rávilágított a problémára.²³ Az irányelv célkitűzésének lényege röviden, hogy az Unión belül keretet adjon a megfelelő minimálbérek meghatározásához, valamint javítsa a munkavállalók élet- és munkakörülményeit. Magyarország az irányelvet a 308/2024. (X.24.) Kormányrendelet²⁴ kihirdetése során ültette át nemzeti jogába. A kormányrendelet Versenyszféra és a Kormány Állandó Konzultációs jelölte ki a minimálbér meghatározásával kapcsolatos egyeztetésekre, amely a kormány képviselője, valamint a részt vevő országos munkáltatói és munkavállalói érdekképviselési szervezetek képviselőiből áll. Rögzítette a kötelező legkisebb munkabér és a garantált bérminimum összegét, amelyek meghatározásakor érvényesítette az irányelv kritériumrendszerét.

¹⁸ Mt. 276. § (5) bekezdés: *A munkáltató egy kollektív szerződést köthet. Ha a kollektív szerződést több munkáltató köti, akkor - e kollektív szerződés felhatalmazása alapján - a munkáltató rá kiterjedő hatállyal köthet kollektív szerződést. A több munkáltató által kötött kollektív szerződést a 277. § (4) bekezdés alkalmazásában tágabb hatályúnak kell tekinteni.*

¹⁹ Az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény (a továbbiakban: ÁPBtv).

²⁰ Mt. 276. § (5) bekezdés: *A munkáltató egy kollektív szerződést köthet. Ha a kollektív szerződést több munkáltató köti, akkor - e kollektív szerződés felhatalmazása alapján - a munkáltató rá kiterjedő hatállyal köthet kollektív szerződést. A több munkáltató által kötött kollektív szerződést a 277. § (4) bekezdés alkalmazásában tágabb hatályúnak kell tekinteni.*

²¹ ÁPBtv. 4. § (1) bekezdés b) pont: *Az ÁPB az ágazat helyzetét, fejlődését, gazdasági és munkaügyi folyamatait érintő kérdésekkel foglalkozik. Az ÁPB keretei között az ÁPB oldalai, illetve az oldalon részt vevő érdekképviselések konzultációt folytatnak.*

²² 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről 103. § (1) bekezdés 13. pont: *A nemzetgazdasági miniszter (ezen alcím alkalmazásában a továbbiakban: miniszter) a Kormány társadalmi párbeszédért felelős tagja.*

²³ 2022/2041 (EU) irányelve az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről [HL 2022 L 275].

²⁴ 308/2024. (X.24.) Korm. rendelet a kötelező legkisebb munkabér és a garantált bérminimum konzultációjára vonatkozó részletes szabályokról, valamint egyes kormányrendeleteknek az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről szóló, 2022. október 19-i (EU) 2022/2041 európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetését szolgáló módosításáról.

Az Európai Parlament és Tanács által hozott irányelvvel szemben a Dánia keresetet nyújtott be az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) előtt. A jogvita lényege, hogy Dánia álláspontja szerint az irányelv közvetlenül beavatkozott a tagállami bérek szabályozásába - a bérekre vonatkozó konkrét módszertani követelmények előírásával, - amely által a tagállamok hatáskörébe beavatkozott. Másodlagos kérelmében a kollektív tárgyalásokat előmozdítására irányuló rendelkezések megsemmisítését kérte szintén a tagállami hatáskörbe való beavatkozásra hivatkozva. A Bíróság az ügyben 2025. novemberében hirdette ki ítéletét.²⁵ Döntésében megsemmisítette azon rendelkezéseket, amelyek kötelező minimumkritériumokat írtak elő a minimálbérek felülvizsgálati eljárása során, valamint megakadályozták, hogy az eljárás eredményeként a minimálbér csökkenhessen.²⁶ Kifejtette, hogy ezen rendelkezések körében az Unió túlterjeszkedett hatáskörén, hiszen a minimálbérek összegének meghatározása tagállami hatáskörbe tartozik. A Bíróság Dánia másodlagos kérelmét elutasította, álláspontja szerint a kollektív szerződésekkel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazó cikk nem avatkozik be a tagállamok bérmegállapítási modelljének megválasztásába.²⁷ Az irányelv rendelkezései a megsemmisített pontokon kívül érvényben maradtak és továbbra is irányadóak. Így a Bíróság összességében megerősítette az irányelv tartalmának érvényességét. A döntés hazánk vonatkozásában várhatóan nem okoz jelentős változásokat²⁸, a kollektív szerződések előmozdítását ösztönző rendelkezések azonban továbbra is útmutatásként szolgálnak.

A célkitűzések elérése érdekében az irányelv előírja, hogy a tagállamokban szükséges a kollektív szerződéses lefedettség arányának növelése, illetve a bérmegállapításra irányuló kollektív tárgyalások előmozdítása. Az irányelv a bérmegállapításra irányuló kollektív tárgyalások előmozdítása körében felhívja a tagállamokat, hogy a szociális partnerek kollektív tárgyalásra irányuló képességét megerősítsék, ösztönözzék a szociális partnerek közötti konstruktív együttműködését. Mindezek megvalósulását ágazati vagy ágazatközi szinten preferálja. Amennyiben pedig a bérmegállapításra irányuló kollektív tárgyaláshoz való jog védelme szükséges, ennek érdekében intézkedések meghozatala elvárt.²⁹ Ezen előírások Magyarország esetében is figyelemfelkeltőek, hiszen a kollektív szerződésekben kevésbé vannak jelen a bérekre vonatkozó

²⁵ C-19/23. sz. Dánia kontra Parlament és Tanács ügy [EU:C:2025:865].

²⁶ C-19/23. sz. Dánia kontra Parlament és Tanács ügy [EU:C:2025:865]: *A Bíróság az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről szóló, 2022. október 19-i (EU) 2022/2041 európai parlamenti és tanácsi irányelv 5. cikke (1) bekezdésének ötödik mondatában szereplő, „beleértve a (2) bekezdésben említett elemeket is” mondatrészt, ezen irányelv 5. cikkének (2) bekezdését, valamint az ezen irányelv 5. cikkének (3) bekezdésében szereplő, „feltéve, hogy e mechanizmus alkalmazása nem vezet a jogszabályban meghatározott minimálbér csökkenéséhez” mondatrészt megsemmisíti.*

²⁷ C-19/23. sz. Dánia kontra Parlament és Tanács ügy [EU:C:2025:865] 77.

²⁸ *Vakulya Csaba: Az EU Bíróság ítélete a minimálbér irányelvről: korrekció vagy megerősítés?* <https://www.rsm.hu/blog/jog/az-eu-birosag-itelete-a-minimalber-iranyelvroi-korrekcio-vagy-megerosites> (2026. 01. 09).

²⁹ 2022/2041 (EU) irányelve az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről [HL 2022 L 275] 4. cikk (1).

kikötések. A munkajogviszony meghatározó eleme a munkavégzés ellenében járó alaphér, illetve az ehhez kapcsolódó a bérpótlékok, esetleg a béren kívüli juttatások. Míg Nyugat- Európában a kollektív szerződésekben nagy hangsúlyt kapnak a bérekre vonatkozó rendelkezések, addig hazánkban ennek ellentétje megfigyelhető, ebben a formában a bérkikötéseket kevésbé alkalmazzák. Leginkább a munkaidővel foglalkozó rendelkezéseket foglalják a szerződésbe, a juttatásokkal kapcsolatos elemek - például cafeteria, bónuszok – csak az utóbbi időben a kezdtek megjelenni a munkavállalói elégedettség biztosítására.³⁰ Ennek fényében a szociális partnerekkel való érdemi együttműködés során a bértárgyalások megvalósítása és a kollektív szerződés bérekre vonatkozó elemeinek beemelése hazánkban továbbra is feladatot jelent.

A kollektív lefedettség növelésének prioritásának alapját az az összefüggés képezi, hogy azokban a tagállamokban, ahol magas a kollektív szerződéses lefedettség, ott általában kisebb az alacsony bérezésű munkavállalók aránya és magasak a minimálbérek. Azokban a tagállamokban, ahol a lefedettség 80% alatt van, intézkedéseket kell tenni a kollektív tárgyalások előmozdítása érdekében.³¹ Ebből fakadóan Magyarországnak is feladata, hogy a munkáltatói érdekképviseltek, valamint a szakszervezetek bevonásával cselekvési tervet hozzon létre, amely reálisan eredményezheti a lefedettség növelését.³² Az irányelv az átültetés határidejét 2024. novemberére tűzte ki. A cselekvési terv kialakításához érdemi javaslatokat a 2024. nyarán megjelent, Friedrich Ebert Stiftung Alapítvány támogatásában a szakterület kiváló ismerői által készített árnyékjelentés tartalmaz.³³ A jelentés vizsgálja mindazon munkajogi eszközöket, amelyekkel a lefedettség növelése elérhető. A Magyar Szakszervezeti Szövetség 2025. januárjában tartott Európai Szakszervezeti Intézet workshopjáról készült beszámolója tartalmazza, hogy a magyar cselekvési terv tárgyalása 2025 végéig várható.³⁴

IV. A kollektív szerződéses lefedettség helyzete jelenleg

Elmondható, hogy Magyarországon jelenleg a kollektív szerződéses lefedettség megközelítőlegesen aránya más európai országokhoz képest alacsony, mindössze 18% körül mozog. A százalékos arány hozzávetőleges, hiszen a KSH statisztikája alapján és a kollektív szerződések nyilvántartásából nem áll rendelkezésre pontos adat, részletes elemzés.³⁵ Az új Mt. megalkotásánál kitűzött, a kollektív

³⁰ Nádás György – Prugberger Tamás: Európai és magyar összehasonlító kollektív munkajog. 1.2.1. A kollektív szerződés normatív tartalma. Akadémia Kiadó, Budapest 2016. <https://doi.org/10.55413/9789632956190> (2025. 12. 21.).

³¹ 2022/2041 (EU) irányelve az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről [HL 2022 L 275] 4. cikk (2).

³² Magyar Szakszervezeti Szövetség: A kollektív szerződések bővítése a minimálbér-irányelv alapján Beszámoló: ETUI workshop 2025. január 29–31.

³³ Berki Erzsébet – Gyulavári Tamás – Kártyás Gábor – Petrovics Zoltán – Szabó Imre Szilárd: Árnyékjelentés a kollektív szerződés magyar szabályozásáról. In: Javaslatok a 2022/2041/EU irányelvben előírt akciótervhez. (szerk. Gyulavári Tamás – Kártyás Gábor). Friedrich- Ebert- Stiftung Budapesti Irodája, Budapest 2024.

³⁴ ld. 32. jegyzet.

³⁵ Berki – Gyulavári – Kártyás – Petrovics – Szabó: i. m. 5. o.

szerződések arányát növelő cél nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.³⁶ Az elmúlt több, mint tíz év alatt nem nőtt a lefedettség aránya. Jelenleg a kollektív szerződéskötés jellemzően mikroszinten, az egyes munkahelyeken, valósul meg, kisebb lefedettséget biztosítva. A magasabb szintű, nagyobb lefedettséget biztosító típusú szerződések kevésbé vannak jelen, így összességében decentralizált a kollektív alku megvalósulása.³⁷

A kollektív szerződések számának követése érdekében a KSH, illetve a Munkaügyi Kapcsolatok Információ Rendszerére támaszkodhatunk. A kollektív szerződések nyilvántartásának rendszere modernizációra szorul. Alapvetően a szerződéskötést, módosítást, megszűnést szükséges bejelenteni, ahhoz, hogy a rendszerben friss adatok szerepeljenek. Ez sok esetben elmarad, így máris megkérdőjelezhető, hogy az adatbázisban rögzített szerződések mind hatályosak-e. Az adatbázisok hiányosságainak kiküszöbölése és a nyilvántartás hitelessége elengedhetetlen a szerződések rendszerének megfelelő működéséhez.

Hazánkban mindkét alanyi oldal szerződéskötéshez fűződő érdekének megerősítése szükséges. Ennek vizsgálatára a munkavállalók kollektív szerződésekről alkotott ismerete is kiindulópont ad. Sok esetben a munkavállalók nincsenek tisztában azzal, vagy nem elég tájékozottak arról, hogy kollektív szerződés hatálya alá tartoznak-e vagy sem, noha az Mt. alapján a munkáltatónak erről tájékoztatnia kell a munkavállalókat. Továbbá arról sincs megfelelő ismeretük, hogy a kollektív szerződés rendelkezései miként befolyásolja saját munkaviszonyukat. Hasonlóan, a szakszervezeti működés körében is érzékelhető munkavállalói érdektelenség. Magyarországon a jelenlegi szakszervezeti szervezettség a rendszerváltás óta végbement politikai, gazdasági, társadalmi átalakulás következtében egyre távolabb áll a 20. század második felében jellemző erős szakszervezeti kultúrától. Ugyanakkor a hatályos szabályozás megköveteli a szakszervezeti 10%-os reprezentativitást, amely eléréséhez a munkavállalók aktív részvétele szükséges.

A munkáltatói oldal megfelelő érdekeltsége szintén létfontosságú az eredményes alkufolyamathoz. Felmerülhet a kérdés, hogy milyen motiváció fűzi - a törvény alapján a legtöbb esetben a munkavállaló javára engedő - kollektív szerződéses kikötésekről való tárgyaláshoz. Ugyanakkor a munkáltatóknak is fontos, hogy az esetleges munkaügyi konfliktusokat megelőzze és harmonikus közös munkavégzést biztosítson munkavállalóinak. A jelenlegi munkaerőpiaci helyzet megköveteli, hogy a munkáltatók olyan mechanizmusokat alkalmazzanak, amellyel a számukra megfelelő munkaerőt meg tudják tartani. Számos kutatás foglalkozott már a munkavállalói jólét és termelékenység összefüggéseivel.³⁸ Azt gondolom, hogy a munkavállalók elégedettsége

³⁶ A Munka Törvénykönyvéről szóló T/4786. számú törvényjavaslat indokolása. Általános indokolás. 10. pont.

³⁷ Berki – Gyulavári – Kártyás – Petrovics – Szabó: i. m. 5. o.

³⁸ Molnár Csilla – Csebné Papp Imola: A munkavállalói jólét hatása a szervezeti mutatókra. Új Munkaügyi Szemle 2024/2. sz.

mindenképpen hozzájárul a hatékonyság javításához, eredményesség növeléséhez. Mindemellett lehetőség van azon kikötések kollektív szerződésbe foglalására, amelyek a munkavállalók hátrányára térhetnek el az Mt. rendelkezéseitől. Ezen kikötések alkalmazása akkor tudják az egyensúlyt szolgálni, ha a munkáltató a munkavállalókra kedvezőbb feltételeket is megfelelően integrálja a szerződésbe.

Ahogy említettem, az ágazati szintű kollektív tárgyalások során jelentős szerepet kaptak az Ágazati Párbeszéd Bizottságok. Magyarországon kormányzati támogatással azért hozták létre a bizottságokat, hogy aktívan előmozdítsák az ágazati szintű kollektív tárgyalásokat, azonban működésük során nem tudtak a velük szemben támasztott várakozásoknak megfelelően eleget tenni.³⁹ A villamosenergia- ipar, valamint a vendéglátóipar területén kívül a legtöbb ágazatban továbbra sincs egységes kollektív szerződés hatályban.⁴⁰ Megkérdőjelezhető, hogy valóban megfelelő-e a kialakított struktúra a cél eléréséhez, vagy esetleg felülvizsgálatra szorul-e a szabályozás. Az azonos ágazatba tartozó munkáltatói érdekképviseltek és az ágazati szakszervezetek közötti kollektív tárgyalás természetesen hosszabb folyamat, a kompromisszumkeresés során több szereplő érdekeit szükséges figyelembe venni.

V. A kollektív szerződéses lefedettség potenciális eszközeiről

A lefedettség csökkenő tendenciáját nézve felmerülhet a kérdés, hogy érdemes-e törekedni arra, hogy a csökkenés helyett növekedést tapasztaljunk vagy jó-e ez a jelenlegi állapot. A jelenleg tapasztalható, folyamatosan változó gazdasági környezetünkben álláspontom szerint igenis kívánatos a kollektív szerződéses lefedettség növelése, annak számos előnye, illetve az uniós előírásoknak való megfelelés miatt is. Ehhez rendelkezésre állnak munkajogi eszközök, de véleményem szerint nem kizárólag a munkajog tartogat a kollektív szerződések növeléséhez potenciális eszközöket.

Elsősorban a felek oldaláról közelítem meg a lehetséges megoldásokat. Azt gondolom, hogy önmagában még ha nem is jelent megoldást, de mindenképpen elősegítheti a munkavállalói passzivitás legyőzését, ha a munkavállalók edukálása megvalósul.⁴¹ Ahhoz, hogy nagyobb érdeklődés övezze az érdekérvényesítés lehetőségeit, továbbá a szakszervezeti reprezentativitás eléréséhez a munkavállalók aktívan hozzájáruljanak, fontos, hogy kellő információval rendelkezzenek. Példaértékű a Bánya- Energia- és Ipari Dolgozók Szakszervezetének előremutató érdekegyeztetésének kezdeményezése. Kitűzött céljuk átfogó, iparági szintű kollektív tárgyalás

³⁹ Szabó: A kollektív szerződések... 30. o.

⁴⁰ Berki – Gyulavári – Kártás – Petrovics – Szabó: i. m. 34. o.

⁴¹ Gombolai Nóra Kata: A kollektív szerződés: a munkahelyi harmónia receptje? <https://arsboni.hu/a-kollektiv-szerzodes-a-munkahelyi-harmonia-receptje/> (2025. 11. 08.).

lefolytatása, illetve kommunikációs-, valamint munkajogi ismeretekről szóló képzéssel igyekeznek a szervezetüket fejleszteni.⁴² Ilyen és ehhez hasonló mechanizmusok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy munkavállalók nagyobb érdeklődést mutassanak a kollektív érdekérvényesítés iránt.

A szakszervezetek hatékony működése elengedhetetlen a szerződéskötéshez. Alapvetően a munkaügyi kapcsolatok kiindulópontja is a szakszervezetek megjelenése volt.⁴³ Az idők folyamán még ha szerepük relatíve mérséklődött, a kollektív alkufolyamat aktív részvételüket követeli meg. A szakszervezet és a munkáltatók közötti folyamatos és kölcsönös informálás hozzájárul a sikeres együttműködéshez. Emellett érdemes megjegyezni, hogy az önállóan a 10%-os létszámküszöböt elérő szakszervezetek egymás közötti kooperációja is feltétele annak, hogy kollektív szerződés köttessen, hiszen a koalíciós kényszer miatt kénytelenek esetlegesen eltérő érdekeik tekintetében kompromisszumokat kötni.⁴⁴

A 10%-os reprezentativitáshoz kapcsolódóan indokolt lehet annak a vizsgálata is, hogy vajon ez a törvényben előírt szerződéskötéshez való jogosultság megszerzéséhez szükséges küszöb mértéke, nem akadályozza-e túlzott mértékben a kollektív szerződések megkötését. Álláspontom szerint a küszöbtől való jelentős eltérés radikális csökkentése önmagában nem feltétlenül nyújtana megoldást, hiszen a szakszervezetek elvesztenék eredeti funkciójukat. Hasonlóan, a küszöb mértékének növelése pedig megnehezítené, de akár ellehetetleníti egy adott szervezetben a munkavállalói csoport érdekérvényesítését egy jól kialakított, közös kompromisszumokon alapuló kollektív szerződéssel.

A kollektív munkajog szakértőinek javaslatai közül szeretném kiemelni az ágazati szintű kollektív alkufolyamat megerősítésére irányuló kezdeményezést. Ahogy már említettem, az ágazati szintű kollektív szerződés mindamellett, hogy az egyes ágazatok sajátosságait szem előtt tartva tudja rendezni a felek álláspontját, alacsonyabb szakszervezeti taglétszámmal is biztosítani tudja a magasabb lefedettséget. Ehhez egy stabil struktúra nélkülözhetetlen, amely biztosítja, hogy zökkenőmentesen tudjon zajlani az alkufolyamat. Amennyiben a törvény bizonyos rendelkezéseknél kiköti, hogy azoktól kizárólag ágazati kollektív szerződésben lehet eltérni, akkor nagyobb hajlandóság mutatkozna a munkáltatói oldalról is. A munkaviszonyra vonatkozó rendelkezések szabályozási hatásköreit érintően, amennyiben minél több kérdésben esetében a törvénytől kizárólag kollektív szerződésben lehetne eltérni, akkor a kollektív szerződések nagyobb szerepet kapnának a munkaviszony tartalmát képező jogok és kötelezettségek alakításában.⁴⁵

⁴² Bányamunkás, A bánya-, energia- és ipari dolgozók szakszervezetének lapja 2025/1. sz. <https://www.banyasz.hu/index.php/23-nem-besorolt/41-banyamunkas> (2026. 01. 08.).

⁴³ Czeglerné Ivány Judit – Mélypataki Gábor: Érdekképviselések a munkajogban. 4. o. <http://ijoten.hu/szocikk/erdekkepviselések-a-munkajogban> (2025. 11. 08.).

⁴⁴ Berki – Gyulavári – Kártyás – Petrovics – Szabó: i. m. 6. o.

⁴⁵ Berki – Gyulavári – Kártyás – Petrovics – Szabó: i. m. 21. o.

Alapvetően a munkaerőpiaci viszonyok alakulását a munkajogi szabályok mellett a szakpolitikai prioritások is befolyásolják. A szakszervezetek anyagi támogatása, a munkavállalók edukálása, a hiteles nyilvántartó rendszer megvalósítása, mind finansziális keretet igényelnek. Ehhez a forrásokat biztosítani kell. Hasonlóan központi nyilvántartás körében, hiszen a kollektív szerződések számának növelésére irányuló folyamatok akkor követhetőek nyomon, ha az ezzel összefüggő adatokat naprakészen hitelesen nyilvántartják. Ahogyan a felület elavultságát érő kritikám körében is megfogalmaztam, fontos lenne, hogy ehhez egy megbízható és minden változást lekövető rendszer szolgáljon eszközként. Remélhetőleg a mesterséges intelligencia térnyerésével könnyen modernizálhatóvá válik.

VI. Záró gondolatok

Tanulmányomban igyekeztem betekintést nyújtani a kollektív szerződések világába, illetve átfogó képet adni hazánk kollektív szerződéses lefedettségének jelenlegi állapotáról, hiányosságairól. Rávilágítottam arra, hogy az alacsony lefedettség hosszú ideje fennálló probléma és figyelmen kívül hagyása további csökkenést eredményezhet. A helyzet javítása érdekében olyan javaslatokat vetettem fel, amelyek a pozitív változás eléréséhez potenciális eszközként szolgálhatnak. Az Európai Unió elvárásainak való megfelelés jegyében Magyarországnak lépéseket kell tennie a kollektív tárgyalások előmozdítása érdekében. Előrelépést csak érdemi változások révén lehet elérni, amelynek alapját véleményem szerint a jogi és nem jogi eszközök együttes alkalmazása mellett a folyamatban minden érintett szereplő szoros együttműködése képezi.

A jövőben vizsgálatra érdemes, hogy miként tud a munkajog az említett kihívásokkal megküzdeni, várható-e javulás, ha igen, milyen mértékben. Természetesen a kollektív alkufolyamat erősítésében az állami szerepvállalás mértéke is meghatározó, amelynek mértéke szintén befolyásolja a kollektív munkajog jövőbeli alakulását. A rohamos technikai fejlődés a munkaerőpiacon is jelentős változásokat idéz elő. Az utóbbi időben megjelent új foglalkoztatási formák – pl. a platform munkavégzés, a távmunka – integrálása a kollektív érdekérvényesítés rendszerébe is kihívást jelent, hiszen az ezekben az atipikus formákban foglalkoztatott munkavállalók kollektív jogainak érvényesülése egyelőre dilemmákat vet fel.⁴⁶ A kollektív szerződések jövőjével kapcsolatban is érdekes kérdést vet fel, hogy a későbbiekben miként fog alakulni a szakszervezeti működés. Nemzetközi szinten is a gazdasági, politikai változások következtében érdekegyeztetés folyamata lelassult, a szakszervezeti szervezettség csökkenő

⁴⁶ Rácz Ildikó: Platform munkavégzés Magyarországon. Munkajogi és egyéb jogági dilemmák. Magyar Munkajog E-folyóirat 2021/1. sz. 3. o.

tendenciát mutat. Az érdekképviselők erejének marginálódása megfigyelhető.⁴⁷ Ezen jelenség hatása a kollektív szerződések rendszerére a jövőben is releváns lesz.

⁴⁷ Szabó: A szakszervezet jogállása... 9. o.

Győri Petra

joghallgató (PTE-ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi tagozatának tagja

Fiatalkorúak mediációja a büntetőeljárásban: szabályok, garanciák és hatékonyság egy gyakorlati eset tükrében

I. Bevezetés

Álláspontom szerint, a büntető igazságszolgáltatás eredményességéhez szükség van arra, hogy indokolt helyzetekben, meghatározott tényezők fennállása esetén eltérő megközelítés alkalmazására kerüljön sor. Ilyen helyzetet teremt az, amikor a büntetőeljárásban fiatalkorú fél válik érintetté. Ebben az esetben a represszív szankciók helyett más megoldások alkalmazása válik szükségessé, hiszen fiatalkorúak esetén a cél mindig a nevelés, a reintegráció kell legyen. A resztoratív, vagy másnéven helyreállító igazságszolgáltatás ezen célok mentén épül fel. A resztoratív igazságszolgáltatás alternatív konfliktuskezelési eszközök bevonásával törekszik a bűncselekmények elkövetéséből származó konfliktus feloldására, a konfliktus hosszútávú rendezésére. Ennek egyik legjelentősebb eszköze a büntetőjogi mediáció intézménye. A jogintézmény alkalmazását a nemzetközi jog, az uniós irányelvek és a hazai jogszabályi környezet is támogatja, ugyanakkor gyakorlati alkalmazása különféle jogi és eljárási kérdéseket vet fel, kiváltképpen abban az esetben, amikor fiatalkorú fél érintett az eljárásban.

Jelen tanulmány elsődleges célkitűzése, hogy egy megtörtént, anonimizált eset ismertetésén keresztül bemutassa a közvetítői eljárás szerepét a fiatalkorúakat érintő büntetőeljárásokban és azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy a jogszabályok által biztosított elvek – különösen az önkéntes hozzájárulás, a tájékoztatáshoz való jog, a közvetítői megállapodás arányossága – mennyiben érvényesülnek a gyakorlatban, és milyen tényezők jelenthetik az eljárás eredményességének akadályát. A tanulmány hangsúlyt helyez az eljárásban résztvevő, az eljárás menetét sokban befolyásoló törvényes és jogi képviselők szerepének bemutatására, a sértetti és terhelti oldal különböző motivációira, valamint felhívja a figyelmet azokra a tipikus buktatókra és jó gyakorlatokra, amelyeket érdemes szem előtt tartani a mediáció sikeres lefolytatása érdekében.

II. Nemzetközi és hazai szabályozás

A korábbi évszázadok tapasztalatai bebizonyították, hogy a szabadságvesztés nem felel meg a vele szemben támasztott elvárásoknak, sőt a bűnözők és a visszaesők száma egyre csak növekszik. Ezen

felismerés eredményeként a XXI. században felerősödtek azok a nézetek, amelyek arra sarkallnak, hogy új, alternatív megoldások jelenjenek meg az elkövetők felelősségre vonása kapcsán.¹

II.1. Nemzetközi és európai elvek

Számos nemzetközi dokumentum látott napvilágot a sértett és az elkövető közötti kártalanítás, a mediáció tárgyában, amelyek célkitűzései között szerepel többek között az eljárások gyorsítása, egyszerűsítése, a sértett és az elkövető érdekeinek szem előtt tartása, a büntetés okozta káros hatások elkerülése a fiatalok bünelkövetői esetén, továbbá jelentős hangsúlyt fektetnek a sértett kártalanítására, jogainak erősítésére és a vele való méltányosabb eljárásra.² A következőkben rövid betekintést kívánok nyújtani azon nemzetközi és uniós dokumentumokba, amelyekben megjelenik a resztoratív igazságszolgáltatás, az áldozati jogok, valamint a fiatalok elkövetői szempontjából jelentős gyermekbarát igazságszolgáltatás elve, és amelyek alapvetően határozzák meg a büntetőjogi mediáció mai formáját.

Elsőként fontos kiemelni az Európa Tanács 1999. évi 19. számú ajánlását³ a büntetőügyekben történő mediációról, amely a mediációra a hagyományos büntetőeljárások alternatívájaként, egy rugalmas, átfogó, problémamegoldó részvételi lehetőségként hivatkozik. Az ajánlás többek között azzal indokolja a tagállamok számára a büntetőügyekben történő mediáció fejlesztését, hogy szükséges az áldozat, az elkövető és más érintett felek aktív személyes részvétele a büntetőeljárásban; valamint az előmozdíthatja a konstruktívabb és kevésbé represszív büntetőigazságszolgáltatást.

Az ajánlás a következőképpen határozza meg a hatálya alá tartozó eljárást, vagyis a büntetőügyekben alkalmazott mediációt: „Ezek az iránymutatások minden olyan eljárásra vonatkoznak, amelyek keretében az áldozat és az elkövető – szabad beleegyezésük esetén – egy pártatlan harmadik fél (mediátor) segítségével aktívan részt vehetnek a bűncselekményből eredő ügyek rendezésében.” Az ajánlás kimondja továbbá, hogy a tagállamok jogszabályaikban törekedjenek a büntetőügyekben történő mediáció elősegítésére, dolgozzanak ki arra vonatkozó iránymutatásokat, valamint dolgozzanak ki alapvető eljárási biztosítékokat.⁴

Az uniós szabályozás következő sarkalatos pontját az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB kerethatározata⁵ jelenti, amely a sértett büntetőeljárásbeli jogállására vonatkozóan

¹ Barabás A. Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2004. 9. o.

² Barabás: i. m. 114. o.

³ R (99) 19. ajánlása a büntetőügyekben alkalmazott mediációról. <https://search.coe.int/cm?i=090000168062e02b> (2025. 11. 17.).

⁴ R (99) 19. ajánlása a büntetőügyekben alkalmazott mediációról. <https://search.coe.int/cm?i=090000168062e02b> (2025. 11. 17.).

⁵ 2001/220/IB (EU) kerethatározata a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról [HL 2001 L 82].

tartalmaz rendelkezéseket. A kerethatározat 1. cikkében rögzíti a büntetőügyekben folytatott közvetítés fogalmát, amelyet egy olyan tárgyalásos megegyezésként fogalmaz meg, amit a sértett és az elkövető a büntetőeljárás előtt vagy alatt szakember közvetítésével törekszik kialakítani. Ezt követően, a 10. cikkben elvárásokat határoz meg a tagállamok irányába, amely elvárások alapján először is rögzíti, hogy a tagállamnak gondoskodnia kell a büntetőügyekben való közvetítés elősegítéséről, az e körbe tartozó bűncselekmények kiválasztását azonban a tagállamokra bízta. Másodszor pedig kimondja, hogy a tagállamnak gondoskodnia kell a közvetítés eredményeként létrejövő megállapodás büntetőeljárásban való figyelembevételének biztosításáról.

Ezt követően, az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelvének⁶ a téma szempontjából releváns rendelkezéseit mutatom be röviden, amely a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozóan állapít meg minimumszabályokat. Az irányelv 1. Fejezetének 1. cikkében célkitűzésként nevezi meg a bűncselekmények áldozatainak megfelelő tájékoztatásban, támogatásban, védelemben való részesülésének és a büntetőeljárásban való részvételüknek előmozdítását. Hangsúlyozza, hogy a megfogalmazott áldozati jogok attól függetlenül megilletik a bűncselekmények elszenvedőit, hogy rendelkeznek-e a tagállam területén való tartózkodásra megfelelő jogcímmel, tehát az irányelvben nevesített jogok megkülönböztetés nélkül megilletik az áldozatokat. Emellett, az irányelv a helyreállító igazságszolgáltatás fogalmát is meghatározza, amely alatt bármely olyan eljárást érteni kell, amelynek keretében az áldozat és az elkövető – önkéntes beleegyezésük esetén – pártatlan harmadik fél segítségével aktívan részt vehet a bűncselekmény kapcsán felmerülő kérdések rendezésében. A 3. Fejezet 12. cikke a helyreállító igazságszolgáltatások keretében igénybe vehető biztosítékokat fogalmazza meg. A rendelkezés rögzíti, hogy a tagállamok kötelesek olyan intézkedéseket hozni, amelyek védelmet biztosítanak az áldozatok számára a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel és a megtorlással szemben a helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások nyújtáskor.

Végül pedig olyan nemzetközi és uniós dokumentumokat emelek ki, amelyekben érvényesül a gyermekbarát igazságszolgáltatás elve és amelyek szerepet vállaltak az olyan alternatív megoldások, mint a közvetítői vagy mediációs eljárás térnyeréséhez, fejlődéséhez.

Mindenekelőtt fontos tisztázni, hogy mit is értünk gyermekbarát igazságszolgáltatás alatt? A fogalom átfogó meghatározását találhatjuk az Európa Tanács, ebben a témában készített iránymutatásában. Eszerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően figyelembe

⁶ 2012/29/EU (EU) irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB kerethatározat felváltásáról [HL 2012 L 315].

véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermek jogaihoz és szükségleteinek igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”⁷ A gyermekbarát igazságszolgáltatás elve tehát egy olyan rendszer kialakulásának és működésének kívánalma, amely a gyermekek, illetve fiatalkorúak számára, - akár áldozati, akár tettesi minőségben vannak jelen az eljárásban – jogaik és érdekeik teljes körű érvényesülését biztosítja, ideértve többek között a tájékoztatáshoz, részvételhez, méltósághoz való joguk garantálását.

Az ENSZ Közgyűlése a Gyermekjogi Egyezményben⁸ rögzített alapvető gyermeki jogok hatékonyabb megvalósulásának elősegítése érdekében létrehozta a Pekingi Szabályokat, a Havannai Szabályokat, a Rijádi Iránymutatásokat és a Tokiói Szabályokat, amelyek az ENSZ fiatalkorúak igazságszolgáltatására vonatkozó szabályrendszer négy pillérét képezik. Ezek közül a 1985-ös Pekingi Szabályokat emelem ki, ugyanis ebben a dokumentumban a Közgyűlés kihangsúlyozza, hogy a fiatalkorúak esetében a prevenciónak van a legnagyobb szerepe, valamint, hogy esetükben az igazságszolgáltatás kizárólag büntető szempontú megközelítése nem elfogadható, velük szemben szabadságelvontást csak szűk körben, ultima ratio jelleggel és a lehető legrövidebb időtartamban lehet alkalmazni. A Pekingi Szabályok továbbá alapvető követelményként határozzák meg a részes államok számára, hogy biztosítsanak egyéb olyan alternatív intézkedéseket, amelyek alkalmazásával a kívánt cél elérhető és a szabadságvesztés elkerülhető.⁹

Az Európa Tanács gyermekek oltalmában végzett tevékenységében is szerepet kap az alternatív vitarendezés szorgalmazása a fiatalkorúakat érintő eljárásokban. Ez a törekvés jelenik meg az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének mintegy kiegészítéséül szolgáló, a gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló Európai egyezményben is, amiben szintén rögzítik a mediáció szükségességét a viták megoldása és elkerülése érdekében.¹⁰

Végül pedig természetesen az Európai Unió ezen területen folytatott munkáját is meg kell említeni, amely számos intézkedésével támogatja a gyermekek jogait és szükségleteit tiszteletben tartó igazságszolgáltatási rendszerek kialakítását. Az Európai Bizottság által 2011-ben elfogadott

⁷ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/guidelineschildfriendlyjustice_hu.pdf (2025. 11. 19.).

⁸ 1989. évi gyermek jogairól szóló egyezmény, 1577 UNTS 3.

⁹ Faix Nikolett: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. Eljárásjogi szemle 2016/4. sz. 13-14. o.

¹⁰ Csapucha Bernadett: A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi dokumentumai. Büntetőjogi Szemle 2022./1. sz. 42. o. Idézi: Kazuska Melinda: Gyermekek jogai az Európa Tanács dokumentumaiban. https://dfk-online.sze.hu/images/egyedi/doktori/%C3%A1ll%C3%A9s_jog_alap%C3%A9rt%C3%A9kei_2010/1.%20k%C3%B6t/kazuska.pdf (2025.11. 19.).

EU gyermekjogi ütemterv prioritásokat fogalmaz meg a gyermekjogi szabályozás és a szakpolitikai számára. Az ütemterv többek között rögzíti, hogy a fiatalkorú terheltek esetén az alternatív eljárások, mint a mediáció előnyt kell, hogy élvezzenek, amennyiben annak feltételei egyébként fennállnak.¹¹

II.2. Magyar szabályozás

Hazánkban a büntetőjogi mediáció tárgyi és személyi feltételeiről szóló rendelkezések először a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben jelentek meg. Az 1998-as Be. 2017. július 1-jével történő hatályon kívül helyezésével új büntetőeljárás törvény lépett életbe, - a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) - amelynek „A közvetítői eljárás” címet viselő LXVI. Fejezete rendelkezik a büntetőeljárásban alkalmazható közvetítés egyes szabályairól.¹² A törvény a közvetítői eljárást a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő eljárásnak határozza meg, amely a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetve önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható.¹³

A közvetítői eljárás egyes szabályainak meghatározására külön törvényben, a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvényben (továbbiakban: Bktv.) került sor. A törvény a korábban már említett 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 12., 16. és 18. cikkének való megfelelést szolgálja.¹⁴ A Bktv. hatálya azokra az ügyekre terjed ki, amelyekben a Be. alapján az ügyészség a közvetítői eljárást – a büntetőeljárás felfüggesztése mellett vagy anélkül – elrendelte. A törvény a közvetítői eljárás fogalmát a Be.-hez hasonlóan határozza meg, azonban a Bktv. definíciójában megjelenik az eljárás céljának rögzítése is, ami nem más, mint az írásbeli megállapodás létrejötte a sértett és a terhelt között.¹⁵

Az alkalmazhatóság kapcsán a Be. rendelkezései alapján három feltétel együttes fennállása szükséges ahhoz, hogy az ügyészség közvetítői eljárás lefolytatása céljából felfüggeszesse az eljárást. Az első feltétel szerint a közvetítői eljárás megindításához a gyanúsított vagy a sértett erre irányuló indítványa, illetve hozzájárulása szükséges, emellett a második feltétel szerint a gyanúsítottnak a

¹¹ Csapucha Bernadett: A gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi dokumentumai. Büntetőjogi Szemle 2022/1. sz. 44-45. o. Idézi: Gyurkó Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás

https://www.okri.hu/images/stories/KT/KT_49_2012/007_gyurko.pdf (2025. 11. 19.).

¹² Lovas Zsuzsanna – Herczog Mária: A mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés. <https://mersz.hu/lovas-herczog-a-mediacio-avagy-a-fajdalommentes-konfliktuskezeles/> (2025. 11. 21.).

¹³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) 412. § (1) bekezdés.

¹⁴ Lovas– Herczog: i. m.

¹⁵ A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (továbbiakban: Bktv.) 1-2. §

bűncselekmény elkövetését a vádemelésig be kell ismernie. Végezetül a felfüggesztésnek abban az esetben van helye, ha a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bűncselekmény következményeinek jóvátétele várható, és a büntetőeljárás lefolytatása mellőzhető, vagy a közvetítés a büntetés kiszabásának elveivel nem ellentétes.¹⁶ A harmadik feltétel második fordulatával kapcsolatban említést kell tenni a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény V. Fejezetében szabályozott tevékeny megbánás intézménye és a közvetítői eljárás kapcsolatáról. A Be. a tevékeny megbánás anyagi jogi szabályaitól eltérítette a közvetítői eljárást azáltal, hogy az ügyészségre bízta a mérlegelés elvégzését. Ez alapján lehetséges, hogy az ügyészség mérlegelése nemleges eredménnyel zárul például abban az esetben, amikor a testi sértés családon belüli erőszak eredménye. Tehát ha a döntési folyamat arra az eredményre vezet, hogy a büntetés iránti igény megelőzi a sértett reparációja iránti igényt, akkor az elterelés nem alkalmazható.¹⁷

Arra vonatkozóan, hogy a büntetőeljárás melyik szakaszában van lehetőség közvetítői eljárásra a jogalkotó már a közvetítői eljárás fogalmának meghatározáskor egyértelműen utal a gyanúsított fogalom használatával, illetve magának a jogintézménynek a rendszertani elhelyezésével. Ebből következik, hogy közvetítői eljárás megindítására kizárólag a nyomozati szakban van lehetőség, bírósági eljárásban nem lehetséges, illetve pótmagánvádas eljárásban is csak annyiban, amennyiben az ügyészség vette át a vád képviselét.¹⁸

A Bktv. az eljárás általános szabályai között számos garanciális jellegű rendelkezést rögzít, amelyek a fiatalkorú érintettek esetében kifejezetten meghatározóak. A fiatalkorúak esetében a segítői körből két személy jelenléte és tevékenysége mellőzhetetlen, ezek a jogi képviselő és a törvényes képviselő. Az ő szerepüket azonban részletesen egy későbbi fejezetben fejtem ki. Fontos garanciaként jelennek meg továbbá az egyes tájékoztatási kötelezettségek. Ilyen például az első közvetítői megbeszélést megelőzően kiküldött értesítésben foglalt tájékoztatás, amely a közvetítői eljárás lényegéről, jogkövetkezményeiről, valamint a terhelt és sértett jogairól és kötelezettségeiről szolgál tájékoztatással.¹⁹ Végül pedig fontos garanciát jelent a Be. XIV. Fejezetében szabályozott különleges bánásmód is, amellyel kapcsolatban a törvény kimondja, hogy többek között különleges bánásmódot megalapozó körülménynek számít az érintett személy életkora is.²⁰ Ebből az következik, hogy a fiatalkorúakkal kapcsolatos eljárásokra is vonatkoznak az e körbe tartozó intézkedések, mint például, hogy különös bánásmódot igénylő személy esetében fokozott

¹⁶ Be. 412. § (2) bekezdés.

¹⁷ Békés Ádám: A közvetítői eljárás. In: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez (szerk. Polt Péter – Miskolczi Barna – Vida József – Karner Zsanett). Wolters Kluwer, Budapest 2022., a Be. 412. §-ához.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Bktv. 9. § (3) bekezdés.

²⁰ Be. 81. § (2) bekezdés a) pont.

körültekintést igényel a hatóságok részéről a kapcsolattartás, a magánélet kímélete, vagy hogy az eljárási cselekményt az arra szolgáló, vagy arra alkalmassá tett helyiségben végezzék el.²¹

Ahogy már a Bktv. közvetítői eljárásra vonatkozó definíciója kapcsán említettem, az eljárás célja az írásbeli megállapodás megkötése. A megállapodás akkor jöhet létre a sértett és a terhelt között, ha közös álláspontot sikerül kialakítani közöttük a bűncselekményekkel okozott kár megtérítése vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátétele tárgyában.²² Ezzel azonban még nem ér véget a közvetítői eljárás, ugyanis az azon a napon fejeződik be, amikor a terhelt a megállapodásban foglaltakat teljesítette.²³ Az eljárás során keletkezett iratok abban a büntetőeljárásban, amelyben a közvetítői eljárásra sor került, bizonyítékként nem használhatóak fel, kivéve a megállapodást tartalmazó okiratot és a közvetítő jelentését. A megállapodás a közvetítői eljárás célján túl joghatás kiváltására nem alkalmas, és nem érinti a sértett igényérvényesítési jogát.²⁴ A törvény indokolása értelmében ezen rendelkezés célja az, hogy ne akadályozza a sértettet abban, hogy egyéb törvényes úton érvényesíthessen a terhelttel szemben a bűncselekményből származó igényt például abban az esetben, ha a megegyezésben foglaltak teljesítésére nem került sor.²⁵

III. Esetismertetés

Ebben a fejezetben egy valódi eset²⁶ anonimizált feldolgozását ismertetem, amely alapul szolgál a későbbi fejezetekben felmerülő és kifejtett kérdéseknek.

A tényállás szerint 2021 őszén a kiskorú sértett (továbbiakban: sértett) egy általános iskola bejáratánál kapuügyeletesként tartózkodott, amelynek keretében feladata az volt, hogy megakadályozza az idegen személyek belépését az intézménybe. Erre amiatt volt szükség, mert azt megelőzően zárcserére került sor az iskolában, és az ajtót csak belülről lehetett kinyitni. Az elkövetéskori napon egy fiataalkorú diák (továbbiakban: gyanúsított) tartott a bejárat felé és próbált meg belépni az ajtón, amelyet a kk. sértett először kinyitott majd, amikor látta, hogy a gyanúsított egy másik iskola tanulója, be is csukta azt. A sértett ezt követően újra ajtót nyitott, hogy figyelmeztesse a gyanúsítottat arra, hogy ott csak az intézmény tanulói léphetnek be. Erre a gyanúsított torkon ragadta a sértettet, dulakodni kezdtek, majd ennek következtében mindketten a

²¹ Be. 85. § (1) bekezdés.

²² Bktv. 13. § (1) bekezdés.

²³ Bktv. 15. § (1) bekezdés a) pont

²⁴ Bktv. 13. § (5) bekezdés, 14. § (1)-(2) bekezdés.

²⁵ Bktv. 14. §-ának indokolása.

²⁶ Konzulens által rendelkezésre bocsátott, ügyvédi praxisból származó eset iratainak felhasználásával került feldolgozásra.

földre estek. A gyanúsítottnak sikerült először felállni, aki ezután a sértett haját megragadva tovább dulakodott vele, majd egy alkalommal arcon rúgta és távozott a helyszínről.

A helyszínre kiérkezett rendőr előállította a gyanúsítottat az illetékes rendőrkapitányságra, ahol a fiatakorú törvényes képviselője és kirendelt védője jelenlétében sor került a garázdaság vétségével gyanúsított elkövető kihallgatására. Az erről készült jegyzőkönyvből nyomon követhető, hogy a gyanúsított vallomásaiban beismerte, hogy dulakodott a sértettel és egy alkalommal meg is rúgta őt, valamint közölte, hogy megbánta, amit tett. Azonban a vallomása több ponton is eltért a fent ismertetett tényállástól. Ugyanis a gyanúsított elmondása szerint a sértett ragadta meg először az ő torkát és ennek hatására kezdtek el dulakodni, amiből neki is sérülései származtak. Ezt az állítást azonban a későbbiekben az iskola kamerafelvétele és a jelenlévők is cáfolták.

A fiatakorú gyanúsítottat a kihallgatás során tájékoztatták a közvetítői eljárás lehetőségéről, amellyel kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy kéri annak lefolytatását. A kezdeményezésről a másik oldalt is informálták, ettől azonban a sértett és családja teljes mértékben elzárkózott. A további békülésre irányuló törekvések is sikertelennek bizonyultak, ugyanis a gyanúsított és családja több alkalommal érdeklődött a sértett egészségügyi állapotáról, illetve a fiatakorú gyanúsított levelet is küldött a sértettnek és családjának, de választ egyik esetben sem kaptak.

Összegezve, az eljárás kezdeti szakaszában gyanúsított oldalán részbeni felelősségvállalás jelenik meg azáltal, hogy a bűncselekmény elkövetését ugyan beismeri, de a történeteket nem pontosan a valóságnak megfelelően mutatja be. Látható, hogy a gyanúsított és családja törekszik a konfliktus megoldására, nyitott a közvetítői eljárásra, ezzel szemben a sértetti oldal elzárkózik, nem kíván alternatív megoldást igénybe venni.

Az előbbiekben ismertetett ellentét feloldására a sértett tanúkénti kihallgatása alkalmával került sor. A kihallgatáson jelen volt a gyanúsított jogi képviselője is, aki újra megkísérelte a sértettet és családját az ügy közvetítői eljárásra utalására ösztönözni. A védő részletesen tájékoztatta a sértett törvényes képviselőjét a mediáció lényegéről, annak mindkét fél számára előnyös következményeiről. Ennek fényében a sértetti oldal korábbi szkepticizmusa az eljárás irányába mérséklődött és beleegyeztek a közvetítői eljárás lefolytatásába.

Tekintettel arra, hogy a Be. 412.§ (2) bekezdésében foglalt valamennyi feltétel maradéktalanul teljesült, az ügyészség 6 hónap időtartamra felfüggesztette a gyanúsítottal szemben indított eljárást, ezzel egyidőben pedig az ügyet közvetítői eljárásra utalta. A közvetítői eljárást a Be. és a Bktv. rendelkezéseinek²⁷ megfelelően közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő, a törvényes képviselők és védők jelenlétében folytatta le. A közvetítői megbeszélést követően az eljáró közvetítő jelentésében tájékoztatta az ügyészséget az eljárás eredményességéről. A közvetítő arról

²⁷ Be. 414. § (2) bekezdés, Bktv. 3. § (1) bekezdés.

számolt be, hogy a mediációs eljárás keretében a fiatalkorú gyanúsított a bűncselekmény elkövetéséért a felelősségét elismerte, bocsánatot kért a sértettől a történetek és következményei miatt, ezért erkölcsi jóvátételen felül a sértettnek egyéb jóvátételi igénye nem volt a gyanúsítottal szemben. A sértett és a gyanúsított között tehát sikeresen létrejött egy megállapodás, melynek eredményeként az ügyészség a fiatalkorú gyanúsítottal szemben indított büntetőeljárást büntethetőséget megszüntető okból – tevékeny megbánás miatt megszüntette.

IV. Jogi és eljárási kérdések az eset tükrében

IV.1. Önkéntesség és tájékoztatás

A közvetítői eljárás egyik legfontosabb alapelve az önkéntesség. Ez jelenik meg a Be. fogalommeghatározásában is, ami kimondja, hogy a közvetítői eljárás a sértett vagy a gyanúsított indítványára, illetve önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható.²⁸ Tehát a hozzájárulás magának az eljárásnak az alapja, annak a feltétele, hogy az ügyészség közvetítői eljárás céljából felfüggeszse a büntetőeljárást.²⁹ A gyanúsított, illetve a sértett hozzájárulása pedig mással nem pótolható. Ezt a közvetítői eljárás önkéntes és személyes konfliktuskezelő jellege indokolja amiatt, hogy a gyanúsított a hozzájárulással és indítványozással kapcsolatos jogait önállóan, személyes elhatározásból tegye meg.³⁰ Szintén ennek az elvnek az érvényesülését segíti elő a Bktv. azon szabálya, ami kimondja, hogy az eljárásban a sértett és a gyanúsított egyenrangúak, az eljárás során bármikor visszavonhatják a hozzájárulásukat.³¹

A korábbi fejezetben ismertetett esetben is látható az önkéntesség meglétének, illetve annak hiányának a megnyilvánulása. A gyanúsított oldaláról a közvetítői eljárás irányába mutatott nyitottság már a kezdetektől érzékelhető, az első gyanúsítotti kihallgatás során megtörtént részéről a közvetítői eljárás kezdeményezése. Ezzel egyidőben azonban a sértett az eljárás ezen szakaszában elzárkózott a mediációs eljárás lehetőségétől, így mindkét fél beleegyezésének hiányában a közvetítés meghiúsult. Fiatalkorúak esetén a sértett és a terhelt törvényes képviselőjének részvétele kötelező az eljárásban.³² Az ügy kapcsán is látható, hogy mindkét fél esetében a törvényes képviselők aktív jelenléte volt érzékelhető az eljárás során. A törvényes képviselők feladata az, hogy a koránál fogva korlátozottan cselekvőképes fiatalkorú gyanúsítottat vagy sértettet támogassák az eljárás során, nyújtsanak segítséget számukra jogaik érvényesítésében, döntések meghozatalában. Ebből azonban az is következik, hogy ebben az esetben az önkéntes hozzájárulás nem kizárólag a

²⁸ Be. 412. § (1) bekezdés.

²⁹ Be. 412. § (2) bekezdés.

³⁰ Be. 412. § (1) bekezdésének indokolása.

³¹ Bktv. 7. § (1) bekezdés.

³² Bktv. 7. § (4) bekezdés.

fiatalkorú érintettek döntésén alapul, ugyanis abban meghatározó szerepet játszik törvényes képviselőik véleménye is.

A tájékoztatás tekintetében a 100/2018. (VI.8.) Kormányrendelet írja elő a nyomozó hatóság részére, hogy amennyiben az eljárás tárgyát képező bűncselekmény tekintetében a tevékeny megbánás feltételei fennállnak, a gyanúsítottat a gyanúsítás közlésekor tájékoztatni kell a közvetítői eljárás lehetőségéről, feltételeiről, lényegéről, következményeiről, és ezt a tájékoztatást jegyzőkönyvbe kell foglalni.³³ Amennyiben a gyanúsított részéről indítvány érkezik az eljárás kezdeményezéséről, arról a nyomozó hatóság tájékoztatja a sértettet és nyilatkoztatja, hogy hozzájárul-e a közvetítői eljárás lefolytatásához, valamint a sértettet is tájékoztatja a közvetítői eljárás lényegéről, folyamatáról, következményeiről.³⁴

Az eset kapcsán is tapasztalható volt, hogy ez a tájékoztatás többnyire formálisan történik, annak részletekbe menő ismertetésére nem kerül sor. Legtöbbször a többi, jogszabály által előírt figyelmeztetést követően az eljáró hatóság közli a gyanúsítottal, illetve a sértettel a közvetítői eljárás lehetőségét és nyilatkoztatja, hogy kíván-e élni vele. Úgy gondolom, általánosságban elmondható, hogy a társadalom túlnyomó része nincsen tisztában a jogintézmény jelentésével, következményeivel, előnyeivel, illetve hátrányaival, de legtöbbször a létezésével sem, így fokozott szükség lenne a közvetítői eljárásra vonatkozó információk részletes közlésére az érintettekkel. A bemutatott ügy kapcsán is problematikus volt a tájékoztatás hiányossága, ugyanis ez a hiányosság, illetve az eljáró rendőr negatív véleménye a közvetítői eljárásról vezetett oda, hogy a sértett és családja kezdetben elutasítóan viszonyult a közvetítés lehetőségéhez.

IV.2. Védő és a törvényes képviselő szerepe

Ahogy a hazai szabályozást bemutató fejezetben már említettem, a közvetítői eljárás során – fiatalkorú elkövető vagy sértett esetén fokozottan – fontos szerepet töltenek be a jogi-, és törvényes képviselők. A Bktv. előírja, hogy a sértett és a terhelt a törvényben meghatározott segítője (pl.: törvényes képviselő), valamint a védő a közvetítői eljárásban részt vehet.³⁵ A legkiterjedtebb jogosultsággal a törvényes képviselők rendelkeznek, akiknek a közvetítői eljárásban való részvételét a törvény kötelezővé teszi. Cselekvőképtelen sértett esetében a törvényes képviselő a képviselt személy kötelező helyettesként jár el, távolléte esetében megbeszélés nem tartható, megállapodás nem köthető meg. A cselekvőképeség korlátozottsága esetén azonban a polgári jog szabályai

³³ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól [továbbiakban: 100/2018. (VI. 8.) Korm.rend.] 159. § (1) bekezdés.

³⁴ 100/2018. (VI. 8.) Korm.rend. 159. § (3) bekezdés.

³⁵ Bktv. 7. § (2) bekezdés.

szerint kizárt ügycsoportokban is tehető érvényes nyilatkozat, ha ahhoz a törvényes képviselő hozzájárul.³⁶

A segítők közül szintén szélesebb eljárési jogosultsággal rendelkezik a jogi képviselők köre, akik a sértett meghatalmazott képviselőjét, valamint a gyanúsított védőjét jelentik. Főszabály szerint a törvényes képviselőkkel együtt, ők gyakorolják a képviselt személy törvényben meghatározott jogait. A jogi képviselők távolmaradása ugyanakkor nem akadály a közvetítői megbeszélésnek és a megállapodás aláírásának sem.³⁷ Az önkéntesség kapcsán említett, személyes és önálló elhatározásból tett hozzájárulás szükségességéből következik, hogy a védő nyilatkozatának hiánya nem lehet a közvetítői eljárás akadály, nem lehet feltétele az eljárás megindításának, tehát a védő kimarad az indítványozás, illetve a hozzájárulás alanyai közül.³⁸ Ennek ellenére a jogi képviselők meghatározó szerepet töltenek be a közvetítői eljárás lefolytatásában. Ez nem csak az eljárás során nyújtott jogi segítségnyújtásban nyilvánul meg, hanem ki kell emelni a közvetítői eljárásról való tájékoztatásban és annak igénybevételeire való ösztönzésben vállalt szerepüket is. Ezt az állítást álláspontom szerint, a tárgyalta eset is igazolja. A sértett és családja oldaláról tapasztalható, a közvetítői eljárás irányába tanúsított kezdeti elutasító hozzáállás ugyanis abból fakadt, hogy az eljárásról nyújtott tájékoztatás alapján nem látták át annak lényegét, sőt a tájékoztatást adó részéről inkább azt a benyomást tapasztalták, hogy az számukra nem előnyös. Ennek hatására a gyanúsított és családjának a mediáció irányába tett erőfeszítései minden alkalommal falba ütköztek. A fordulópontot a gyanúsított meghatalmazott védőjének közbenjárása jelentette, aki rámutatott arra, hogy a sértett számára milyen előnyökkel jár egy közvetítői eljárás a büntetőeljárással szemben. Ennek a közbenjárásnak az eredményeként került sor végül mediációra, amely mindkét fél számára pozitív befejezést eredményezett, hiszen nemcsak megállapodás született az eljárás végén, amiben megállapodtak a gyanúsított által nyújtott jóvátételről, hanem egy elhúzódó, időigényes büntetőeljárás mellőzésével került sor az ügy befejezésére, illetve a konfliktus feloldásra került, ami a jövőre nézve mindkét fiatal számára a lehető legjobb végekimenetelt jelenti.

IV.3. A megállapodás arányossága

A közvetítői eljárás eredményeként létrejövő megállapodás feltétele, hogy a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakuljon ki.³⁹ A megállapodásban vállalt kötelezettségeknek meg kell felelniük a jogszabályoknak, ésszerűnek kell

³⁶ Bktv. 7. §-ának indokolása.

³⁷ Uo.

³⁸ Be. 412. § (1) bekezdésének indokolása.

³⁹ Bktv. 13. § (1) bekezdés.

lenniük, illetve nem ütközhetnek a jó erkölcsbe.⁴⁰ Összefoglalóan a REMEK betűszóval érzékeltethetjük, hogy milyen jelzőkkel rendelkezik egy jó megállapodás: részletes, elérhető, mérhető, elfogadható határidőt tartalmazó és kivitelezhető.⁴¹ Ahhoz tehát, hogy az eljárás elérje célját, vagyis az annak eredményeként létrejövő megállapodás teljesítésére sor kerüljön, abban reális és arányos vállalásokat kell foglalni. A teljesítések magas aránya igazolja, hogy a megkötött megállapodások tartalma többnyire megfelelő, valamint figyelembe veszi a sértett és a terhelt teljesítőképességét.⁴²

A megállapodásban a felek egy bizonyos jóvátételt határoznak meg, ami azoknak a hátrányoknak a kompenzálása, amelyet a sértett az elkövető cselekménye miatt elszenvedett, és amelyről a sértett és a terhelt közösen döntenek. Ennek több formáját különböztethetjük meg. Létezik anyagi természetű jóvátétel, nem anyagi jóvátétel, bocsánatkérés, a kapcsolat lezárása vagy a kapcsolat javítása (utóbbi kettő pl.: családon belüli konfliktus esetén). A büntetőügyekben folytatott közvetítői eljárás túlnyomó részében azonban anyagi jóvátételre kerül sor, illetve gyakran előfordul az anyagi és nem anyagi jóvátétel kombinációjában való megállapodás.⁴³

Fiatalkorúak részvételével történő közvetítői eljárás esetében a hangsúly az újabb bűnelkövetéstől való visszatartáson, a társadalomba való beilleszkedés segítésén, illetve a felelősség felismerésén és annak vállalására való ösztönzésen van. Esetükben a bocsánatkérés és a felelősség őszinte elismerése előnyt élvez az anyagi jóvátétellel szemben, hiszen korukból és helyzetükből kifolyólag erre nem is lennének képesek.⁴⁴

Az ismertetett esetben is a sértett jóvátételi igénye a felelősség elismerésében és az erkölcsi jóvátételében, bocsánatkérésben merült ki. Úgy gondolom, hogy a fentiekben leírtak és a tényállásban ismertetett cselekmény alapján elmondható, hogy ebben az ügyben az arányos megállapodás igénye ilyen formában valósulhatott meg. Hiszen gyanúsított ezáltal mentesül a büntetőjogi következmények alól, mégsem egy egyoldalú előnyről van szó, ugyanis az, hogy beismerte a bűncselekmény elkövetését és őszinte megbánást tanúsított a sértett és családja irányába, a jövőre nézve mindkét fél számára megoldást jelentett. A közvetítői eljárás célja tehát nem az, hogy a gyanúsított megbűnhődjön, és ennek formáját a sértett válassza meg, hanem az, hogy a bűncselekmény gyökerét jelentő konfliktus feloldásra kerüljön, és ez a konfliktus a későbbiekben ne jelenjen meg újra.

⁴⁰ Bary Magdolna – Szamos Erzsébet: *Mediare necesse est*. Animula Kiadó, Budapest 2002. 27. o.

⁴¹ Bary Magdolna – Szamos Erzsébet: *Mediare necesse est*. Animula Kiadó, Budapest 2002. 27. o. Idézi: Mediáció. Az egyezségteremtés művészete. Interaktív tréning program kézikönyv. Partners Hungary Alapítvány, Budapest 1996.

⁴² Kováts Kinga: A büntetőügyi mediáció sajátosságai, különös tekintettel a jóvátételre. https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2024/04/kovats-kinga_buntetougyi-mediacio-cimlappal.pdf (2025.12.17.).

⁴³ Kováts: i. m.

⁴⁴ Kertész Tibor: A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései, válogatott esettanulmányok. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bünmegelőzési Bizottsága, Budapest 2008. 64. o.

V. Tipikus buktatók és jó gyakorlatok

A közvetítői eljárás gyakori buktatója lehet, az ügy formális „kipipálása”. Ezzel azonban a közvetítői eljárás célja nem kerül elézésre, hiszen a konfliktus nem kerül feloldásra. Többnyire a bűncselekményben érintettek viszonya évek alatt jut el odáig, hogy megszakad közöttük az érdemi kommunikáció, és az agresszió felé mozdul el a kapcsolatuk. A mediáció nem koncentrálna kizárólag a bűncselekmény okozta helyzet lezárására, hanem az azt okozó konfliktus kezelésére kell törekednie.⁴⁵ Az eljárás célja a bűncselekmény következményeinek megértése, a felek közötti kommunikáció javítása, a konfliktus által kiváltott érzelmek kezelése. Mindez szükséges ahhoz, hogy az érintettek érdekein alapuló megállapodás jöjjön létre.⁴⁶

Meglátásom szerint, szintén problematikus lehet, ha az eljárás során az áldozatra túl nagy terhet hárítanak. Erre példaként szolgálhat a családon belüli konfliktusok köre. Az ilyen ügyek alapvető jellemzője, hogy az érintettek között jelentős strukturális konfliktus van, ami származhat fizikai adottságból, életkorból vagy anyagi helyzetből is. A felek hatalmi pozíciói közötti eltérésekre figyelemmel a mediátornak speciális munkamódszert kell választania annak érdekében, hogy a kevésbé önérvényesítő fél számára is lehetőséget biztosítson érdekei hatékony képviseléséhez.⁴⁷ Abban az esetben, ha például kapcsolati erőszak bűncselekmény esetén a terhelt az egyik szülő, a sértett pedig az ő fiatalos gyermeke, akkor a gyermekekre egyszerre több teher is nehezedik. Egyrészt alávetett hatalmi helyzetben van szülőjéhez képest, így sok esetben félelemből vagy anyagi függőség miatt nem fejezi ki valódi érzelmeit, nem meri elmondani igazi gondolatait a cselekménnyel vagy az amögött húzódó konfliktussal kapcsolatban. Másrészt a családjához és szüleikhez fűződő elkötelezettség miatt szintén lehetséges, hogy a valódi érdekek és szükségletek elnyomva maradnak. Ha ezen terheket a mediátor nem ismeri fel, és nem kezeli megfelelően akkor nem születethet elfogadható és a jövőre nézve, a konfliktus kezelését eredményező megállapodás.

A közvetítői eljárás befejezése nem a megállapodás aláírásához igazodik, hanem az abban foglalt kötelezettségek teljesítéséhez.⁴⁸ Így tehát fontosnak tartom, hogy a felek elkerüljék az irreális megállapodások megkötését, vagyis csak olyan jóvátételi formát és olyan mértékű anyagi kompenzációt határozzanak meg a dokumentumban, amelynek teljesítése a terhelttől reálisan elvárható, azonban a sértett számára is elégséges.

A fiatalosakat érintő közvetítői eljárás során kiemelt szerepe van az érintettek korának, érettségének megfelelő kommunikációnak. Már az eljárás kezdetén is meghatározó a tájékoztatás

⁴⁵ Kertész i. m. 25. o.

⁴⁶ Kertész i. m. 39. o.

⁴⁷ Kertész i. m. 149. o.

⁴⁸ Bktv. 15. § (1) bekezdés.

nyelvezete, hiszen a fiatalkorúak és a gyermekek az esetek túlnyomó részében nem értik a jogi, hivatalos hangnemű magyarázatot. A mediátornak az egész eljárás folyamán figyelemmel kell lennie a megfelelő, gyermekbarát kommunikációra. Emellett olyan technikák alkalmazására van szükség részéről, amelyek alkalmasak arra, hogy bevonják a fiatalkorút az eljárásba és amelyek segítségével a közvetítő együttműködésre bírhatja az érintettet.

A Bktv. lehetőséget biztosít a közvetítő számára, hogy a közvetítői megbeszélés előkészítése, a konfliktus eredményes rendezése, a felek személyes találkozásra történő felkészítése érdekében kapcsolatot tartson a sértettel, a terhelttel vagy egyszerre mindkét féllel.⁴⁹ Ez a fajta előkészítő edukáció jelentős mértékben hozzájárul a későbbi közvetítői megbeszélés gördülékeny menetéhez, a felek megismeréséhez, a mediátor felkészüléséhez.

A korábbiakban már említésre került a törvényes képviselők és a védők eljárásban betöltött meghatározó szerepe. A törvény azonban lehetővé teszi további segítők bevonását is az eljárásba.⁵⁰ Ezzel a lehetőséggel élve jó gyakorlatnak mutatkozik az iskolai, illetve ifjúságsegítők bevonása a közvetítésbe, ők ugyanis mind az eljárás során, mind azt követően támogatást tudnak nyújtani a közvetítői eljárásban érintett fiatalkorú számára.

VI. Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a büntetőjogi mediáció intézménye alkalmas eszköz a büntetőeljárásban részt vevő fiatalkorúakra vonatkozóan a nemzetközi, uniós és hazai jogforrások által megállapított nevelési, reintegrációs célok megvalósítására. Ugyanakkor a jogintézmény gyakorlati érvényesülése jelentős mértékben függ az eljárásban résztvevő személyek, így különösen az eljáró hatóságok, a közvetítők, valamint az egyes segítők közvetítői eljáráshoz való hozzáállásától, felkészültségétől. A tanulmányban ismertetett eset jól szemlélteti, hogy a megfelelő tájékoztatás, az önkéntesség, a teljesíthető és arányos megállapodás nem pusztán jogszabályban megfogalmazott kívánalmak, hanem a közvetítés eredményességének alapfeltételei is egyaránt. Emiatt kiemelten fontos, hogy az eljárás nem pusztán formálisan, hanem tartalmában is a resztoratív igazságszolgáltatás elvei mentén menjen végbe. A közvetítői eljárás szerepe nem csupán az eljárás gyorsításában és költséghatékonyságában keresendő, hanem olyan megoldást jelent, amely a jövőre nézve támogatja a fiatalkorúak társadalmi beilleszkedését, jogkövető megatartásuk kialakulását.

⁴⁹ Bktv. 8/A. § (1) bekezdés.

⁵⁰ Bktv. 7. § (2) bekezdés.

Böhm Patrik

joghallgató (PTE-ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A megélhetési bűnözés jellemzői és bírói gyakorlata

I. Bevezetés

„Könnyű elítélni a bűnözést, ha az ember olyan gazdagságban élhet, hogy távol tartja magát tőle.”¹ Ez az idézet Trevor Noah, író-producer-komikustól származik, melyet a *Born a crime* (magyarul Bűnben születtem) című önéletrajzi könyvében ír le. Ezen állítás széleskörű konszenzust élvez, még azon egyének körében is, akik anyagi egzisztenciális biztonságuk tekintetében privilegizált helyzetben vannak. Azonban nem mindenki van ebben a privilegizált helyzetben. Sokan arra kényszerülnek, hogy a mindennapi megélhetésüket valamilyen jogellenes cselekmény útján biztosítsák.²

A bűnelkövetésnek rengeteg célzata és motívuma lehet. Taxatív módon felsorolni ezeket szinte lehetetlen, hiszen minden elkövetőnek más célja van, valamint az egyes bűncselekmények is más jogtárgyat védenek, amelyek megsértése révén a jog által védett érdekek sérülnek. A célzatok között érdemes kiemelni az anyagi haszonszerzést, amely jelen témának egyik központi eleme.³

Jelen tanulmány az egzisztenciális motivációjú bűnelkövetéseket fogja fókuszba állítani. A fogalom jelentése és a jelenség legfőbb jellemzői után kitekintést teszek a bíróságok gyakorlatára azon esetekben, mikor az elkövető ilyen vagy hasonló céllal követ el bűncselekményt.

II. A megélhetési bűnözés fogalma és alanyai

A megélhetési bűnözés keretében az elkövető valamely anyagi létfeltételének hiányában követ el valamilyen deliktumot annak érdekében, hogy így biztosítsa a hiányzó szükségletét. Nincs azonban egy kialakult, egységes jogi fogalom, mellyel le lehetne írni ezt az alapvetően társadalmi jelenséget.⁴ Más tudományágak sem adnak egy egzakt definíciót, hiszen más, nem jogi, szempontból vizsgálják. A kriminológia és a szociológia az elkövetés indokát vizsgálja, illetve az ide vezető körülményeket. A megélhetési bűnözés az egyének elszegényedése miatt alakul ki. Ezen egyéneket szimplifikálva „szegénynek” nevezzük. Szegény alatt azt értjük, aki nem tudja fedezni lakhatásának, gyógyszerjeinek, alapvető élelmiszereinek, közlekedésének és ruházatának anyagi költségeit.⁵ A

¹ Trevor Noah: *Born a crime*. Spiegel & Grau, New York 2016. 308. o.

² Póczik Szilveszter: Szegénység, bűnözés, megélhetési bűnözés. Polgári szemle. <https://polgariszemle.hu/archivum/46-2009-aprilis-5-evfolyam-2-szam/312-szegenyseg-bunoetzes-megelhetesi-bunoetzes?highlight=WjwXHUwMGYzY3ppayld> (2025. 10.22.)

³ Finkay Ferenc: A motívumok tana a büntetőjogban. Magyar jogászegyleti értekezések 1903/27. sz. 289. o.

⁴ Póczik: i. m.

⁵ Póczik: i. m.

szegénységen belül is vannak különböző szintek, például az abszolút szegénység. Abszolút szegénység alatt az értjük, mikor valakinek már a minimális szintű önfenntartás is nehézséget okoz⁶. Azon egyének vagy közösségek, akik hosszú ideig élnek a társadalom ezen periferiáján, idővel szegregálódnak a többi - anyagi problémával nem küzdő – emberi közösségektől. Akik pedig tartósan nonkonformista módon élnek, bizonyos idő elteltével leszoknak a társadalmilag elfogadott viselkedésmintáktól és kialakulnak olyan deviáns magatartásformák, szubkultúrák, melyek tartósan rögzülnek.⁷ Ennek következtében pedig normálissá válik a kisebb súlyú deliktumok elkövetése.⁸

Mikor pedig bekerül az egyén ebbe a helyzetbe, az egyik (de nem egyetlen) lehetősége a megélhetésre a bűnelkövetés lesz. Ebben az esetben az elkövetők célja tipikusan az anyagi értékek, elsősorban készpénz eltulajdonítása. Nem ritka az az eset sem, amikor más létfeltételnek minősülő dolgot vagy dolgokat tulajdonít el az elkövető, például étel, tűzifa. Előfordulhat, hogy a tettes nem más személy magánvagyonának kárára követi el az adott cselekményt, hanem a közvagyon sérelmére (például építőanyag lopása).⁹

Azonosíthatóak olyan bűnelkövetők is, akik a bűnelkövetést tekintik hivatásuknak, szakmájuknak; őket Korinek László professzor hivatásos bűnözőknek nevezi.¹⁰ Munkaidő helyett az elkövetés részleteit dolgozzák ki, majd valósítják meg. Bizonyos hivatásbeli szabályokat is megfogalmaznak magukkal szemben, így jobban hasonulva a társadalom elfogadott részéhez.¹¹ Néhány bekezdéssel feljebb erre utaltam, mikor az alapvetően jogsértő magatartást normálisnak kategorizáltam.

Nem jelenthető ki egyértelműen azonban, hogy aki megélhetési bűnöző, az nem dolgozik. Több bűnelkövető a munkahelyét vagy munkája adta lehetőséget használja ki bűnelkövetésre. Példa erre, ha valaki a munkáltatója sérelmére követ el vagyon elleni bűncselekményt, így az emberek által elfogadott állás egybeesik a normasértő állással, amely ez esetben másodállásnak minősülhet.¹² Ennek a jelenségnek oka lehet a nem megfelelő bérezés és annak ilyen módon történő kiegészítése. Az előző két bekezdés között látszólag ellentmondás feszül, mégis közelebbről vizsgálva ez csupán azt mutatja meg, hogy a bűnelkövetőknek nagyon különböző szociális háttérük van.

⁶ Zombori Gyula: A szociálpolitika alapfogalmai. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest 1997. 149. o.

⁷ Pócsik: i. m.

⁸ Pócsik: i. m.

⁹ Szabó Anita: Megélhetési bűnelkövetések – a szegénység és a bűnelkövetés kapcsolata. METSZETEK Társadalomtudományi Folyóirat 2013/4. 9. o.

¹⁰ Korinek László: Vannak-e kriminogén foglalkozások. Belügyi szemle 2023/10. sz. 10. o.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

III. Mikor és miért gyarapodhat a megélhetési motivációjú bűnelkövetések száma?

Egy jóléti társadalomban sem lesz mindenki milliárdos és lesznek anyagi problémákkal küzdők. Lesznek akik a perifériára szorultak, azonban számuk konjunktúra idején lényegesen alacsonyabb, mint egy gazdasági válság idején. A megélhetési bűnözés egyik legfőbb kiváltó oka a recesszió.¹³ Gazdasági válság idején rengeteg ember megélhetése kerül veszélybe, hiszen köztudott, hogy ekkor a magas infláció és a bérek növekedése nincs egymással összhangban. Ennek következtében, azok akik addig is a megélhetés határán egyensúlyoztak, könnyen találják magukat még nehezebb anyagi helyzetben.¹⁴

A gazdasági válság fogalma a gazdasági teljesítmény jelentősebb visszaesését jelenti.¹⁵ Ilyen időkben emelkedik a munkanélküliség is, melynek következtében sok ember anyagi biztonsága kerül veszélybe.¹⁶ Példának okáért a 2008-as világválság következtében az Amerikai Egyesült Államokban 8 millió munkahely szűnt meg.¹⁷ A munkahely elvesztésével értelemszerűen megszűnik a munkabér is, melynek következtében a bevételkiesést nehezebb a megszokott, legális módon pótolni.

Bár a téma nem a gazdasági folyamatok és a bűnözés kapcsolatára fókuszál, azonban a megélhetési bűnözés kutatása közben megkerülhetetlen a két jelenség tárgyalása. Nem jelenthető ki egyöntetűen, hogy megélhetési bűnelkövetés csak recessziók idején következik be, azonban az említett gazdasági következmények miatt valószínűsíthető. Egy 1983-as német kutatás szerint a gazdasági fellendülések alatt csökken a börtönnépeség száma.¹⁸ Egy amerikai kutatás szerint pedig, ahogy egy állam többet fektet a közoktatásába, úgy csökken a vagyon elleni bűncselekményeknek a száma.¹⁹ Az iskolázott emberek létbiztonsága pedig lényegesen magasabb.²⁰

További igazolásként utánanéztem a Központi Statisztikai Hivatal által kiadott adatsorok között a 2010 és 2020 közötti időszak vagyon elleni bűncselekmény számainak alakulásának. A vizsgált időszak elején, azaz 2010-ben a nettó átlagbér 132 ezer Ft volt, míg a Covid-járvány kitörése előtti évben, 2019-ben már 244 ezer Ft.²¹ A reálbérindex is felfelé ívelő pályát mutatott.²² Ezen időszak során tehát megállapítható, hogy egy gazdasági konjunktúra volt Magyarországon. A regisztrált

¹³ Gál István László: Korrelációs kapcsolatok a gazdasági mutatók és a bűnözés között. Büntetőjogi szemle 2019/1. sz. 6. o. Idézi: Ulrich Martens: *Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung* Freiburg i. Br., 1978. 5–6. oldal

¹⁴ Nagy Attila Zoltán: Gazdasági válság: Hogyan alakul ki? Előrejelzési módszerek. Elemzőközpont. elemzeskozpont.hu/gazdasagi-valsag-hogyan-alakul-ki-elorejelzesi-modszerek (2025. 10. 22.)

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Gál István László: i.m. 9. o. Idézi: Hans-Günther Heiland: *Economic Crisis and Crime*. Bréma 1983. 25. o.

¹⁹ Gál i. m.

²⁰ OECD: *Education at a Glance 2025: Hungary* https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2025_1a3543e2-en/hungary_9b7c3dd1-en.html (2025. 12. 03.)

²¹ Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban KSH): Reálkeresetek alakulása

²² KSH: Reáljövedelem – reálbérindex

lopások száma 185 ezerről lecsökkent 55 ezerre, míg a rablásoké 3300-ról 637-re.²³ Kijelenthető tehát, hogy a vagyon elleni bűncselekmények a gazdasági növekedés ideje alatt csökkent. Érdeemes hozzátenni, hogy a látenciát ezen bűncselekmények esetén nehéz lenne megmondani és ez torzíthat a statisztikán. Kiemelendő az is, hogy a Covid okozta gazdasági visszaesés óta, kisebb emelkedésnek indult az említett két bűncselekmény száma (2024; lopás: 58 ezer, rablás: 669).²⁴

Ezen kutatási adatok alapján leszögezhető, hogy egy gazdasági válság nem csupán a világ- és nemzetgazdaságokra van hatással, hanem kimutathatóan a bűnözésre is.

IV. Megítélés

A következő részben a megélhetési bűnözés morális, valamint jogi megítélését vizsgálom röviden. A morál és a jog kapcsolata már régóta foglalkoztatja a jogászokat és a filozófusokat. Az ókori gondolkodók közül Arisztotelész és Platón is kételkedett abban hogy a bíró képes megítélni csupán a törvények alapján, hogy mi igazságos és mi nem.²⁵ Cicero szerint a merev jogalkalmazás igazságtalansághoz vezet (*summum ius, summa iniuria*).²⁶ Ezen vélemények miatt is fontosnak tartom rögzíteni, hogy ideális esetben ezek az értékek korrelálnak, azonban a gyakorlatban néha nehezen összeegyeztethetők.

IV.1. Etikai megítélés

A megélhetési célzatból elkövetett deliktumok erkölcsi megítélése rendkívül nehéz feladat. Bizonyos álláspontok szerint az ilyen célból vagy indokból elkövetett bűncselekményeket enyhébb elbírálás alá kéne vetni, hiszen az elkövetése oka nem az elkövető társadalomellenes szándéka, hanem a saját, illetve családja megélhetésének, túlélésének a biztosítása.²⁷

Ezzel az állásponttal szemben azonban személyes meggyőződésem, hogy így a jogalkalmazó szervek - egyébként is komplex - munkája válna még bonyolultabbá. Nehéz lenne megállapítani, hogy az elkövetők milyen célból követték el a cselekményeiket, hiszen egy előkészület nélküli, spontán módon elkövetett deliktum esetén ezt bonyolult meghatározni. Kiindulópontot adna a bíróságnak a terhelt anyagi háttere, azonban az „elfogadható szinten való megélhetés” nem ad egyértelmű támpontot.²⁸

²³ KSH: Regisztrált bűncselekmények

²⁴ Uo.

²⁵ Visegrády Antal: Jog- és állambölcselet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2003. 90. o.

²⁶ M. Tullius Cicero: De officiis 35. o.

²⁷ Szabó: i. m. 3-4. o.

²⁸ KSH: A különböző megélhetési szintekhez szükségesnek tartott nettó jövedelemösszeg a gyermekes, a gyermek nélküli és az egyszemélyes háztartásokban

Ezen álláspont követőinek a véleménye szerint hatályon kívül kéne helyezni az olyan jogszabályokat, amelyek kvázi a szegénységet büntetik (például *Vagrancy Act, 1824*).²⁹ Szerintük inkább az elszegényedés ellen kéne küzdeni és nem büntetni a szegénység miatt elkövetett jogsértéseket, hiszen ezzel csupán egy olyan körforgásba kerül az egyén, melyből nagyon nehéz kiszabadulni.³⁰

Más vélekedések szerint a megélhetési bűnözést más módon kellene szankcionálni. John Stuart Mill egyik könyvében így fogalmaz: „... az államnak szükségszerűen gondoskodnia kell a büntetésüket töltő bűnöző szegények megélhetéséről; ha ugyanezt nem teszi a bűnt nem elkövető szegények esetében, az a bűnözés előnyben részesítését jelent?”.³¹ Ezen kijelentése alapján kikövetkeztethető, hogy a megélhetési bűnözést nem lehet büntetlenül hagyni, hiszen a nélkülöző bűnelkövető így előnyben részesül a nem bűnelkövető nélkülözővel szemben. Ennek értelmében, ha valaki szorult helyzetében bűncselekmény elkövetésére vállalkozik, a végén egyik vagy másik módon jobban jár, azzal szemben aki nem. Egy másik értelmezésem alapján Mill a szociális védőháló erősítését tűzte ki célul könyve megírásakor.

Más a megítélése a szegénységgel összefüggésben elkövetett jogsértések tekintetében a szociális dolgozóknak és a rendvédelmi szervek tagjainak.³² A szociális szféra dolgozói egyszerűbben megértik a bűnelkövetések céljait, hiszen mindennapi munkájuk során több ilyen jellegű történetet hallanak. Fontos hangsúlyozni a rendőrségi dolgozók védelmében, hogy ők hatósági eljárásuk során a jogalkalmazás kötött szabályait betartva járnak el, nem pedig a méltányosság eszközével.³³

IV.2. Jogi megítélés

A téma erkölcsi oldalának áttekintése után érdemesnek tartom áttekinteni, hogy a magyar szabályozás mit mond e témában. A „Szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről” szóló 2012. évi II. törvény (továbbiakban: Szabs. tv.) szabálysértésnek minősíti a koldulást.³⁴ A két alakzatból az egyik az, mikor gyermekkorú személy vagy élő állat társaságában történik a koldulás, míg a másik pedig úgy szól, hogy „... közterületen vagy nyilvános helyen, olyan módon koldul, hogy a járókelőket, illetve a nyilvános helyen jelenlévőket pénz átadása céljából leszólítja, továbbá az is, aki házról házra, illetve lakásról lakásra járva kéreget”.³⁵ Fontos megjegyezni, hogy

²⁹ Jennifer Kent: *The Criminalisation of Poverty – Is it a crime to be poor?* <https://fsb.ac.uk/the-criminalisation-of-poverty-is-it-a-crime-to-be-poor/> (2025. 10. 22.)

³⁰ Uo.

³¹ John Stuart Mill: *Principles of political economy*. Augustus M. Kelley, Fairfield 1848. 969. o.

³² Szabó Anita: i. m. 9. o.

³³ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 13. § (2) bekezdés: „A rendőr köteles a törvény rendelkezésének megfelelően, részrehajlás nélkül intézkedni.”

³⁴ Szabs. tv. 185. §

³⁵ Szabs. tv. 185. § (2) bek.

a néma koldulás nem jogellenes.³⁶ Az első bekezdés szerinti magatartás esetén a gyermek egészséges fejlődéséhez való jogot kívánja megóvni a jogalkotó.³⁷ Kiemelendő, hogy nem releváns, ha a kolduló személy mellett a gyermek csak némán ül, hiszen a lényeg a járókelőkben való együttérzés, sajnálat keltése.³⁸ A tényállás második fordulata a zaklató jellegű koldulást rendeli büntetni. Fontos megemlíteni, hogy kizárólag a pénz kérése ütközik a törvénybe, ételé vagy italé már nem.³⁹ A harmadik fordulat pedig a házaló koldulást tiltja, mely esetben a törvény már nem csupán a pénzért történő koldulást bünteti.⁴⁰

Szembeötlő, hogy az első elkövetési alakzat esetén a gyermek felhasználását koldulásra nem csupán a gyermek nevelésére, gondozására vagy felügyeletére köteles személy követheti el. Ha azonban ilyen személy bírja rá, hogy az ő érdekében (is) kolduljon, felmerül a kiskorú veszélyeztetésének büntetése⁴¹ is.

A Szabs. tv. kihirdetésekor a szabálysértésként büntetni rendelte a „Közterületen életvitelszerű lakhatást”. Az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) azonban a 38/2012. (XI. 14.) AB határozatban megsemmisítette ezt a rendelkezést, mivel álláspontjuk szerint az alkotmányellenes. Továbbá elrendelte az ezen szakasz alapján elrendelt és lefolytatott szabálysértési eljárások felülvizsgálatát. A folyamat azonban még nem zárult le, hiszen az Alaptörvény 7. módosítása szerint, „*tilos az életvitelszerű közterületi tartózkodás*”⁴². Így az összhang megteremtése érdekében a Szabs. tv. módosításával bekerült az „Életvitelszerű közterületi tartózkodás szabályainak megsértése”⁴³, mint szabálysértési tényállás. A törvény mérlegelési jogkört biztosít a szabálysértési hatóságnak, hiszen elsődlegesen nem támogatja a szabálysértési eljárás megindítását.⁴⁴

Fontosnak tartom, hogy röviden említést tegyek, ne csak a szabálysértési alakzatról, hanem a bűncselekményekről is. A büntetéskiszabás körében fontosnak tartom kiemelni, hogy a pénzbüntetést a törvény előírása szerint az „...*elkövető vagyoni, jövedelmi, személyi viszonyaihoz*...”⁴⁵ mérten kell kiszabni. A bíróság engedélyezheti a pénzbüntetés részletekben történő megfizetését vagy megfizetésének halasztását, ha az elítélt valószínűsíteni tudja, hogy az azonnali vagy

³⁶ Cserép Attila, Fábán Adrián, Rózsás Eszter: Nagykommentár a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényhez. Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2018.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 208. § (2) bekezdés a) pont: „...*büntetendő az a tízennyolcadik életévét betöltött személy, aki tízennyolcadik életévét be nem töltött személyt bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére, illetve züllött életmód folytatására rábír vagy rábírni törekszik*...”

⁴² Alaptörvény XXII. cikk (3) bekezdés

⁴³ Szabs. tv. 178/B. §

⁴⁴ Szabs. tv. 178/B. § (2) bekezdés

⁴⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. C. törvény 50. § (1)

egyösszegű megfizetés aránytalan anyagi terhet jelent számára. Ezt előírja törvény⁴⁶, a Kúria Büntető Kollégiumának véleménye⁴⁷ és rögzíti a Nagykomentár⁴⁸ is.

V. A leggyakoribb releváns bűncselekmények

Érdemes még azokat a deliktumokat áttekinteni, amelyek a megélhetési bűnözés körében szóba kerülhetnek. Mindenekelőtt, ahogy korábban is utaltam rá, a megélhetési bűnözés nem egy jogi fogalom és a statisztikai adatsorok sem rögzítik. Emiatt a leggyakoribb bűncselekményekről nehéz ténybeli alap nélkül beszélni.

Legnyilvánvalóbbnak a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) XXXVI. fejezetében szabályozott vagyon elleni deliktumok merülnek fel. Ha azonban közelebbről vizsgáljuk az itt található bűncselekményeket, akkor hamar arra a konklúzióra jutunk, hogy a lopás⁴⁹ és a jogtalan elsajátítás⁵⁰ kivételével a többi nem tipikus „kékgalléros” bűncselekmény. Ez a tény természetesen nem zárja ki a többi deliktumot sem ebből a körből, azonban ha a legelterjedtebb megélhetési deliktumokról beszélünk, akkor a felsorolást nem az említett kategóriákkal indítjuk. Egy fejezettel korábban találhatók a vagyon elleni erőszakos deliktumok, melyek közül a leggyakoribbak a megélhetési bűnözés körében a rablás⁵¹ és kifosztás.⁵² Mint az előbbi 2 fejezet címe is mutatja, az elkövetők célzata ezen cselekmények megvalósításával a vagyontárgyak jogellenes megszerzése. Azonban ezen deliktumokon kívül vannak más bűncselekmények is, melyeknek az elsődleges célja nem az anyagi haszonszerzés, hanem eszközcselekménye annak. Ilyen például a emberölés azon minősített esete, mikor az elkövető nyereségvágyból követi el azt.⁵³ Továbbá a testi sértés mindkét formájánál megjelenik az aljas indok vagy célból elkövetés a minősített esetek körében. Itt a jogalkotó nem csupán a nyereségvágyat értékeli, de egyik megvalósulási formája lehet.⁵⁴

Ezen deliktumokon túl fontos még megemlíteni a kábítószer-kereskedelmet is. Szorult helyzetükben sokan hajlandóak bizonyos normasértésekre, más személy vagy személyek érdekében, ha anyagi előnyt várhatnak cserébe. Ilyen eset az, ha más személy vagy személyek felhívására valaki

⁴⁶ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 42. § (1)

⁴⁷ 84. BK vélemény

⁴⁸ Gál Andor, Hegedűs István, Jubász Zsuzsanna, Karsai Krisztina, Mezőlaki Erik, Szomora Zsolt, Törő Sándor: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest 2022.

⁴⁹ Btk. 370. §

⁵⁰ Btk. 378. §

⁵¹ Btk. 365. §

⁵² Btk. 366. §

⁵³ Btk. 160. § (2) bekezdés b) pont

⁵⁴ Gál Andor, Hegedűs István, Jubász Zsuzsanna, Karsai Krisztina, Mezőlaki Erik, Szomora Zsolt, Törő Sándor: i. m.

„... kábítószert kínál, átad, forgalomba hoz vagy azszal kereskedik...”.⁵⁵ Ennek következtében pedig a „megbízó” egy kisebb összeget ad át a bevételből annak, aki a kábítószert árusította.

Végül megemlíthetők még a prostitúcióhoz kapcsolódó jogsértések. Magyarországon a prostitúció nem jogellenes, de annak elősegítése⁵⁶ vagy a prostitúciót folytató személlyel való kitartatás⁵⁷ már igen. Itt az a jellemző, hogy a prostitúciót végző személy nem közvetlen tettes, viszont az anyagi haszonból már részesedik.

Kiemelendő, hogy több ún. „fehérgalléros” bűncselekményt hagytam ki, például a költségvetési csalást, vesztegetést stb. Jellemzően ezeket nem az alacsonyabb osztályba tartozó személyek követik el, hiszen egyrésről, nincs lehetőségük rá, valamint a kisebb lebukás reményében az eddig felsorolt, egyszerűbb deliktumok irányába fordulnak.⁵⁸

Természetesen nem ez az összes olyan bűncselekmény, melyet ezen esetben fel lehetne sorolni, de több okból is szükségeltetik abbahagyni a felsorolást. Egyrésről, a statisztikai adatsorokban a megélhetési bűnözés, mint kategória vagy fogalom nem szerepel, így hogy mit sorolunk ide, az részben a szubjektív értelmezésen múlik. Másrésről, a sor még folytatható lenne, azonban célom nem egy teljeskörű felsorolás, hanem egy exemplifikatív áttekintés.

VI. Bírói gyakorlat

A magyar Büntető Törvénykönyv relatíve határozott büntetési tételeket állapít meg⁵⁹, így a megadott határokon belül a jogalkalmazó dönt a szankció tényleges mértékéről. A Btk. továbbá előírja a középértékű büntetéskiszabás szabályát is⁶⁰, melyhez az egyéb enyhítő és súlyosító körülmények mérlegelése⁶¹ kapcsolódik. Ezen tények megállapítása után azt kellett megvizsgálnom, hogy vajon a bíróság a megélhetési bűnözőkkel szemben alkalmaz-e valamiféle méltányosságot, tekintettel az elkövetők anyagi helyzetére.

A Kúria Büntető Kollégiuma által meghozott 56. Büntető Kollégiumi (a továbbiakban: BK) vélemény szerint az enyhítő és súlyosító körülményeket nem lehet egységesen megítélni, hanem egyedileg kell vizsgálni. A kollégiumi vélemény továbbá rögzíti, hogy „*ha az elkövetőnek a létfenntartást biztosító jövedelme nincs, és munkakerülő, csavargó életmódot folytat, fokozott a veszélye annak, hogy a szükségletét illegális módon, akár bűncselekmény útján elégíti ki, és a személyének a veszélyessége fokozott*”.⁶² és emiatt

⁵⁵ Btk. 176. § (1) bekezdés

⁵⁶ Btk. 201. §

⁵⁷ Btk. 202. §

⁵⁸ Inzelt Éva: Korruptió: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái. ELTE-ÁJK Kriminológiai Tanszék, ÁJK Doktori Iskola 8-9. o.

⁵⁹ Földvári József, Gál István László: Magyar büntetőjog – Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest 2024. 61. o.

⁶⁰ Btk. 80. § (2) bekezdés

⁶¹ Btk. 80. § (1) bekezdés

⁶² 56. BK. vélemény II. rész (3) bekezdés

súlyosító körülményként értékeli ezt a helyzetet. Ugyanezen BK vélemény szerint, ha az elkövetésre méltányolható okból kerül sor, az enyhítő körülménynek minősül.⁶³ Álláspontom szerint a saját, illetve mások megélhetésének fenntartása egy ilyen indoknak minősül. Fontos hozzátenni még, hogy a vélemény szerint „a vagyoni elleni bűncselekmények esetében enyhítő körülmény lehet az elkövető önhibáján kívül fennálló nehéz anyagi helyzete, különösen akkor, ha ez az elemi szükségletek kielégíthetlenségében nyilvánul meg, és a bűncselekmény ennek kielégítési körében marad”.⁶⁴ Ezen állítás alapján egyértelműen figyelembe vehető az megélhetési bűnelkövetések esetén. Megállapítható tehát, hogy az elkövető anyagi, jövedelmi háttere különböző módon értékelhető a kollégiumi vélemény szerint is.

Kutatásom során több bírósági határozatot is áttekintettem, melyben kifejezetten az elkövetők megélhetésének viszonyait vizsgáltam, valamint azt, hogy a bíróság ezt értékelte-e valamilyen módon.

A Szarvasi Járásbíróságon több rendbeli lopás bűncselekménye miatt folyt büntetőeljárás. Az I. rendű vádlott (továbbiakban I. r. vádlott) a tárgyaláson azt állította, hogy a bűnelkövetésre az anyagi helyzete miatt is szükség volt. A bíróság ítéletének indoklásában ezt a tényt súlyosító körülményként értékelte, hiszen állításuk szerint, „a vádlottnak életfenntartását biztosító jövedelme nincs, állandó munkahellyel, jövedelemmel nem rendelkezik, és így fokozott a veszélye annak, hogy az életfenntartásához szükséges javakat bűncselekmény elkövetése útján szerzi meg”.⁶⁵ Kijelenthető, hogy a bíróság a terhelt társadalomra veszélyességét értékelte a büntetés kiszabása során és emiatt került sor az anyagi helyzet súlyosító körülményként történő figyelembe vételére. Az ítélettel szemben jogorvoslattal éltek és a Gyulai Törvényszéken folytatódott az eljárás fellebbezés folytán. A Törvényszék megállapította, hogy az elsőfokú bíróságnak mellőznie kellett volna az előbb idézett tényt, hiszen korábban már megállapították a bűnöző életmódra való berendezkedést.⁶⁶ Így az említett 2 körülmény a kétszeres értékelés tilalmába ütközött a másodfokú bíróság szerint.⁶⁷

A Kúria egy, a Debreceni Járásbíróságtól felterjesztett felülvizsgálati eljárásban a pénzbüntetés mértékénél vette figyelembe a terhelt jövedelmi viszonyát. A Legfőbb Ügyészség álláspontja szerint a vádlott „vagyoni és jövedelmi viszonyai ... a pénzbüntetés egy napos tétele összegének a törvényi minimumban történő meghatározását indokolják”.⁶⁸ A Kúria ennek helyt is adott. Megállapítható tehát, hogy a legfelső hazai bírói fórum is mérlegeli a terhelt szociális hátterét, még hozzá enyhítő körülményként értékelve azt.

⁶³ 56. BK vélemény II. rész (9) bekezdés

⁶⁴ 56. BK vélemény II. rész (9) bekezdés

⁶⁵ A Szarvasi Járásbíróság B.95/2013/262. számú ítélete

⁶⁶ A Gyulai Törvényszék Bf.261/2015/30. számú ítélete

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ A Kúria Bfv.1517/2014/9. számú ítélete

Találunk precedenst arra is, amikor a bíróság ugyan megállapítja a terhelt „ellehetetlenült” anyagi helyzetét, mégsem rendelkezik róla a büntetés kiszabásának indokolásában. Történt ez így a Zalaegerszegi Járásbíróság előtt folyó büntetőeljárás ítéletében⁶⁹ is. A többrendbeli csalás miatt eljárás alá vont személyt bűnösnek kimondó határozat indokolásában a bíróság többször is megállapítja a terhelt nehéz anyagi helyzetét, azonban sem enyhítő, sem pedig súlyosító körülményként nem értékeli ezt. Az ítélet indoklásában egy ponton a bíróság kijelenti, hogy a vádlott a jogtalanul szerzett vagyont a jelentős mértékű tartozásainak rendezésére, valamint megélhetésére kívánta felhasználni. Érdemes még hozzátenni, hogy a másodfokú bíróság is hasonlóan rendelkezett az említett körülményekről.⁷⁰ Megjegyzendő, hogy bár a tanulmány korábbi részében a csalásra nem hivatkoztam klasszikus „kékgalléros” bűncselekményként, azonban célom itt csupán az anyagi helyzet bíróság által történő minősítésének (vagy nem minősítése) vizsgálata volt.

VII. Összegzés

A megélhetési válság rengeteg országban okoz komoly problémákat. Az egyes kormányok eltérő módon próbálják ezt a problémát kezelni. Konstatálható az a tény, hogy a szegénység teljes mértékben nem számolható fel, legfeljebb csökkenthető. Ha pedig van jelentős mértékű szegénység, akkor lesz megélhetési bűnözés is. A „szükség nagy úr” közmondásunk jelentése személyes interpretációm szerint az, hogy az ember végső elkeseredésében hajlandó olyan magatartást tanúsítani, amelyet alapesetben nem csinálna.

A megélhetési bűnözés nem jogi, hanem társadalmi probléma elsősorban. Jogalkotási és jogalkalmazási téren a problémát nem lehet megoldani, hiszen a gyökerek nem a szabályozás hiányosságából keresendők. A szegénységet nem lehet megszüntetni egy jogszabály megalkotásával. Az államok legjobb lehetősége az elszegényedés visszaszorítása érdekében a szociális háló erősítése és a leszakadó társadalmi rétegek reintegrálása a társadalomba.⁷¹

A probléma részben kezelhető lenne az oktatásba való beavatkozással, annak fejlesztésével. A közoktatási rendszer ismert problémáinak kiküszöbölése csak az első lépés lenne a megfelelő irányba. A felsőoktatás terén hazánk egyre rosszabb mutatókkal rendelkezik. Közismert ugyanis, hogy egy diplomás szakember általában magasabb bérrel és jobb munkaerőpiaci lehetőségekkel

⁶⁹ A Zalaegerszegi Járásbíróság B.437/2015/91. számú ítélete

⁷⁰ A Zalaegerszegi Törvényszék Bf.55/2018/5. számú ítélete

⁷¹ Gál István László: A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kapcsolódási pontjai. Az új Btk. <https://ujbtk.hu/prof-dr-gal-istvan-laszlo-a-gazdasagpolitika-es-a-kriminalpolitika-kapcsolodasi-pontjai/> (2025. 12. 03.)

rendelkezik, mint egy kétkezi munkás. Ennek ellenére az Eurostat 2021-es adatai⁷² szerint az észak-magyarországi régió 20. (!) legkevésbé képzett régió az „öreg kontinensen”.⁷³

További gond a hátrányos helyzetből való „kitörés lehetősége”. Statisztikai adatok igazolják, hogy alacsonyabb a száma a hátrányosabb helyzetű térségekből érkezőknek, mint a jobb helyzetűekből.⁷⁴

Márpedig ha az „ördögi körből” való kilépés lehetősége nem biztosított, akkor nehéz egy országnak a megélhetés terén előre lépnie. Ha pedig nem lép előre, akkor a megélhetési bűnözés száma is magas marad.⁷⁵

A bűnüldöző szervek önmagukban nehezen tudnak megbirkózni a feladattal, gazdaságfejlesztő lépésekkel kell kezdeni. A megélhetési problémák csökkenésével arányosan csökken az ilyen célú bűnelkövetések száma is, mint ezt a tanulmány korábbi részében bemutattam.⁷⁶

Tanulmányomban áttekintettem a téma kriminológiai vonatkozásait, valamint a releváns bírói gyakorlatot, amely alapján megállapítható, hogy a bíróság mérlegelési jogkörét kimerítve, egészen különböző módon értékeli (vagy nem értékeli) a hátrányos anyagi helyzetben lévők bűnelkövetését.

⁷² Eurostat: *Persons aged 25-64 with tertiary educational attainment level by sex and NUTS 2 region* <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00109/default/table?lang=en> (2025. 11. 29.)

⁷³ Bucský Péter: Európa egyik legalacsonyabban képzett országává csúszik le Magyarország. Telex.hu <https://telex.hu/g7/penz/2022/10/21/europa-egyik-legalacsonyabban-kepzett-orzagava-csuszik-le-magyarorszag> (2025. 11. 21.)

⁷⁴ Polónyi István: A hátrányos helyzetű kistérségekben élő fiatalok felsőoktatásba kerülésének esélyei. Statisztikai szemle 96/10. sz. 14. o.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Vö. 9. jegyzet

Kis Rebeka

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagja

Észrevételek az élethez való jogról: az abortusz szabályozásának összehasonlító jogi elemzése

I. Bevezetés

Kevés olyan megosztó kérdés létezik társadalmunkban, mint a művi terhességmegszakítás (a továbbiakban: abortusz). Ennek számos oka van, hiszen a terhesség mesterséges úton történő megszakítása egyszerre érinti az emberi élethez, a döntési autonómiához, valamint az emberi méltósághoz (különös tekintettel a magzat életére) fűződő, alapvető emberi jogainkat.¹ Megjegyezném továbbá, hogy habár a témakör a jogtudományt és a politikai gondolkodást is erősen megosztja, nem lehet elmenni amellett, hogy jelen témakörben nem csupán jogi, vagy egy politikai eszméről van szó, hanem a társadalom erkölcsi és vallási alapértékei is hangsúlyos szerepet kapnak. Az abortuszról folytatott vita számos kérdést vet fel. Többek között a vita szorosan összefonódik azzal, hogy az ember önmagát és az élethez való viszonyát hol értelmezi: hol kezdődik az emberi élet? Ki rendelkezhet az emberi test felett? Az államnak lehet-e szerepe egy ilyen döntés meghozatalában? Ha igen, akkor ez a döntési jogköre meddig terjed? Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezekre a kérdésekre nincs univerzális válasz. Tanulmányomban nem kívánok állást foglalni az abortusz megengedhetőségéről, vagy tiltásáról, jelen dolgozatom célja egy összehasonlító elemzés elvégzése, amellyel képet kaphatunk a művi terhességmegszakítás hazai szabályozásáról összehasonlítva két, kevésbé megengedő európai jogrendszerrel

Meglátásom szerint az abortusz kérdésének szabályozása nem csupán világ-, hanem európai szinten sem egységes. Az abortuszhoz fűződő viszony rendkívül sokféle lehet még akár egy kontinensen belül is. Ha csak Európát vesszük példának, egyes országok kifejezetten liberális, míg mások igencsak szigorú megközelítést alkalmaznak. E sokszínűség nem csak a különböző jogrendszerekből, hanem a történeti, vallási és társadalmi hagyományok eltérő alakulásából fakad. Véleményem szerint a jelen összehasonlító elemzés segíthet bemutatni a szabályozásra jellemző, Európa szinten is megjelenő pluralizmust.

Figyelemmel arra, hogy a kérdéskör nem csupán jogi elemeket ölel fel, szükségesnek vélem tanulmányomban a történeti előzményeket is bemutatni, hogy megérthessük a jelen jogi és politikai gondolkodásának előzményeit. Ezt követően szeretném bemutatni a hazai jogi szabályozást; majd

¹ Nagy Beáta Magda: A terhességmegszakítás jogi szabályozása és az abortuszstigma. Fundamentum 2023/4. sz. 47. o.

nemzetközi kitekintésként két másik európai uniós tagállam, Málta és Lengyelország helyzetét. Célom, hogy rávilágítsak azokra a közös pontokra, vagy adott esetben eltérésekre, amelyek nem csak a jogrendszerek különbözőségéből, hanem a mögöttük húzódó társadalmi és etikai felfogásokból is fakadnak.

II. Történeti kitekintés

A művi terhességmegszakítás hosszú múltra tekint vissza. Azonban érdemes kiemelni, hogy az antik világ abortuszhoz való hozzáállása nem esik olyan távol jelen világunktól. Akárcsak napjainkban, az ókorban is három álláspont létezett.

Hippokratész² – a kor legkiválóbb orvosa –akként vélekedett, hogy a mesterséges terhességmegszakítás bectelen annak okán, hogy a magzat halála erőszakkal következik be. Egyetlen esetben tartotta elfogadhatónak az abortuszt: ha a magzat édesanyjának életét veszélyezteti a terhesség bármilyen okból. Ez lehet akár az, hogy a magzat már eleve halott, vagy hogy az anya egészségügyi okokból képtelen kihordani a magzatot.

Az ókori görög filozófus, Platón³ teljesen másként közelíti meg az abortuszt, mint Hippokratész. Platón szerint a terhességmegszakítás egy természetes folyamat bizonyos esetekben. Így kihangsúlyozta például azt, hogy ha egy férfi nőrokonával (anyjával, unokájával, vagy gyermekével) folytat szexuális kapcsolatot, amely eredményeként megfogant a magzat, a gyermeket nem szabad megszülnie az édesanyjának.⁴

„...hogy a férfiak szabadon azokkal keljenek egybe, akivel akarnak, csak leányukkal, anyjukkal, leányaik leányával és az anyjuknál korosabb nőkkel ne; a nők is szabadon, csak fiukkal, apjukkal és ezek őseivel és leszármazottaival ne, és mindenkor a lelkükre kötjük, hogyha tilalom ellenére mégis így foganna magzat, azt ne hagyják világra jönni.....”⁵

Meglátásom szerint Platón álláspontja sokkal megengedőbb Hippokratésznál, hiszen nem beszél az abortusz erőszakos, veszélyes mivoltáról, sőt, az idézett forrásszöveg alapján bizonyos esetekben egyfajta kötelezettségként tekint rá.

Platón abortuszfelfogásához hasonlóan közelíti meg a kérdéskört Arisztotelész⁶ is. A görög filozófus Politika című művében a „korcsszülöttek” kifejezést használja.

² Kr. e. 460-Kr. e. 377.

³ Kr. e. 427-Kr. e. 347.

⁴ Gradwohl Edina: Az abortusz megítélése az antik világban. Művelődés- Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat 2015/11. (6. évf.) 3. o.

⁵ Platón: Az Állam. <https://mek.oszk.hu/03600/03629/03629.pdf> (2025.11.06.) 126. o.

⁶ Kr.e.384-Kr.e.322

„Az újszülöttek kiteréséről vagy fölneveléséről pedig úgy intézkedjék a törvény, hogy semmiféle korcsszülöttet nem szabad fölnevelni....ha pedig valahol ennek ellenére mégis fogamzik gyermek: mielőtt érzés és élet kél benne, el kell hajtani a magzatot; hogy ez megengedhető-e vagy nem, csak az döntheti el, van-e a magzatban érzés és élet...”⁷

Arisztotelész álláspontja szerint, a „korcsszülött” gyermek kitétele, elhagyása morálisan megengedhető volt. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ezek csupán morális kötelezettségek, a korabeli törvények nem rendelkeztek ilyenről. Az abortusz kérdésével kapcsolatos álláspontját is expressis verbis kifejti: ha megfogant a „korcsszülött” gyermek, de még nem mozog („élet kél benne”), az abortusz szintén kötelesség. Az abortuszt attól teszi függővé, hogy a gyermek él-e, mozog-e, vagy sem.⁸ Meglátásom szerint ez a megkülönböztetés elég problémás, hiszen napjainkban sem sikerült egy egységes szemléletmódot kialakítani arra vonatkozóan, hogy mikortól számítjuk az emberélet kezdetét.

A korai keresztény filozófusok és írók az előbbiekkal szemben abszolút elutasító álláspontot képviseltek. Úgy gondolták, hogy a fogantatás pillanatában már van szó emberi életről, amelynek kioltása bűn, ezáltal tilos.⁹ A Kr. u. 1-2. századi Római Birodalomban a jogalkotó az orvosokra váró, abortusz esetén alkalmazandó, meglehetősen szigorú szankciókat Iuvenalis¹⁰ nézeteire alapította, aki a magzatokat „*homines in ventre*”-nek nevezte, akiket elpusztítani bűn.¹¹

Az ókorban törvényi szinten azonban az abortusz szabályozása, tiltása nem jelent meg egészen Caracalla¹² koráig. Azonban tévedés azt gondolni, hogy az ezt követő törvényi szabályozások kifejezetten a magzat védelmére irányultak. Az abortusz kizárólag abban az esetben volt tiltott, ha az a gyermek édesapja beleegyezése vagy akarata ellenére történt. Tehát a bűncselekmény nem a gyermek életének kioltása, hanem az apa szülői jogainak korlátozása volt. Ez a szemléletmód tükröződik vissza Iustinianus¹³ törvénykönyvében is.¹⁴ A magzatukat férjük beleegyezése nélkül elhajtó nők büntetése száműzetés volt, amelyet valamely provinciában kellett tölteniük.

A fentiek alapján elmondható, hogy az abortusz kérdésének megítélése már az ókorban is rendkívül szerteágazó volt. Látható, hogy a korabeli filozófusok, írók, orvosok felvetették ugyan, hogy a magzat megölése bűn bizonyos esetekben, azonban a törvényi szabályozás csak sokkal később alakult ki. Sőt, ezek a törvények sem a magzat érdekeit, védelmét tartották szem előtt,

⁷ Arisztotelész: Politika. <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.pdf> (2025.11.06.)

⁸ Gradwohl: i. m. 4. o.

⁹ Gradwohl: i. m. 4. o.

¹⁰ Kr. u. 50/60-130.

¹¹ D. Horváth Vanessza-Móczy Korina: Az orvos jogállása az ókori Rómában. In: Kappel Gergely-Kis Kelemen Bence-Pozsárkó András (szerk.) Az egészségügy és a jog kapcsolata. Pécs, 2020. 37-38. o.

¹² Kr. u. 188-217.

¹³ Kr. u. 483-565.

¹⁴ D. 47, 11, 4.

hanem csupán az édesapa beleegyezése, tudomása nélküli abortuszt tiltották. Összegezve, a magzat életét a korabeli törvények nem védték.¹⁵

II.1. A magyar szabályozás történeti előzményei

Figyelemmel arra, hogy a dolgozatomban szeretném bemutatni a művi terhességmegszakításra vonatkozó magyar szabályozást, úgy gondolom, hogy érdemes előbb megvizsgálni a szabályozás létrejöttének történeti háttérét is, elsősorban büntetőjogi aspektusból (arra tekintettel, hogy a korabeli törvények a büntetőjog eszközrendszerét alkalmazták).

A vizsgálat kiindulópontja Werbőczy István Hármaskönyve (ismertebb nevén: Tripartitum), amely a középkori magyar joganyagot összefoglalva évszázadokig meghatározta hazánk joganyagát. A Hármaskönyv a magzat védelme mellett szólt, főbenjáró bűnként kezelte a művi magzatelhajtást: „Mindazáltal tudnunk kell, hogy az asszonyok és nők ellen is abban az esetben, ha közülök valamelyik a férjét vagy szülőjét avagy saját magzatait gonoszul megöli vagy megöleti (mivelhogy ez bűtlenség vétkének számába esik) épen mint a férfiak ellen, főbenjáró ítéletet kell hozni és kimondani.”¹⁶ Önmagában az előbb hivatkozott szakasz nem feltétlenül jelenti az abortusz tilalmát, ehhez érdemes megvizsgálni a szokásjoggyűjtemény további rendelkezéseit is. A második rész 62. cím 2. §-a így fogalmaz: „...Fogamzottaknak hívjuk a férj és feleség törvényes elhalásából az anya méhében nemzetteteket, a kik azonban még meg nem születtek. Ezeknek természetük mivoltához képest a fogamzás idejétől, - a mit a szülés mutat ki - a megszületett és élő fiakkal egyenlő joguk van.”¹⁷ Ez alapján egyértelmű, hogy a magzatra a korabeli jog, mint egy létező, élő, jogokkal felruházott személyre tekint, akinek a megölése esetén az édesanya ellen főbenjáró ítéletet kell hozni.¹⁸

A magyar jogtudomány első büntetőjogi kódexe, a Csemegi-kódex, azaz az 1878. évi. V. törvénycikk a XVIII. fejezetben szabályozta a magzatelhajtást. A bűncselekményt elkövető nőkre házasságon kívül született gyermek esetén két, ellenkező esetben három év börtön várt.¹⁹ Jól látható tehát, hogy a magyar jog még a Csemegi-kódex időszakában, azaz a 19. században is az abortusz abszolút tilalma mellett foglalt állást. Ennek ellenére azonban a gyakorlatban előfordultak olyan esetek, amikor az anya élete csak a gyermek megölése folytán volt megmenthető. Ehhez az esethez kapcsolódik a magyar abortusztilalom „korlátozása” is, hiszen az 1843. évi büntetőtörvény javaslat 138. §-a kivételt fogalmazott meg az általános tilalom alól: „Midőn valaki mint orvos, sebész vagy szülész,

¹⁵ Gradwohl: i. m. 8-10. o.

¹⁶ Tripartitum, második rész 43. cím: A főbenjáró ítélet miben különbözik a fejeváltság ítéletétől? 5. §.

¹⁷ Tripartitum, második rész 62. cím: Miképen örökölnek az apának elítélése előtt és után született fiai az apai fekvő jóságokban? 2. §.

¹⁸ Csebes András: Vázlat az abortuszok magyarországi szabályozásának történeti alakulásához. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Tomus 26. 2023/2. 112-114. o.

¹⁹ 1878. évi V. törvénycikk. 285. §.

az orvosi szabályok által meghatározott körülmények között valamely gyermeket azért, hogy az anyának veszélyben forró életét megmenthesse, az anya méhében megöl.”

A 20. század első felében a Csemegi-kódex által is elismert abortusztilalom megmaradt, azonban a II. világháború utáni események, így az országon is átvonuló vörös hadsereg által elkövetett tömeges nemi erőszak hullám miatt indokolt volt a tilalom felfüggesztése. Az abortusz liberalizálására a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1047/1956. (VI.3.) számú határozatával került sor, amely akként rendelkezett, hogy a terhességmegszakítást engedélyhez kell kötni és meghatározta, hogy hol hajtható végre, milyen módon. Azonban nem bűncselekményként szabályozta az abortuszt. Ez volt az a pont a magyar történelemben, amikor elsőként feloldásra került az abszolút abortusz tilalom.²⁰

III. Hatályos magyar szabályozás

A 2012. január 1. napján hatályba lépett Alaptörvényünk szerint: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”²¹ Ez a rendelkezés az állam életvédelmi feladatát határozza meg, amelybe beletartozik a magzat is fogantatástól kezdve. Jelenleg Magyarországon az abortusz nem tiltott, azonban annak elvégzése jogi keretek közé van szorítva. A jogi háttér a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény, valamint a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény végrehajtásáról szóló 32/1992. (XII.23.) NM rendelet (a továbbiakban: 32/1992. (XII.23.) NM rendelet) biztosítják.

Jelenleg Magyarországon az abortusz kizárólag jogszabályban meghatározott időkereten belül végezhető, amely főszabály szerint a terhesség 12. hetéig engedélyezett az alábbi esetekben: ha az állapotos nő egészsége súlyosan veszélyeztetett és ez indokolja a terhességmegszakítást (ebben az esetben két szakorvos megegyező szakvéleménye szükséges az eljárás lefolytatásához), ha orvosilag valószínűsíthető, hogy a magzatnál súlyos fogyatékosság, vagy egy károsodás áll fenn (ebben az esetben szintén két szakorvos megegyező szakvéleménye szükséges, akik a genetikai tanácsadó, a prénatális diagnosztikai központ, illetve az illetékes országos intézet által kijelölt szülészeti-nőgyógyászati osztály orvosai közül kerülnek ki). A terhesség megszakítása szintén lehetséges a 12. hétig, ha az állapotos nő bűncselekmény áldozata lett, és a terhesség a bűncselekmény következménye (ebben az esetben az abortusz elvégzéséhez be kell mutatni a Családvédelmi Szolgálat részére a nyomozóhatóság által kiállított igazolást, amely a bűncselekmény megtörténtét, vagy annak megalapozott gyanúját igazolja. A főszabály alá tartozik még a terhesség megszakítása

²⁰ Csehes: i. m. 120-122. o.

²¹ Magyarország Alaptörvénye II. cikk.

az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén is. A törvény úgy fogalmaz, hogy „*Súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz.*”²²

A terhességmegszakítás feltétele ebben az esetben az, hogy az érintett a Családvédelmi Szolgálatnál két alkalommal kötelező tanácsadáson vesz részt, amelyek között legalább 3 nap várakozási idő telik el. A 12. hét után az előbbi esetekben nem lehetséges a terhességmegszakítás. A törvény azonban tesz kivételt e főszabály alól: bizonyos esetekben a terhesség a 18. hétig is megszakítható, például ha az érintett nő cselekvőképtelen, vagy korlátozottan cselekvőképese, illetve, ha a terhesség észlelése önhibáján kívül maradt el. A 20. hétig, illetve, ha az eljárás elhúzódik a 24. hétig, engedélyezett az abortusz abban az esetben, ha a magzat genetikai, vagy teratológiai rendellenességének valószínűsége legalább 50%. Kivételes esetben az abortusz bármely időpontban elvégezhető, amennyiben az anya élete veszélybe kerül.²³

A büntetőjogi szabályozás hazánkban is jelen van, hiszen az engedély nélküli terhességmegszakítás bűncselekménynek minősül, amelyet a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény szankcionál az alábbiak szerint: „*Aki más magzatát elhajtja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a magzatelhajtást üzletszerűen, az állapotos nő beleegyezése nélkül vagy súlyos testi sérülést vagy életveszélyt okozva követik el. A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a magzatelhajtás az állapotos nő halálát okozza. Az a nő, aki magzatát elhajtja vagy elhajtatja, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”²⁴

Hazánkban terhességmegszakítás esetén nincs szükség arra, hogy az érintett kifejezetten megindokolja, hogy miért kívánja megszakítani a terhességet, azonban két kötelező tanácsadáson kell részt vennie, amelyek közül az első a gyermek megtartására irányul.²⁵ A kötelező tanácsadáson túl, 2022. szeptember 15. napjától kezdve a terhességet megszakítani kívánó nőknek be kell mutatnia egy olyan orvosi leletet, amely rögzíti, hogy az állapotos nő számára az egészségügyi szolgáltató az életfunkciók működésére utaló tényezőt (így a szívhangot például) egyértelműen azonosítható módon bemutatta.²⁶ A „szívhangrendelet” (29/2022. (IX. 12.) BM rendelet) hatályba lépése vegyes reakciókat váltott ki a társadalomból. Habár a jogalkotó nem vezetett be ezzel abortusztilalmat, vagy korlátozta az abortuszhoz való hozzáférést, kétségtelen, hogy az eljárást

²² A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 5. § (2).

²³ A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 6-7. §

²⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 163. § (1)-(4).

²⁵ *Grebelyné Kiss Evelin*: Az abortusz törvényi szabályozása és megítélése napjainkban. Valóság 2018 május LXI. évfolyam/5. szám 1-3. o.

²⁶ A szívhang meghallgatásához kötik az abortusz elvégzését. <https://hu.euronews.com/2022/09/13/a-szivhang-meghallgatashoz-kotik-az-abortionusz-elvegzeset> (2025.11.07.)

bonyolította, ezzel is hozzájárulva – közvetett módon – a terhességmegszakítások számának csökkenéséhez.²⁷

Megállapítható, hogy egyébként sem a magyar, sem pedig az európai uniós jogi gyakorlat nem ismeri el az abortuszhoz való jogot, mint önálló alapjogot, azonban mindkettő elismeri a nők magánélethez való jogát, önrendelkezési szabadságát, továbbá azt, hogy az abortusz jogi szabályozása szükségszerűen beavatkozást jelent e jogok gyakorlásába. Az európai alapjogi minimumot a nők reprodukciós jogainak – és ezen keresztül az abortuszhoz való hozzáférés lehetőségének – biztosítása jelöli ki.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) alapján kialakított bírósági gyakorlat szerint az abortuszhoz való hozzáférés korlátozása az Egyezmény 8. cikkében rögzített, magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog körébe tartozik. Ezt az indokolja, hogy ugyan a 8. cikk nem értelmezhető akként, hogy kifejezetten garantálja az abortuszhoz való jogot, annak teljes tilalma sértheti a magánélet tiszteletben tartásához való jogot, ezáltal az Egyezmény 8. cikkének védelmi körébe esik.²⁸ Meglátásom szerint a magyar abortuszszabályozás a magzati élet védelmét helyezi középpontba (ez az Alaptörvény II. cikkéből is kiderülhet), ugyanakkor meghatározott körülmények és feltételek fennállása esetén lehetőséget biztosít a terhesség megszakítására. Amint azt a fentiekben is kifejtettem, a terhesség megszakítása főszabály szerint a 12. hétig engedélyezett, kivételes esetekben – például ha a nő egészsége súlyosan veszélybe kerül, a magzatnál súlyos egészségügyi rendellenesség áll fenn, vagy ha a terhesség bűncselekmény következménye – a beavatkozás későbbi időpontban is elvégezhető. Összegezve véleményem szerint a jogalkotó így próbál egyensúlyt teremteni a magzati élet védelme és az ember önrendelkezési jogának biztosítása között. A szabályozásra tehát semmiképpen sem lehet azt mondani, hogy tiltó, hanem inkább akként jellemezném, hogy a magyar szabályozás egyfajta feltételekhez kötött, köztes megoldást képvisel a magzat és az édesanya jogainak és érdekeinek védelme között.

IV. Nemzetközi kitekintés

A fentiekben láthattuk, hogy a magyar szabályozás a megengedőbbek közé tartozik, azonban ez nincs minden európai államban így. Jelen fejezetben szeretném két, konzervatívabb szemléletű állam abortuszpolitikáját bemutatni, Lengyelországot és Máltát.

IV.1. Lengyelország

²⁷ Tóth Boglárka: Az abortusz és különösen a 2022-ben bevezetett abortusz rendelet egyes alkotmányos kérdései. KRE_DIT 2025/1. <https://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/toth-boglarka-az-abortusz-es-kulonosen-a-2022-ben-bevezetett-abortusz-rendelet-egyes-alkotmanyos-kerdesei/> (2025.11.07.)

²⁸ Somody Bernadette - Vissy Beatrix: Alapjogi szempontok az abortuszszabályozás változásához. Jogtudományi Közlöny 2023/9., 377-386. o.

Lengyelországban a művi terhességmegszakításra vonatkozó, második háború előtti szabályozás kifejezetten liberálisnak számított a kor Európájában, hiszen engedélyezte az abortuszt orvosi okokra hivatkozva, továbbá akkor is, ha a terhesség bűncselekmény következménye volt. Az első korlátozást 1950-ben vezették be az Orvosi Szakmáról szóló törvénnyel,²⁹ amely az abortuszt megelőzően dokumentációs kötelezettségeket írt elő. A szabályozás azonban ennek ellenére is megengedő volt, figyelemmel arra, hogy az 1956-ban bevezetett új jogi keretrendszer továbbra is engedélyezte az abortuszt a korábban kifejtett okok alapján, továbbá új indokként törvénybe foglalták az állapotos nő „nehéz életkörülményeit” is – idővel aztán a „nehéz életkörülmények” igazolásának követelménye is megszűnt, és gyakorlatilag bárki részére elérhetővé vált az abortusz (a törvény 1993-ig volt hatályban). Az előzmények ismeretében felmerülhet a kérdés, hogy a gyakorlatilag teljesen megengedő szabályozás mikor és miért vált Európa egyik legszigorúbb szabályozásává. Itt kell megemlítenem a posztkommunista időszakot, hiszen ebben az időszakban Lengyelország – akárcsak a legtöbb posztkommunista állam – még nem rendelkezett új, demokratikus alkotmánnyal, amely szabályozta volna a terhességmegszakítás kérdését. A társadalomban széles körben vélték úgy, hogy az abortusz kérdésének rendezése előrejelzi majd az ország világnézetét és identitását.

Végül 1993. január 7. napján fogadták el az abortuszt szabályozó jogszabályt, amely máig is hatályban van: a Családtervezésről, az Emberi Magzat Védelméről és a Terhességmegszakítás Megengedhetőségének Feltételeiről szóló törvényt. A szabályozás rendkívül megosztó volt a lengyel politikai életben. A baloldali pártok azért bírálták, mert a törvényt a Katolikus Egyház világnézetének elismeréseként értelmezték, míg az egyházhoz közel álló erők csak félmegoldásként tekintettek rá. Az „abortuszkompromisszum”-ként is emlegetett törvény hatályba lépése széleskörű társadalmi vitát váltott ki. A törvény alapján a terhesség megszakítása az életkörülményekre hivatkozva nem volt lehetséges. A korábbi, háború előtti esetkörök – így a nő életének vagy egészségének veszélyeztetettsége, illetve a bűncselekményből következő terhesség mellé egy új kategória is bekerül: a magzat „súlyos és visszafordíthatatlan” rendellenessége. Az „abortuszkompromisszum” módosítására később 1997-ben is sor került, kizárták az abortusz lehetőségét minden olyan esetben, amikor nem áll fenn életveszély (azaz az anya élete nem volt veszélyeztetve), bűncselekményből eredő terhesség vagy súlyos magzati rendellenesség. A törvény gyakorlati érvényesítése azonban nem volt problémamentes: a jogszerű abortuszhoz is nehéz volt a hozzáférés a hosszadalmas eljárások miatt.

²⁹ Act on the Medical Profession.

Mindezek ellenére a törvény továbbra is hatályban maradt.³⁰ Az abortusztörvény szigorítására 2020-ban került sor, amikor a lengyel alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősítette a művi terhességmegszakítást károsodott vagy fogyatékos embriók esetében. Ez azt jelenti, hogy a lengyel nők kizárólag akkor kérhetik a terhességmegszakítást, ha nemi erőszak áldozataként a terhesség a bűncselekmény következménye, vagy vérfertőző kapcsolat eredményeként alakult ki a terhesség, vagy ha az édesanya életét vagy egészségét súlyosan veszélyezteti a terhesség.³¹

Múlt évben az ENSZ nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolásával foglalkozó bizottsága (CEDAW) arra a következtetésre jutott, hogy az abortuszhoz való hozzájutásban való segítségnyújtás kriminalizálása, a szűk körű rendelkezésre álló indokok és a szolgáltatások hozzáférhetőségének ellehetetlenülése miatt Lengyelországban a nők többsége számára a nincs lehetőség a biztonságos és legális abortuszhoz való hozzáféréshez.³²

IV.2. Málta

Az Európai Unió tagállamai közül Málta szabályozza a legszigorúbban a művi terhességmegszakítást. A 2023-as reform előtt Málta volt egyetlen olyan ország az unióban, ahol az abortusz minden esetben tiltott volt, azaz nem volt kivétel a magzat betegsége, nemi erőszak, vérfertőzés vagy az anya életét fenyegető veszély esetén. A jogszabályok felelőssé tették nem csupán az anyát, aki elveteti gyermekét, hanem azt is, aki ebben segítséget nyújt. Aki abortuszt hajt végre, vagy abban közreműködik, 18 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Az orvosok és egészségügyi dolgozók, akik abortuszt végeznek, akár négy évig terjedő börtönbüntetést is kaphatnak, illetve örökre eltilthatják őket a foglalkozás gyakorlásától.

Az abortuszt tiltó törvények az 1850-es évekre vezethetőek vissza, azt a szemléletet tükrözik. Ez éles ellentétben áll a legtöbb európai ország gyakorlatával, így például hazánkkal is, ahol az abortusz a terhesség első 12 hetében engedélyezett.³³ A máltai Büntető Törvénykönyv 241. cikk (1)-(2) bekezdése kimondja, hogy *„Aki bármilyen étel, ital, gyógyszer, erőszak vagy bármely más mód alkalmazásával bármely terhes nőnél vetélést idéz elő – akár a nő beleegyezésével, akár anélkül –, 18 hónaptól 3 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ugyanez a büntetés jár annak a nőnek is, aki saját magzatát elveteti,*

³⁰ Abortion Law and Human Rights in Poland: The Closing of the Jurisprudential Horizon <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9079218/> (2025.11.08.)

³¹ Alkotmányellenessé nyilvánították a beteg magzatok abortuszát Lengyelországban https://hvg.hu/vilag/20201022_Alkotmanyellenes lett_a_fogyatekos_magzat_abortusza_Lengyelorszagban (2025.11.08.)

³² Poland violated women's rights by unduly restricting access to abortion, UN committee finds <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/08/poland-violated-womens-rights-unduly-restricting-access-abortion-un> (2025.11.08.)

³³ Malta's Abortion Law <https://www.doctorsforchoice.mt/abortion-law> (2025.11.08.)

vagy beleegyeznek olyan eszközök alkalmazásába, amelyek a vetélést előidéznek.” Ezek a jogszabályok már a 19. század óta hatályban vannak. 2023 júniusában azonban – első alkalommal Málta történelmében – a parlament elfogadott egy új törvényt, amely az abortusztilalom alól két kivételt vezetett be: nem bűncselekmény az abortusz, ha a terhesség megszakítása vagy a magzat károsodása olyan orvosi beavatkozás következménye, amelyet a terhes nő életének megmentése vagy egészségének védelme érdekében hajtanak végre, amikor az orvosi komplikáció közvetlen életveszélyt vagy súlyos, halálhoz vezető egészségi kockázatot jelent.³⁴

V. Összegzés

Meglátásom szerint az általam vizsgált három jogszabályrendszer közül hazánkban a legmegengedőbb az abortuszt érintő szabályozás. Arra a kérdésre, hogy ez helyes-e, nem lehet univerzális választ adni. Egy azonban biztos: abortusz mindig volt és lesz is a tilalom ellenére. Erre Málta nagyon jó példa, hiszen ugyan az országban a terhességmegszakítás illegális, ez nem akadályozza meg a nőket abban, hogy külföldre utazzanak és ott vegyenek igénybe orvosi ellátást. A statisztikák azt mutatják, hogy az abortusz aránya hasonló azokban az országokban, ahol az eljárás szigorúan korlátozott, mint azokban, ahol széles körben legális.³⁵ Mindez rávilágít arra, hogy önmagában a szigorú jogi szabályozás nem feltétlenül alkalmas az abortusz visszaszorítására, legfeljebb a biztonságos, steril terhességmegszakítás lehetőségétől fosztja meg az érintetteket. A probléma gyökerét sokkal inkább társadalmi vagy gazdasági tényezőkben kell keresni.

³⁴ Abortion and methods of reproductive planning: the views of Malta's medical doctor cohort <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7888034/> (2025.11.08.)

³⁵ Malta's Abortion Law <https://www.doctorsforchoice.mt/abortion-law> (2025.11.09.)

Kovács Virág

joghallgató (PTE-ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagja

Állatkárok és felelősség a római jogban¹

Az actio de pauperie

I. Bevezetés

Az állatvédelem és az állatokkal kapcsolatos szabályok egyre hangsúlyosabb szerepet töltenek be nem csak a köz-, hanem a tudományos életben is, ennek kapcsán a jogi ismeretek szerepe pedig kiemelkedő. Az állatok magánjogi státuszának, dologi helyzetének kérdésével foglalkozó szakirodalom széleskörű, szinte mindegyikben megállapítást nyer a téma hangsúlyos római jogi hagyománya.

A cikk célja, hogy betekintést nyújtson a római jog állatokkal kapcsolatos magánjogi rendelkezéseibe, bemutassa az antik szabályozás sajátos (dologi) osztályozását, valamint az ismert állatkárokból eredő kötelek közül az *actio de pauperie*t mint az ókori Rómában az állatok károkozása esetén rendelkezésre álló keresetet.

II. Az állat mint dolog

Az állat mint jogi tárgy polgári jogi kezelésének kialakulása visszanyúl egészen a római jogig,² az állatokkal kapcsolatos antik alapok pedig a mai napig meghatározzák a fejlett országok jogi állatfelfogását.³

Gai. D. 1, 5, 1.

„Omne ius quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones.”

¹ A cikk a Kulturális és Innovációs Minisztérium (Ministry of Culture and Innovation) Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programja (EKÖP – University Research Scholarship Programme) keretében a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból (National Research, Development and Innovation Fund) valósult meg.

² Héri Anikó: A hazai állatvédelmi jog az új Polgári Törvénykönyv tükrében. EPA Jogi Tanulmányok 2014. 17/1. sz. 21-28. o. 24. o. https://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_021-028.pdf (2025. 10. 06.) idézi: D. Horváth Vanessza: Az állatvédelem történeti előképei. Scriptura 2021/1. sz. 6-24. o. 9. o. https://onszak.pte.hu/userfiles/cikk/159/scriptura21i_d_horvath.pdf (2025. 10. 06.)

³ Földi András, Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Budapest, Novissima Kiadó 2022. 279. o. idézi: Vetter Szilvia: Állatvédelmi jog. L'Harmattan Kiadó, BUDAPEST 2024. 2024. 33. o.

Már a kezdetektől a „személy” mint fogalom minden olyan entitást magába foglalt, aki jogokkal rendelkezett, a „dolog” fogalmi körébe pedig beletartozott minden (és mindenki), ami az adott személy tárgyaként (dolgaként) vagy jogaként volt számontartva. Gaius volt az első, aki felosztotta a római jogot személyekre, dolgokra és cselekvésekre. Azok, akikről úgy tartották, hogy nem rendelkeznek szabad akarattal – így a nők, gyermekek, rabszolgák, vagy az állatok – a dolgok kategóriájába estek.⁴

A római szabályozás alapján az állatok tehát dolgok, mégpedig emberi jog alá tartozó dolgok (*res humani juris*),⁵ mozgó dolgok (*res se moventes*), illetve az ingó dolgok kategóriájába is tartoztak (*res mobiles*).⁶ Az emberek szerint értékesnek, munkában hasznosíthatónak tartott állatokat, az Itáliában honos igavonó és teherhordó állatokat (*quadrupes, que dorso collove domantur*) *res mancipi*nek nevezték, amelynek tulajdonátruházására ünnepélyes aktussal, *mancipatio*val vagy *in iure cessio*val kerülhetett sor (Ulp. 19, 1).⁷ A vadon élő állatok *res nec mancipi* voltak, az átruházásukhoz a *traditio* elegendő volt, továbbá *res nullius*nak (Gaius 2, 9) tekintették őket, azaz nem álltak senki tulajdonában. Azok pedig, akiket gazdáik elűzték vagy elhagytak a *res derelicta* kategóriájába estek.⁸

II. 1. Az állatok osztályozása

A római jogforrások az állatokat többféleképpen csoportosították, mégpedig két fő kritérium, szempont szerint: az állatok természete, illetve (gazdasági) hasznosíthatósága alapján. Az állatok természete szerint különbséget tettek a vadállatok (*ferae, bestiae, ferae bestiae*) és a háziállatok – egyébként számos – csoportja között. A két kategória között helyezkedtek el azok az állatok, amelyek a természetük szerint vadnak minősültek, azonban az emberek hasznára voltak, például teherhordásban: ilyennek tartották az elefántokat és a tevéket.⁹

Vadállatnak minősült az az állat, amely a természete szerint vagy veleszületett tulajdonsága szerint „vad”, és általánosságban nem rendelkezik gazdával (egyébként, ha mégis, akkor az állat által elkövetett károkért a gazda tartozott felelősséggel). A háziállatok ezzel szemben rendszerint „gazdások”, valamint az ide tartozó egyedek alapvetően nem mutattak ún. „vadságot”, *feritast*. Bizonyos esetekben ez is előfordulhatott, gondolhatunk itt például a megbokrosodott lóra vagy az

⁴ Steven M. Wise: The legal thinghood of nonhuman animals. Boston College Environmental Affairs Law Review, 23/3. sz. 1996. 493. o. <https://lira.bc.edu/work/sc/1cb76efd-798e-4685-8ad2-fdd25a81e04a> (2025. 10. 08.)

⁵ Julesz Máté: Állatok okozta károk és zavargások. Jogelméleti Szemle 2011/2. sz.

https://epa.oszk.hu/05200/05288/00046/pdf/EPA05288_jogelméleti_szemle_2011_2_08.pdf (2025. 10. 06.), idézi: D. Horváth: i. m. 10. o.

⁶ Földi, Hamza: i. m. 279. o., idézi: Vetter: i. m. 33. o.

⁷ Benedek Ferenc, Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó 2021. 170. o., idézi: D. Horváth: i. m. 10. o.

⁸ Földi, Hamza: i. m. 278. o., idézi: Vetter: i. m. 33. o.

⁹ Milena Polojac: Actio de pauperie: anthropomorphism and rationalism. Sabinet African Journals. 2012. 121. o. <https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/EJC130304> (2025. 10. 23.)

öklelő bikára. Az a háziállat, amelynél jelentkezett *feritas*, a római jog alapján *contra naturam*, azaz a természetével ellentétes módon viselkedett. Mindezek ellenére azonban továbbra is háziállatnak minősült, nem vált vaddá.¹⁰ Polojac kiemeli, hogy bizonyos jogi, illetve egyéb irodalmi forrásokból arra következtethetünk, hogy a római jog nem kötelezte el magát a nézet mellett, hogy egy faj egyedei csak vadnak vagy háziasítottak minősíthetők. Ilyen állatfajnak tartja a galambokat és egyéb szárnyasokat vagy a méheket.¹¹

Az állatok osztályozása fontos, hiszen hangsúlyos következménye, kihatása van jogi szempontból. A korábban említett *res Mancipi* és *res nec Mancipi* szerinti csoportosítás alapját ez képezi, valamint az *occupatio* útján történő tulajdonszerzést is befolyásolja, továbbá a *damnum iniuria datum* tekintetében bizonyos állatok a jog védelmét élvezik.¹² A *lex Aquilia* törvényére vonatkozó forrásrészlet (világosabban, és egyértelműbben) tartalmazza az állatok római jog szerinti felosztását.

Gai. Inst. 3, 217.

„Itaque si quis servum vel eam quadrupedem quae pecudum numero est vulneraverit, sive eam quadrupedem quae pecudum numero non est, veluti canem, aut feram bestiam, veluti ursum leonem, vulneraverit vel occiderit, hoc capite actio constituitur.”

Gaius három kategóriát jelölt meg, amelyből az első a *quadrupes pecudes*, ezt követi a *quadrupes quae pecudum numero non sunt veluti canes*,¹³ valamint a *ferae bestiae*.¹⁴

Abból a szempontból is nagy jelentőséget tulajdoníthatunk az elhatárolás kérdésének, hogy az állatkárokból eredő kötelmek, valamint a lehetséges keresetek a római jogban elváltak aszerint, hogy vadállat (vadon élő, veszélyes) vagy háziállat okozta-e a kárt.

III. Felelősség az állatok károkozásáért – az *actio de papuperie*¹⁵

A római jogban nem létezett általános szabály az állattartóknak a tulajdonukban álló állatok által okozott károkért viselt felelősségére, az ide vonatkozó tényállások egy része azonban már az archaikus jogban is rögzítést nyert.¹⁶ Az azonban teljesen közömbös volt, hogy az állat

¹⁰ D. I. C. Ashton-Cross: Liability in Roman Law for Damage Caused by Animals=The Cambridge Law Journal 11/3. sz. 1953. 395-403. o. 395. o. <https://www.jstor.org/stable/4504151?seq=1> (2025. 10. 15.)

¹¹ Polojac: i. m. 122. o. A szerző által idézett források pl.: D. 41. 1. 5. 2-6., Varro 3. 7. 1-2.

¹² Polojac: i. m. 122-123. o.

¹³ Olyan négylábú állatok, amelyek nem tartoznak az előbbi (*pecora*) kategóriába, pl.: a kutyák.

Gaius Institutiones. The Latin Library. Angolról fordította: jelen cikk szerzője. <https://thelatinlibrary.com/law/gaius3.html> (2025. 10. 25.).

¹⁴ Ld.: Polojac: i. m. 2012. 123. o.

¹⁵ A témában ld.: Milena Polojac: Actio de pauperie and Liability for Damage Caused by Animals in Roman Law. Belgrád 2003., Hans Ankum.: Actio de pauperie et actio legis Aquiliae. Studi Sanfilippo, II. Milano, 1982. 13-59. o., Barry Nicholas: Liability for Animals in Roman Law. Acta Juridica, 1958. 185-190. o., Ubaldo Robbe: L'Actio de pauperie. Rivista italiana per le scienze giuridiche, N.S. VII. 1932. 327-384. o.

¹⁶ Földi, Hamza: i. m. 584. o.

tulajdonosának akaratából, vagy anélkül okozta a kárt. A tulajdonosi helyzet volt az a kapcsolóelv, amely az állat gazdájának felelősségét megteremtette.¹⁷

Az állattartók felelőssége tiszta eredményfelelősség volt (objektív felelősség), amely azt jelentette, hogy bizonyos előírások figyelembevétele mellett nem vizsgálták az állattartó vétkességét, csak az okozati összefüggést: akinek az állata kár okozott, az köteles volt a keletkezett kárt viselni. E szabályokon a fejlett jog, még a vétkességi alapokon nyugvó justinianusi sem változtatott.¹⁸ Ha tehát az állat gazdás volt, a károsult rendelkezésére kárigénye érvényesítése végett a civiljog az állatkárok esetére több keresetet,¹⁹ lehetőséget biztosított: az *aediles curules* keresetét vadállat károkozása esetére, az *actio de pastu pecorist*, a tilosba belegelő állat gazdája ellen, valamint az *actio de pauperiét*.²⁰

Az utóbb említett *actio* a négylábú háziállat (*quadrupes*) károkozása esetére volt használatos, később csak akkor, ha az állat természetéből alapvetően nem következő vadsága²¹ okozta a kárt, ez az úgynevezett *contra naturam sui generis*.²² A főszabály szerint tehát nem állapítható meg a tulajdonos felelőssége az állat által okozott károkért, hacsaknem azokat *contra naturam* viselkedésével okozta. Abban az esetben, ha a négylábú háziállat nem vadsága által okozta a kárt, vagy a kárt azért okozta, mert „provokálták” (és ebből eredt a vadsága), nem tekinthető *contra naturam* viselkedésnek.²³ Ilyen esetekben – tehát ha a károkozás azért következett be, mert az állatot ingerelték –, akkor az ingerlő ellen az *actio legis Aquiliae utilis* volt indítható.²⁴

A károkozó állat tulajdonosa a tulajdoni viszony szerint felelt, amely később a fejlett országok jogrendjében is érvényben maradt.²⁵ Mádl kiemeli, hogy ugyan a római jogfejlődés már Justinianus

¹⁷ Pólay Elemér: A felelősség kérdése a római jogban a Tizenkéttáblás Törvény idején. In: Antik Tanulmányok Studia Antiqua II. szám. Budapest, Akadémiai Kiadó 1991. 123. o.

A középkori joggyakorlás nem minden esetben követte a római jogi szabályt, ugyanis előfordult, hogy az állatokat károkozásuk esetén ugyanúgy bíróság elé állították, mint az embereket. Az állatpereknek több fajtája létezett: az egyházi állatperek, a világi állatperek, valamint később a sajátos svájci állatperek. Az ügyeket rendes tárgyalás formájában bírálták el, a bíró, az ügyész és a védő jelenléte is a legtöbb esetben kötelező volt. Az egyik leghíresebb pert egy disznó ellen indították Franciaországban, 1836-ban, ugyanis az állat egy gyermek halálát okozta. Büntetése akasztás általi halálbüntetés volt. Fedor Zsuzsanna Réka: Állatok a vádlottak padján. Arsboni. https://arsboni.hu/allatok-a-vadlottak-padjan/#_ftn1 (2025. 10. 23.), ld.: Jen Girgen: The Historical and Contemporary Prosecution and Punishment of Animals. Animal Law Review at Lewis & Clark Law School 2003. <https://www.animallaw.info/article/historical-and-contemporary-prosecution-and-punishment-animals> (2025. 10. 23.)

¹⁸ Molnár Imre, Jakab Éva: Római jog. Szeged, Leges Diligens Kiadó, 2023. 345. o.

¹⁹ Ezekből kettő, az *actio de pauperiét* és az *actio de pastu pecorist* már a XII. táblás törvény is említi. Pólay: i. m. 122. o.

²⁰ Földi, Hamza: i. m. 584.

²¹ Molnár és Jakab példája alapján akkor beszélhetünk természetellenes vadságról, ha valaki egy istállóba szeretné az öszvérét bekötni, de a már bent lévő idegen öszvér hátrarúgott, és eltörte a bekötni szándékozó lábát. Molnár, Jakab: i. m. 345. o.

²² Földi, Hamza: i. m. 584. o.

²³ Ashton-Cross: i. m. 400. o.

²⁴ Benedek, Pókecz Kovács: i. m. 255. o.

²⁵ Molnár, Jakab: i. m. 345. o.

idejére is a vétkekesség elvét helyezte a középpontba, maradtak azonban olyan *acti*ók, amelyeknél mégis eredményfelelősséget fedezhetünk fel. Ilyen volt az *actio de pauperie* is.²⁶

XII. Tab 8, 6

„*Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, – lex (XII tab.) voluit aut dari id quod nocuit – aut aestimationem noxiae offerri*”

Ulp. D. 9, 1, 1.

„*Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, actio ex lege duodecim tabularum descendit: quae lex voluit aut dari id quod nocuit, id est id animal quod noxiam commisit, aut aestimationem noxiae offerre.*”

Ulpianus e bevezető bekezdését a Digestában az eredeti, XII táblás törvény szövegének parafrázisaként tekintik. A forrásszövegben a *quadrupes* főnév szerepel, amely az állatok osztályozása tekintetében olyan négylábú háziállatra vonatkozik, amely (gazdasági) szempontból az ember számára hasznosítható (más forrásokban *iumenta*, *animalia*, *pecora quae collo dorsove domantur* – Gai. Inst. 2. 16.).²⁷ A főnév tágabb értelemben valamennyi négylábú állatra vonatkozik (beleértve a vadállatokat is), szűkebb értelemben azonban csak az előbb megfogalmazottakat értették alatta (a XII táblás törvény idejében legalábbis).²⁸

A Justinianus Inst. IV. 9. pr. forrásszöveg szerint a XII. táblás törvény noxális keresetet irányzott elő, ha az állatok szilajságukban (*lascivia*), dühükben (*ferore*) vagy vadságukban (*feritate*) kárt okoznak. Ha ezeket az állatokat a kár fejében átengedik, *nox*ába adják, akkor a tulajdonosuk a XII táblás törvény értelmében mentesül. Ilyen eset áll elő pl.: ha egy „rúgós”, megvadult ló a patájával valakit megrúgott, vagy amikor egy „döfős” marha szarvával valakit megsebesített. A keresetnek tehát az olyan állatok által okozott károk vonatkozásában van helye, amelyek természetükkel ellentétben vadultak meg (ez az említett *contra naturam sui generis*). Ha egyébként a faji tulajdonságuk a vadság, akkor az *actio* nem alkalmazható, így pl.: ha egy medve elszökött a tulajdonosától, s így okozott kárt, a volt tulajdonost nem lehetett perelni, mivel a szökéssel megszűnt az állat feletti tulajdonjoga (a korábban említett, vadállatok vonatkozásában fennálló *occupatio* útján történő tulajdonszerzésből következik, hogy a vadállat szökésével ismét uratlanná válik, és bárki által foglалható lesz²⁹).³⁰

²⁶ Mádl Ferenc: A deliktális felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében (2. kiadás). Budapest, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 2022. 310-311. o.

²⁷ *Polojac*: i. m. 121. o.

²⁸ *Polojac*: i. m. 124. o.

A *pauperies* szó önmagában eltérő jelentéssel bír, hiszen a késő köztársaság, valamint a birodalom időszakában a szegénységet jelentette. A témában ld.: Alan Watson: The original meaning of pauperies. *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité* 17/3. sz. 1970. 357-367. o. https://digitalcommons.law.uga.edu/fac_artchop/391/ (2025. 10. 26.)

²⁹ D. 9. 1. 1. 10. és Justinianus Inst. IV. 9. pr.

³⁰ Justinian: Institutes. Fordította: Moyle, J. B., Oxford, 1911.

<https://amesfoundation.law.harvard.edu/digital/CJCiv/JInst.pdf> (2025. 10. 21.)

A kár (*pauperies*) alatt e tekintetben olyan kárt kell érteni, amelyet annak elkövetője a jogtalanságra irányuló szándék nélkül okozott: az állatról ugyanis nem mondható el, hogy jogtalanságot (*iniuria*) követ el, mivel híján van az értelemnek, egy állat esetében belátási képességről természetesen nem beszélhetünk.³¹

Az említett főszabály alól egy kivétel létezett csak, amikor a tulajdonos felelősségre vonható volt az állata által okozott károkért akkor is, ha ezeket nem *contra naturam*, hanem *secundum naturam* (természetszerű, természetéből adódó) viselkedésével okozta.³² Ebben az esetben volt használatos az *actio de pastu pecoris* kereset, amely a klasszikus jogban a „*pecora*” károkozása esetén volt alkalmazható, és elképzelhető, hogy később is csak ezekre az állatokra korlátozódott. Tulajdonképpen jogorvoslati lehetőséget nyújtott a megkárosított félnek (akinek a terményét lelegelték, földjét letaposták az állatok), s szükséges volt hozzá a „birtokháborítás” az állat részéről. A kereset teljes kártérítésre ment, amely függött a *dolus* bizonyításától.³³ Az ok, hogy e tényállást külön szabályozta a római jog (már egészen a XII. táblás törvénytől kezdődően), abban lelhető fel, hogy a római társadalom, hasonlóan más ősi társadalmakhoz mezőgazdasági központú volt, így értelemszerűen tiltotta az „illegális” legeltetést.³⁴ A szakirodalmi álláspont szerint a XII. táblás törvény idején a kereset abban különbözött az *actio de pauperiet*-ől, hogy az a tulajdonos által elkövetett jogsértésen alapult: a tulajdonos szándékosan más legelőjére hajtotta ki az állatait. Abban az esetben nem volt alkalmazható az *actio*, ha az állat saját magától (mondhatni önszántából) tévedt más legelőjére.³⁵

Az *actio de pauperie* kereset hatályát a köztársaság korában keletkezett *lex Pesolania* terjesztette ki a kutyákra, amelyek korábban vadállatoknak minősültek (Paul. 1, 15, 1).³⁶ Ez a speciális rendelkezés, valószínűleg a görög joggyakorlatból került át a rómaiba, azonban a törvény létezése a szakirodalmi álláspont szerint bizonytalan.³⁷ Ashton-Cross szerint a *Lex Romana Burgundionum* szabályainak analógiájára előírhatta, hogyha egy kutyát szabadon engedtek egy téren vagy közúton és az kárt okozott, a tulajdonosa tartozott ezért felelősséggel.³⁸

A magyar fordítást ld.: Ifj. Mészöly Gedeon: Justinianus császár Institúciói négy könyvben. Magyar Elektronikus Könyvtár. <https://mek.oszk.hu/01400/01402/01402.htm#4.9> (2025. 11. 29.)

³¹ Siklósi Iván: Római magánjog II. kötet Kötelmi jog és jogügyleti tan, Öröklési jog. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó 2021. 1657. o.²⁷⁹⁵, Justinianus Inst. IV. 9. pr.

³² Ashton-Cross: i. m. 400. o.

³³ Jackson, Bernard S.: Liability for Animals in Roman Law: An Historical Sketch. The Cambridge Law Journal, 37/1. sz. 1978. 122-143. o. 136-137. o.

https://www.jstor.org/stable/4506064?searchText=animals+roman+law&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Danimals%2Broman%2Blaw%26so%3Drel&ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv%2Fcontrol&refr_eqid=fastly-default%3Ab2126efef42ea25a3240e28bf5d01e69&seq=1 (2025. 10. 24.).

³⁴ Polojac: i. m. 119. o.

³⁵ Ashton-Cross: i. m. 400-401. o.

³⁶ Földi, Hamza: i. m. 584. o., Siklósi: i. m. 1657. o.

³⁷ Polojac: i. m. 120. o.

³⁸ Ashton-Cross: i. m. 401. o.

Az *actio de pauperie* esetében a kései klasszikus Paulus elismeri a kereset aktív legitimációjának a tulajdonoson kívüli érdekelt személyre történő kiterjesztését is.³⁹

Paul. D. 9, 1, 2 pr.

„*Haec actio non solum domino, sed etiam ei cuius interest competit, veluti ei cui res commodata est, item fulloni, quia eo quod tenentur damnum videntur pati.*”

A forrásszöveg szerint a kereset nem csupán a tulajdonost illeti meg, hanem azt is, akinek az érdekében áll (pl.: akinek a dolgot haszonkölcsönbe adták). További érdekesség, hogy a *custodia*-kötelezettek is élhettek a forrás szerint az *actio de pauperie* keresettel.⁴⁰

Az *actio de pauperie noxalis actio* volt, az állat tulajdonosa kártérítés helyett teljesíthetett a károkozó – tehát felelősnek tartott – állat *noxába* adásával is, ami természetesen tulajdonátszállást eredményezett.⁴¹ Molnár szerint az állatok kiadása világosan mutatja az okozatossági elvet. Aki okozta a kárt, az a felelős, s ahogyan már korábban volt róla szó, az állatnál a vétkességi kérdés vizsgálata fel sem merülhet. A kártérítésnél már okozati összefüggésről sem beszélhetünk, hiszen a kárt nem a tulajdonos okozta, ő csupán a tulajdoni viszony alapján felel. Maga az okozati összefüggés az állat és a kár között található meg, mégis az állat tulajdonosa köteles a helytállásra: ez tiszta eredményfelelősség. Az okozatosság e viszonylatban csak áttételes, hiszen aki a kártérítést fizeti, valójában nem okozott kárt.⁴² Mádl álláspontja szerint az állat *noxába* adása (a reparációval vagylagosan) világosan mutatja, hogy a deliktum valamiképpen az állaté. Ezek a deliktuális felelősségi szabályok tényállásszerűen kizárnak mindenféle emberi magatartást, következésképpen az esetleges szubjektív elemek értékelését is.⁴³

³⁹ Siklósi: i. m. 1657. o.

⁴⁰ A forrásszöveg kifejezetten a *commodatariusra* és a *fullóra* utal, akik a klasszikus korban *custodia*-kötelezettek voltak, a „*veluti*” kitétel okán pedig a felsorolás csak példálózó. Ebből arra következtet Siklósi, hogy a további *custodia*-kötelezettek is felelnek a négy lábú háziállat által a dologban okozott károkért. Ha felelnek, a másik fél kontraktuális alapon megtérítést kap a *custodia*-kötelezettől, ő pedig megindíthatja az *actio de pauperie* keresetet az állat tulajdonosával szemben. Siklósi: i. m. 1657. o.²⁷⁹³, ld.: Siklósi Iván: Custodia-felelősség és dologrongálás a klasszikus római jogban. JURA, 2015/I. 121-135. o.

⁴¹ Földi, Hamza: i. m. 584. o.

„A *nox*a (archaikus formájában: *noxia*) szó jelentésfejlődése a következő: (1) 'rabszolga vagy állat által okozott kár', majd (2) 'károkozás', végül (3) 'kártérítés'.” Földi, Hamza: i. m. 565. o.

Noxális felelősségről akkor beszélünk, ha a hatalomalatti (ebben az esetben az állat) *delictumot* követ el, a sértettnek pedig jogában áll megindítani a hatalom gyakorlója ellen a deliktumnak megfelelő *poenalis acti*ót mint *noxalis acti*ót. A kereset noxális jellege azt jelenti, hogy az alperesi pozícióban lévő hatalomgyakorló a deliktum alapján a sértettnek járó *poena* megfizetése helyett választhatja az elkövetőnek a sértett részére történő kiadását, *noxába* adását. Földi András: A másért való felelősség a római jogban. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2004. 103-104. o., A témában ld.: Fernand De Visser: La nature juridique de l'abandon noxal. RHD 9. 1930. 411-471. o.

⁴² Molnár Imre: A római jog felelősségi rendje az archaikus korszakban. In: Acta Universitatis Szegediensis: Sectio politico-juridica. 1986. 131-144. o. 136-137. o. https://acta.bibl.u-szeged.hu/6595/1/juridpol_036_131-144.pdf (2025. 10. 22.)

⁴³ Mádl: i. m. 200. o.

IV. Összegző gondolatok

Az állatok károkozása, s az ismert római jogi kötelmek rámutatnak, hogy a napjaink felelősségi szabályai is legfőképpen az antik normákon alapulnak: az állat tulajdonosa (birtokosa) köteles a helytállásra az állata károkozása esetén. Ugyan a *noxába* adás manapság már nem használatos, így a kártérítés is pénzben történik, de elvitathatatlan a római jog szerepe, s hatása a kárkötelmek vonatkozásában.

A kereset fontosságát mutatja, hogy az *actio de pauperie* még Justinianus idejében is fontos szerepet töltött be, s kiérdemelte, hogy mind az Institutiókban, mind pedig a Digestában önálló címet kapjon.⁴⁴

A hatályos magánjogi normáink antik előképei betekintést engednek abba, hogy az állatokkal kapcsolatos szabályozások nem (csak) a modern jog, s az állatvédelmi szempontok erősödésének vívmányai. Már sokkal korábban megjelent az igény az ilyen jellegű magánjogi előírásokra, s római jog rendelkezési által ez gyakorlatilag meg is valósult.

⁴⁴ Jackson: i. m. 138. o.

Ványik Paszkál Adrián

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagozatvezetője

A GDPR és AI Act viszonya a mesterséges intelligencia korában

I. Bevezetés

Az adatvédelem, mint jogintézmény viszonylag fiatal, mégis a digitális technológiák gyors fejlődése miatt napjainkra az uniós jog egyik legdinamikusabban változó területévé vált. Bár az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendeletével a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (továbbiakban: GDPR)¹ 2016-os elfogadásával az Európai Unió átfogó és egységes keretet teremtett a személyes adatok kezelésére, a mesterséges intelligencia (továbbiakban: MI) megjelenése újraértelmezte az adatvédelem határait. Az MI rendszerek tömeges adatfelhasználása, automatizált döntéshozatala és a „black box” jelenség mind olyan kihívások, amelyek a GDPR egyes rendelkezéseinek gyakorlati alkalmazhatóságát is kérdőjelezzé tehetik.² Ennek a helyzetnek az uniós válasza a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló rendeletet (továbbiakban: AI Act)³, amely elsőként próbálja jogszabályi szinten keretbe foglalni a MI technológiai és alapjogi kockázatait.

A személyes adatok kezelése a digitális környezetben ma már állami, vállalati és a magánszféra szereplőinek mindennapi tevékenységének része.⁴ A *Big Data*-korszakban a gyorsan keletkező és sokféle adat tömeges feldolgozása vált az MI működésének alapjává. A gépi tanulási modellek – különösen a mélytanulás – bonyolult adatműveletekkel, nagyléptékű

¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (továbbiakban: GDPR)

² Üveges István: A feketedoboz jelensége és következményei a mesterséges intelligencia alapú technológiákban. Wolters Kluwer. <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-feketedoboz-jelensege-es-kovetkezményei-a-mesterseges-intelligencia-alapu-technologiakban/> (2025. 12. 01.)

³ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet) (továbbiakban: AI Act)

⁴ Rákos Dóra: A személyes adatok védelme az új európai adatvédelmi rendelet (GDPR) tükrében. Opuscula Iuvenum Excellentissima (ELTE ÁJK) 2019/2. sz. 1. o.

mintázatfelismeréssel és önálló döntési mechanizmusokkal operálnak.⁵ Ez a folyamat azonban gyakran vezet átláthatatlan döntéshozatalhoz, ami szükségessé tette a magyarázható MI (explainable AI, XAI) megjelenését.⁶ Az adatok minősége, jogszerű felhasználása és reprezentativitása így a rendszer megbízhatóságának és az alapjogok érvényesítésének kulcselemévé vált.⁷

A kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a GDPR – mint általános adatvédelmi rendelet – és az AI Act – mint speciális, technológiafókuszú szabályozás – miként viszonyul egymáshoz. A két rendelet hasonló, de eltérő logikát követ, ugyanakkor közös céljuk a személyek védelme és a magánszféra tiszteletben tartása a MI korában. A kutatásomban ennek megfelelően külön-külön bemutatom a GDPR és az AI Act főbb rendelkezéseit, majd elemzem azok összeilleszthetőségét, az esetleges normatív feszültségeket. Végül arra is kitérek, hogy a két rendelet kapcsolatából milyen következtetések vonhatók le, és milyen javaslatokkal lehetne segíteni a jelenlegi szabályozási helyzet pontosítását.

II. Adatkezelés

II.1. Az adatkezelés alapelvei

A rendelet külön fejezetben határozza meg azokat az elveket, amelyek minden adatkezelés során érvényesülnie kell, így ezek az alapelvek határozzák meg az adatkezelés általános keretrendszerét. Ezen elvekből első olvasatra is egyértelműen kitűnik, hogy elsődleges az érintettek védelme. Ezek alapján az adatkezelés során alapvető fontosságú a jogszerűség, a tisztességes eljárás és az átláthatóság biztosítása („jogszerűség, tisztességes eljárás és átláthatóság” elve). Minden adatgyűjtésnek előre meghatározott, egyértelmű és jogszerű célokkal kell rendelkeznie, és az adatokat nem szabad ezen célokkal össze nem egyeztethető módon kezelni. Kivételt képeznek ez alól azok az esetek, amikor az adatokat közérdekű archiválás, tudományos és történelmi kutatás vagy statisztikai célból kezelik („célhoz kötöttség”). Az adatkezelés céljainak szempontjából az adatoknak megfelelőnek és relevánsnak kell lenniük, és csak a szükséges mértékben szabad őket gyűjteni („adattakarékosság”). Az adatok pontosságát és naprakészségét folyamatosan biztosítani kell, így minden pontatlan adatot azonnal törölni vagy helyesbíteni kell („pontosság”). Az adatok tárolása csak addig tarthat, ameddig az a kezelés céljainak eléréséhez szükséges, kivéve, ha az adatok

⁵ European Parliamentary Research Service (EPRS): How artificial intelligence works. European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/religious-and-non-confessional-dialogue/events/en-20190319-how-artificial-intelligence-works.pdf> (2025.12.01.)

⁶ Maria Frasca et. al.: Explainable and interpretable artificial intelligence in medicine: a systematic bibliometric review. Discover Artificial intelligence 2024/4. sz. 15. 3-4. o.

⁷ European Union: Open data and AI: A symbiotic relationship for progress. European Union. <https://data.europa.eu/en/publications/datastories/open-data-and-ai-symbiotic-relationship-progress> (2025.12.01.)

közérdekű archiválás, tudományos és történelmi kutatás vagy statisztikai célból kerülnek további kezelésre. Ilyen esetekben is fontos, hogy megfelelő technikai és szervezési intézkedések biztosítsák az adatok védelmét és az érintettek jogainak megőrzését („korlátozott tárolhatóság”). Az adatkezelés biztonságának biztosítása érdekében megfelelő technikai vagy szervezési intézkedéseket kell alkalmazni, amelyek védelmet nyújtanak az adatok jogosulatlan vagy jogellenes kezelése, valamint a véletlen elvesztés, megsemmisítés vagy károsodás ellen („integritás és bizalmas jelleg”). Végül, az adatkezelő felelős a fent említett szabályok betartásáért, és képesnek kell lennie a megfelelés igazolására, így biztosítva az elszámoltathatóságot az adatkezelés teljes folyamata során („elszámoltathatóság”).⁸

Ahogy korábban már említettem, fő cél az érintettek védelme az adatkezelés során, amit az azzal éri el a rendelet, hogy az adatkezeléssel kapcsolatban szigorú követelményeket támaszt az adatkezelővel szemben amellet, hogy őket terheli elszámoltathatóság elvével is, amely nem csak azt jelenti, hogy az adatkezelő felelős az előírások betartásáért, de szükség esetén ő köteles igazolni a jogszerű eljárást. A gyakorlatban ez egy hatalmas terhet jelent az adatkezelő számára, mert ez magába kell foglalnia az érintettek megfelelő informálását az eljárással és jogaikkal kapcsolatban, saját szervezeti és működési szabályzatok kialakítását és pontos dokumentációt a teljes tevékenységeivel kapcsolatban egy esetlegesen felmerülő hiba elhárítása érdekében.

II.2. Az érintett jogai

A rendelet következő elengedhetetlen része az érintettek jogai, amely az alapelvekhez hasonlóan saját fejezetben került meghatározásra. A személyes adatok védelmének középpontjában az információs önrendelkezési jog áll. Emiatt, ahogy az alapelvekből is látszott, a rendelet egyik célja egy olyan rendszer kialakítása, amely képessé teszi az érintetteket, hogy rendelkezhessenek a személyes adataikról és adatkezelésről.

Az érintettek jogait három fő csoportba lehet sorolni az alapján, hogy a jog mely alapelv érvényesülését szolgálja.⁹ Az első ilyen csoport, amely az átláthatóságot biztosítja és ide tartozik, hogy az érintetteknek joguk van tájékoztatáshoz már az adatkezelés kezdete előtt is, amelynek magába kell foglalnia az adatkezelés célját és körülményeit. Ez a tájékoztatás az adatkezelő kötelessége, amelynek az érintett kérelme nélkül is eleget kell tennie. További átláthatósághoz kapcsolódó jog a tájékoztatáshoz sokban hasonlító hozzáféréshez való jog. A legnagyobb különbség a kettő között, hogy ennek az esetében nemcsak az adatkezelés előtt, hanem annak folyamata során tud informálódni az adatkezeléssel kapcsolatban. Fontos más eleme ennek, hogy

⁸ GDPR II. Fejezet

⁹ Péterfalvi Attila – Révész Balázs – Buzás Péter: Magyarázat a GDPR-ról. Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2018. (szerk.) 140-210. o.

az érintett jogosult az adatait megkapni, illetve felszólítani az adatkezelőt, hogy az közvetlen formában más adatkezelőnek továbbítsa az adatait. Ebből kifolyólag a másik nagy különbség, hogy ezzel csak az érintett kérelmére lehet élni.¹⁰

A második csoport, amely a pontosság elvét juttatja érvényre. Ide tartozik a helyesbítéshez való jog, ami alapján az érintett személy kérheti, hogy az adatkezelő indokolatlan késedelem nélkül javítsa ki a pontatlan személyes adatait. Az adatkezelés céljának figyelembevételével az érintett jogosult arra is, hogy kérje hiányos személyes adatainak kiegészítését is. Ilyen még a törléshez való jog, aminek, noha az adattakarékosság elve szerint az adatkezelési cél elérése után kéne megtörténnie, de a rendelet lehetőséget ad az érintettnek arra, hogy már a cél megvalósulása előtt is kérhesse személyes adatainak törlését. Fontos itt megemlíteni, hogy a törlési jog gyakorlása, nevével ellentétben, nem mindig eredményezi a személyes adatok tényleges törlését vagy fizikai megsemmisítését. Az adatvédelmi jogban a törlés azt jelenti, hogy a személyes adatokat olyan módon kell felismerhetetlenné tenni, hogy az érintett és az adatok közötti kapcsolat ne legyen helyreállítható, így például az anonimizálás esetében.¹¹ A harmadik pedig az adatkezelés korlátozásához való jog, amelynek megfelelően a rendeletben meghatározott esetekben az érintett kérheti, hogy az adatkezelő korlátozza az adatkezelést.¹²

Harmadik csoportba sorolhatjuk azokat a jogokat, amelyek nem konkrét alapelvek érvényesülését szolgálják. Ide tartozik a tiltakozáshoz való jog, illetve az automatizált döntéshozatal esetén érvényesülő jog. A tiltakozáshoz való jog már részben a második csoportban tisztázásra került, hiszen az érintett tiltakozásának egyik lehetséges következménye a személyes adatok törlése, illetve az adatkezelés korlátozása. A különbség abban rejlik, hogy tiltakozási joggal egyedül a jogos érdeken alapuló, illetve a közérdekű célból végzett adatkezelések esetén lehet élni és ebben az esetben a tiltakozás jogosságának eldöntésénél az ellentétes oldalon álló jogos okok közötti elsőbbség lesz a meghatározó. Végül pedig az utolsó jog, amelyet említ a rendelet az automatizált döntéshozatal esetén, amely alapján az érintett jogosult arra, hogy ne terjedjen ki rá az olyan, kizárólag automatizált adatkezelésen alapuló döntés hatálya, amely rá nézve joghatással járna vagy őt hasonlóképpen jelentős mértékben érintené. Ez a már többször említett technológiai változásokra adott válasz, amely próbálja megakadályozni, hogy az érintettek pusztán az adataik felhasználásával váljanak különböző döntések alanyaivá.

¹⁰ GDPR 2. szakasz

¹¹ Vö. 7. jegyzet

¹² GDPR 3. szakasz

III. A két rendelet viszonya

III.1. Az alapelvek teljesülése

A GDPR és az AI Act viszonyának vizsgálatának kezdetén fontos kitérni az alapelvek közötti különbségekre, mivel ezek alkotják a keretrendszert. A GDPR, amely az adatvédelem középpontjában áll, az adatkezelés átláthatóságára és *compliance* jellegére helyezi a hangsúlyt. Ezzel szemben az AI Act célja a MI-val működő rendszerek kockázatainak kezelése, különös tekintettel a magas kockázatú rendszerekre, amelyek szigorúbb követelményeket igényelnek. Így fontos, hogy az AI Act hogyan utal vissza, egészíti ki vagy esetlegesen módosítja a GDPR által meghatározott elveket a MI rendszerek sajátosságainak kezelésére.

A MI rendszerek személyesadat-kezelését továbbra is a GDPR alapelvei határozzák meg, mivel az AI Act nem hoz létre önálló adatkezelési jogalapot és nem írja felül a hatályos adatvédelmi szabályokat. A jogszerűség és tisztességes eljárás követelményei így változatlanul fennállnak, bár az AI Act nem nevesíti kifejezetten a „*fairness*” fogalmát az előírásai – különösen a magas kockázatú rendszerekre vonatkozó adatminőségi, dokumentációs és emberi felügyeleti követelmények – közvetetten e célok megvalósítását szolgálják. Az átláthatóság ugyanakkor kifejezetten központi elem, amely a felhasználó tájékoztatásától az üzemeltetési logika alapvető bemutatásáig terjed. A célhoz kötöttség elve az AI Act rendszerében a magas kockázatú MI-rendszerek precíz célmeghatározási és dokumentációs kötelezettségei révén érvényesül, míg az adattakarékosság – bár önállóan nem jelenik meg – a szükségesség és arányosság alapelvein, valamint a „privacy by design” megközelítésen keresztül épül be a szabályozásba. Az AI Act a pontosság elvét tovább szigorítja, hiszen a magas kockázatú MI-rendszerek esetében a megfelelő minőségű, reprezentatív és torzításmentes adatkészleteket a jogszerű és megbízható működés előfeltételeként határozza meg, hangsúlyozva a követelmény adatvédelmi és alapjogi jelentőségét. A tárolási korlátozás elve tekintetében az AI Act nem tartalmaz új szabályokat, ami különösen a hosszú távú tanulásra és nagyméretű adattömegekre épülő rendszereknél vet fel gyakorlati kérdéseket. E körben az anonimizálás jelenti azt az eszközt, amely lehetővé teszi a személyes adatoktól elszakított továbbfeldolgozást. Az integritás és bizalmasság védelmét mindkét rendelet a kockázatalapú technikai és szervezeti intézkedések előírásával biztosítja. A GDPR általános biztonsági követelményeit az AI Act a magas kockázatú rendszerek esetén speciális előírásokkal – folyamatos kockázatmonitorozással, adat- és modelldokumentációval, az emberi felügyelet megerősítésével és a megfelelő szakértelem biztosításával – egészíti ki. Ezzel a szabályozás a technológiai transzparencia növelését és az alapjogi sérelmek megelőzését célozza.

III.2 A kockázatalapú megközelítések párhuzamai

A kockázatalapú megközelítés mind a GDPR, mind az AI Act szabályozási logikájának meghatározó eleme. A két rendelet különböző aspektusból, de közös célkitűzéssel igyekszik biztosítani, hogy az egyének alapvető jogai és szabadságai ne sérüljenek az adatvezérelt és automatizált döntéshozatali rendszerek működtetése során. A GDPR alapján előírt adatvédelmi hatásvizsgálat (*Data Protection Impact Assessment*, továbbiakban: DPIA)¹³ és az AI Act által bevezetett alapjogvédelmi hatásvizsgálat (*Fundamental Rights Impact Assessment*, továbbiakban: FRIA)¹⁴ egyaránt megelőző jellegű, ex ante eszköz, amely az adatkezelési vagy MI-technológiai műveletek bevezetése előtt feltárja és értékeli a potenciális jogséremlmek kockázatát.

A DPIA a GDPR értelmében minden olyan adatkezelési tevékenység esetén kötelező, amely az érintettek jogait és szabadságait súlyosan veszélyeztetheti – különösen új technológiák, például MI alkalmazása esetén.¹⁵ Az EDPB iránymutatása alapján a DPIA három tipikus esete közé tartozik: (1) automatizált döntéshozatal joghatással, (2) különleges adatok vagy bűnügyi adatok nagy volumenű kezelése, valamint (3) nagyléptékű, nyilvános megfigyelés.¹⁶ Ezekhez számos további kategória társulhat, amelyeket a nemzeti adatvédelmi hatóságok külön határozhatnak meg. Az IEEE 2022-es kutatása szerint egyes tagállamok – például Ausztria, Dánia, Németország, Görögország és Csehország – minden MI-alapú adatkezelés esetén kötelezővé teszik a DPIA-t.¹⁷ Az AI Act ezzel szemben a magas kockázatú MI-kat a III. mellékletben foglalt osztályozási keret alapján azonosítja, olyan szempontok szerint, mint:

- (1) felhasználási szektor,
- (2) alkalmazási cél,
- (3) használt technológia típusa,
- (4) üzemeltető, valamint
- (5) érintetti kör.¹⁸

E szempontok alapján az AI Act meghatározza azokat az eseteket, ahol FRIA elvégzése kötelező. Noha az AI Act a FRIA-t önálló kötelezettségként határozza meg a magas kockázatú rendszerek kapcsán, lényegi kapcsolat áll fenn a DPIA-val, mivel a rendszerek gyakran személyes adatok

¹³ GDPR 35. cikk

¹⁴ AI Act 27. cikk

¹⁵ Vö. 11. jegyzet

¹⁶ EDPB/WP29: Guidelines on Data Protection Impact Assessment (DPIA) and determining whether processing is “likely to result in a high risk”

¹⁷ Tytti Rintamäki et. al.: High-Risk Categorisations in GDPR vs AI Act: Overlaps and Implications. OSF Preprints, 2023. 1-20. o. <https://tyttikatarina.github.io/High-Risk-Categorisations-in-GDPR-vs-AI-Act/> (2025.12.01.)

¹⁸ Delaram Golpayegani – Harshvardhan J. Pandit – Dave Lewis: To Be High -Risk , or Not To Be - Semantic Specifications and Implications of the AI Act’s High-Risk AI Applications and Harmonised Standards. In 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency. Chicago, 2023. 905–915. o.

feldolgozásán alapulnak. Az IEEE kutatása a két mechanizmus összehasonlító elemzése során kimutatta, hogy az AI Act III. mellékletében szereplő 25 magas kockázatú alkalmazási kategóriából 23 esetben a GDPR szerinti DPIA is kötelező – ami jelentős szabályozási átfedést jelez. Ez a szoros integráció igazolja, hogy a GDPR alkalmazása nem szorul vissza az AI Act hatálybalépésével, hanem épp ellenkezőleg: az új szabályozás gyakran feltételezi a GDPR követelményeinek teljesülését.

A gyakorlati kérdések szempontjából kulcskérdés, hogy a DPIA és a FRIA hogyan viszonyulnak egymáshoz tartalmi és eljárási szempontból. Az AI Act lehetővé teszi, hogy egy korábban elvégzett DPIA kiegészítésként szolgáljon a FRIA számára, amennyiben az tartalmilag lefedi az alapjogi kockázatok lényegi elemeit. Ez a megközelítés hivatott lehetőséget adni a hatásvizsgálatok integrált elvégzésére, és elősegíteni a költséghatékony, átlátható és következetes megfelelési gyakorlat kialakítását, különösen transznacionális kontextusban. Mindazonáltal a tagállamok közötti eltérő jogértelmezési gyakorlat – például a DPIA kötelezettség nemzeti szintű bővítése – nehezítheti az egységes végrehajtást. A jövőbeli jogharmonizációban ezért kulcsszerep juthat az AI Act végrehajtási rendeleteinek és a kapcsolódó soft law eszközöknek (pl. útmutatók, gyakorlati példák), amelyek segíthetnek a két vizsgálati típus alkalmazási kereteinek pontosításában.

III.3. Átláthatóság az MI-rendszerekben

Az európai adatvédelmi szabályozás egyik alapkövetelménye az átláthatóság, amely alapelveként végigvonul a teljes jogi keretrendszeren. Célja, hogy az adatkezelési folyamatok átláthatók maradjanak, biztosítva az elérhető és értelmezhető információhoz való hozzáféréssel az érdekvédelmi eszközök gyakorlását.¹⁹ De a gyakorlat szempontjából nem elhanyagolható, hogy mit értünk pontosan átláthatóság alatt különösen olyan esetekben, amelyekben több jogszabályt kell párhuzamosan alkalmazni és azok részben eltérnek. Ennek a kérdésnek az eldöntésében segít nekünk a GDPR 39. preambulumbekzdése.²⁰ Ebben az esetben az európai jogalkotó a központba a tájékoztatást, illetve a kommunikációt helyezi az átláthatóság körvonalazásakor, hogy ezen keresztül a teljes adatkezelés átláthatósága biztosított legyen. Mégis a GDPR 12. cikke részben eltér és úgy követeli meg az átlátható tájékoztatást, hogy átláthatóság fogalmán kívül határozza meg az érthetőség, a könnyű hozzáférhetőség, a világos és közérthető nyelvezet követelményeit.²¹ Így ezek értelmezése érdekében az Európai Adatvédelmi Testület iránymutatásait célszerű megvizsgálni. A

¹⁹ Hohmann Balázs – Fábrián Adrián – Szőke Gergely László: The Shades of the Concept of Transparency on the Horizon of European Technology Law and Platform Regulation. *Juridical Tribune – Review of Comparative and International Law* 15./1. sz. 44–62. o.

²⁰ GDPR 39. preambulumbekzdés

²¹ GDPR 12. Cikk

több kiadott iránymutatás között, amely az átláthatóság témájával foglalkozik kiemelt jelentőséggel bír a 2018-ban kiadott.²² Ez alapján az átláthatóság megköveteli, hogy az adatkezelők világos és érthető, jogi zsargontól mentes információkat adjanak az érintetteknek, amelyek pontosak, naprakészek és könnyen hozzáférhetők. Ezeket a feltételeket új technológiák esetén is biztosítani kell annak ellenére, hogy új nehézségeket teremtenek az átláthatóság gyakorlati megvalósíthatósága ellen. Emiatt az EDPD egyik 2021-ben kiadott iránymutatása értelmében az adatkezelőknek különös figyelmet kell fordítaniuk az algoritmusok és az automatizált döntéshozatali rendszerek átláthatóságára, mivel ezek a technológiák gyakran bonyolultak és nehezen érthetőek az érintettek számára, nem véletlenül nevezik őket gyakran „fekete dobozoknak”.²³ Emiatt mostanra már elsődleges fontosságú, hogy az AI Act hogyan képes a GDPR sokszor bizonytalan értelmezésű átláthatósági követelményeinek megfelelni és azokat az MI-k sajátosságaira tovább vezetni.

Az MI rendszerek gyakran bonyolult adatkezelési folyamatokat foglalnak magukban, amelyek a „black box” hatás miatt nehezen átláthatóak még a technológia fejlesztője vagy üzemeltetője számára is.²⁴ Ha ezek a rendszerek személyes adatokat is kezelnek, akkor a jogi megfelelés biztosítása érdekében egyszerre szükséges megfelelni a fent ismertetett átláthatósági követelményeknek, valamint az algoritmikus döntéshozatalra vonatkozó egyéb szabályozásoknak. Ezért az AI Act 47. preambulumbekzdése előírja, hogy a magas kockázatú MI-rendszerek esetében megfelelő dokumentációval és egyértelmű tájékoztatással kell ellátni a felhasználókat, hogy megértsék és helyesen alkalmazzák a rendszereket.²⁵ Ezzel szemben a rendelet nem határoz meg fogalmat az átláthatóságra s csupán annyit ír elő, hogy működésüket úgy kell alakítani, hogy kellően átláthatóak legyenek ahhoz, hogy a felhasználók értelmezhessék a rendszer kimenetét és megfelelően használhassák azt, nagy kockázatú MI-rendszerek esetén.²⁶ Ez alapján a GDPR fent említettek szerint nem teljesen egyértelmű körülírása az irányadó. Ezzel együtt az AI Act az átláthatóság körülírása helyett az értelmezhetőség és tájékoztatás minimumkövetelményeit határozza meg.²⁷ A minimumkövetelmények megfogalmazása során részben az adatvédelmi jogban már meglévő elemeket integrál, amelyek a felhasználók számára egyértelmű, hozzáférhető, és tömör információk biztosítását célozzák. Ezen túlmenően viszont új követelményeket is felállít, amelyek a technológiai sajátosságokra és a felmerülő problémákra vonatkoznak. Ezek a követelmények előírják egy olyan dokumentum (használati utasítás) létrehozását, amely az átláthatóság és

²² EDPB: Guidelines on Transparency under Regulation 2016/679

²³ Vö. 3. jegyzet

²⁴ Frank *Pasquale*: The Black Box Society: The Secret Algorithms Behind Money and Information. Harvard University Press, Cambridge 2016. 59-100. o.

²⁵ AI Act Preambulum (47) bekezdés

²⁶ AI Act 13. cikk (1) bekezdés

²⁷ AI Act 13. cikk (2)-(2) bekezdés

tájékoztatás követelményeinek kíván megfelelni. Ebben a dokumentumban olyan információknak kell szerepelni, amelyek elősegítik a jogérvényesítést – meghatalmazott képviselő adatai – illetve a rendszer működésével kapcsolatosak – célja, pontossága, kockázatok –. Fontos azonban megemlíteni, hogy a használati utasítás kötelező tartalmi elemei révén a rendelet további előírásai is hozzájárulhatnak az átláthatóság fokozásához.²⁸ A jogszabály szövegében kifejezetten nincs megemlítve, hogy ezek hogyan kapcsolódnak az átláthatósághoz. Ezen kívül a tudományos diskurzusban is fellelhetők eltérő vélemények ezzel a témával kapcsolatban.²⁹

III.4. Érintetti jogok biztosítása MI környezetben

A kutatásom utolsó kérdése az érintetti jogok érvényesülését vizsgálja. Bár a GDPR részletes és erős érintetti jogosultságokat biztosít, ezek gyakorlása a MI-k összetett, sokszor önállóan adaptálódó adatkezelési mechanizmusai miatt gyakran nehézkessé válhat.

A helyesbítés joga korlátozottan alkalmazható olyan MI-rendszerekben, ahol a személyes adatok folyamatosan újra felhasználják és aggregálják. Az AI Act nem dolgoz ki olyan speciális technikai vagy eljárási megoldásokat, amelyek a korrekciós jog érdemi érvényesítését biztosítanák ilyen környezetben. A tiltakozáshoz való jog esetében hasonló hiányosságok mutatkoznak. Noha az AI Act jelentős dokumentációs és bizonyos mértékű átláthatósági kötelezettségeket ír elő, ezek nem teremtik meg annak feltételeit, hogy az érintett ténylegesen megakadályozhassa adatainak MI-alapú felhasználását. A rendelet nem tartalmaz olyan eljárási garanciákat vagy hatásmechanizmusokat, amelyek közvetlenül biztosítanák a tiltakozás gyakorlati érvényesülését. A tájékoztatáshoz való jog szintén csak részben teljesül. Az AI Act által előírt információszolgáltatás jellemzően általános, rendszer-szintű, és nem terjed ki az érintett egyedi adatainak kezelésére vonatkozó részletes információkra. Ez a hiány jelentősen korlátozza az információs jogok tényleges gyakorlását, mivel a megfelelő tájékoztatás hiányában az érintett nem tudja felmérni, hogyan és milyen célból használják fel adatait.

Összességében az AI Act – bár a dokumentációs követelmények és a használati utasítás révén hozzájárul az átláthatósághoz – csak korlátozottan képes támogatni a GDPR által kialakított érintett-központú jogvédelmi rendszert. A rendelet elsősorban rendszer-szintű megfelelőségi követelményeket fogalmaz meg, amelyek nem minden esetben fordíthatók le közvetlenül érvényesíthető érintetti jogosultságokra.

²⁸ Ida *Varošaneć*: On the Path to the Future: Mapping the Notion of Transparency in the EU Regulatory Framework for AI. In: *International Review of Law, Computers & Technology*. Taylor & Francis, London 36(2) 2022. 95–117. o.

²⁹ Madalina *Busuioc* - Deirdre *Curtin* - Marco *Almada*: Reclaiming transparency: contesting the logics of secrecy within the AI Act. *European Law Open* 2.1, Cambridge 2023, 79-105. o.

IV. Konklúzió

Az AI Act jelentős előrelépést jelent a MI kodifikációjában, és céljai alapvetően összhangban állnak a GDPR által kialakított keretrendszerrel. A rendelet kockázatalapú megközelítése különösen fontos, mivel ez a logika már a GDPR-ban is központi szerepet tölt be, és elősegíti, hogy az AI-rendszerekre vonatkozó előírások illeszkedjenek a meglévő adatvédelmi struktúrákhoz. A rugalmas és általános, kockázati szinteken alapuló szabályozás egyfelől támogatja a jogi megfelelést, másfelől teret enged az innovációnak is, hiszen a szolgáltatók így saját működésükhöz igazíthatják a megfelelési intézkedéseket. A rendelet által előírt kötelezettségek hozzájárulhatnak a technológiába vetett bizalom erősítéséhez.³⁰ Ugyanakkor véleményem szerint több ponton látható, hogy az AI Act csak részben felel meg a GDPR által támasztott elvárásoknak. Különösen az átláthatóság fogalma körül jelentkeznek értelmezési bizonytalanságok: a szabályozásból nem mindig egyértelmű, hogy az átláthatóság az információk hozzáférhetőségére, érthetőségére vagy a működés magyarázhatóságára vonatkozik-e. Kérdés az is, hogy a „használati utasítás”, mint az átláthatóság gyakorlati eszköze valóban képes-e betölteni ezt a funkciót, különösen akkor, ha összetett technikai információkat kell laikus felhasználók számára közérthető módon közvetíteni. Az AI Act végrehajtásának részletei és az ex ante elemzések gyakorlati hatékonysága szintén további pontosítást igényel. E hiányosságok ellenére a rendelet több olyan iránymutatást is ad – például az MI-jártasság fejlesztésének ösztönzésével³¹, a gyakorlati kódexek támogatásával³² vagy az MI Hivatal létrehozásával³³ –, amelyek hosszú távon erősíthetik a szabályozási környezet koherenciáját. Ha ezek a mechanizmusok megfelelően integrálódnak az EDPB iránymutatásaival és a bevált gyakorlatokkal, reális esély nyílik a jelenlegi eltérések csökkentésére.

Az alábbiakban három konkrét javaslatot mutatok be, amelyek elősegíthetik a jelenlegi szabályozási hiányosságok csökkentését. Elsőként elengedhetetlen egy részletes uniós iránymutatás az átláthatóság egységes értelmezésére. Ahogy korábban kifejtettem, az átláthatóság alapvetően befolyásolja az MI-rendszerek fejlesztését, működését és társadalmi elfogadottságát; a fogalom tisztázása ezért mind a szolgáltatók, mind a felhasználók számára kulcsfontosságú. Másodszor, úgy látom, hogy szükség lenne olyan jogérvényesítési megoldások pontosítására vagy kiegészítésére, amelyek kifejezetten a MI-rendszerek működéséből adódó problémákra reagálnak. Az AI Act önmagában nem hoz létre külön eljárásokat, ami önmagában nem hiba, hiszen ezek a GDPR

³⁰ Hohmann Balázs – Kollár Gergő: Reflections on the data protection compliance of AI systems under the EU AI Act. Cogent Social Sciences 11/1. sz. 20 o.

³¹ AI Act 4. cikk

³² AI Act V. fejezet 4. szakasz 56. cikk

³³ AI Act VII. fejezet 1. szakasz 64. cikk

hatáskörébe tartoznak. A gond inkább ott kezdődik, hogy a MI-rendszerek összetettsége miatt a meglévő jogok gyakorlása sokszor nehezebbé válik. Emiatt indokoltnak tűnik olyan kiegészítő mechanizmusok kialakítása, amelyek valóban segítik az érintetteket abban, hogy egy hibás vagy jogsértő rendszerrel szemben hatékonyan és érdemben felléphessenek. Harmadszor, a DPIA és a FRIA közötti kapcsolat, valamint a két vizsgálati típus eredményeinek újrahasznosíthatóságának tisztázása, jelentősen csökkentené a szolgáltatók adminisztratív terheit. Mivel mindkét vizsgálat a jogsérelem-megelőzésre épül, a kötelezettségek harmonizálása a megfelelés egyszerűsítését és a gyakorlati alkalmazás egységesítését is elősegítené.